

Issue №11

Part 5

International periodic scientific journal

ONLINE

www.sworldjournal.com

D.A.Tsenov Academy of Economics - Svishtov (Bulgaria)

Indexed in
INDEX COPERNICUS
(ICV: 82.07)

SWorld Journal

**Issue №11
Part 5
January 2022**

*Published by:
SWorld & D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

Editor: Shibaev Alexander Grigoryevich, *Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician*
Scientific Secretary: Kuprienko Sergey, *PhD in Technical Sciences*

Editorial board: More than 250 doctors of science. Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/about/editorialTeam>

Expert-Peer Review Board of the journal: Full list on page:
<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/expertteam>

The International Scientific Periodical Journal "SWorldJournal" has gained considerable recognition among domestic and foreign researchers and scholars.

Journal Established in 2018. Periodicity of publication: twice a year

The journal activity is driven by the following objectives:

- Broadcasting young researchers and scholars outcomes to wide scientific audience
- Fostering knowledge exchange in scientific community
- Promotion of the unification in scientific approach
- Creation of basis for innovation and new scientific approaches as well as discoveries in unknown domains

The journal purposefully acquaints the reader with the original research of authors in various fields of science, the best examples of scientific journalism.

Publications of the journal are intended for a wide readership - all those who love science. The materials published in the journal reflect current problems and affect the interests of the entire public.

Each article in the journal includes general information in English.

The journal is registered in the INDEXCOPERNICUS, GoogleScholar.

UGC 364.08

FACTORS THAT REDUCE THE RISK OF EMOTIONAL BURNOUT IN MEDICAL STUDENTS

Piddubna A.A.

ORCHID: 0000-0002-9143-9574

*Candidate of medical sciences,**Docent of Endocrinology, Allergology and Immunology Department,
Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»**Chernivtsi, Ukraine***Honcharuk L.M.***Candidate of medical sciences, Docent of the Department of Internal Medicine,
Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»**Chernivtsi, Ukraine***Andrushchak M.O.***Candidate of medical sciences, Docent of the Department of Infection Diseases and Epidemiology,
Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»**Chernivtsi, Ukraine***Kornivskyi B.A.***4th year student,**Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»**Chernivtsi, Ukraine***Davydiuk A.V.***4th year student,**Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»**Chernivtsi, Ukraine***Makoviichuk K.Y.***3th year student,**Higher State Medical Establishment «Bukovinian State Medical University»**Chernivtsi, Ukraine*

Abstract: *Constant communication with patients and their relatives, being in a circle of complex human problems, negative emotions of fear, pain, as well as a sense of responsibility for life and recovery of patients, high competence and continuous professional development - this is not a complete list of reasons healthcare is so vulnerable to emotional burnout.*

Key words: *emotional burnout, optimism, chronic stress, emotions of fear, self-improvement, medical students.*

The problem of emotional burnout is relevant to health professionals around the world. Physicians, such as teachers, educators, and social workers, belong to human-to-human occupations that are particularly vulnerable to burnout. From 25% to 75%, depending on the medical specialty, experience this problem.

In today's world, people are forced to live under chronic stress. Constant workload, high demands on the professionalism of employees, competition, perpetual lack of time, turbulent time in Ukraine (ATO), aggressive influence from the media, advertising, increasing the information load - all these factors can lead to mental balance, even the most stable and mentally balanced person. Medical students are a special group that is subject to the influence of both the above factors and the direct specific impact of the learning process on the chosen profession. Emotional burnout was first talked about abroad about 40 years ago and referred to as "burnout". The term emotional burnout was

introduced by H. Freidenberg in 1974 to describe healthy people who are socially active and work in a human-human system in an emotionally charged atmosphere. There are various definitions of burnout, such as "symptom complex of the consequences of long working hours and certain types of occupational crisis" and "developed by the individual mechanism of psychological protection in the form of complete or partial exclusion of emotions in response to electoral traumatic factors."

According to most researchers, there are three components to determine the degree of "burnout". There are the following groups of manifestations of professional burnout: psychophysiological, socio-psychological and behavioral. Psychophysiological symptoms include: constant tiredness in the morning and evening, emotional and physical exhaustion, decreased perception and reactions, general weakness, decreased activity, deterioration of blood biochemistry and hormonal parameters, frequent headaches, weight loss or loss, insomnia, constant inhibition. other. Manifestations of socio-psychological symptoms of burnout are: indifference, boredom, passivity, depression, decreased emotions, feelings of depression, increased irritability to minor and minor events, frequent nervous breakdowns (outbursts of anger or withdrawal - refusal to communicate), constant negative feelings. emotions (guilt, resentment, shame, suspicion, awkwardness), feelings of hyper-responsibility and constant feelings of fear (that "will not work"), a general negative attitude to life and professional prospects. As for behavioral symptoms, they include: feeling that work is getting easier and harder to do, feelings of futility, disbelief in improvement, decreased enthusiasm, indifference to results, failure to perform important tasks and for eating on small details, alcohol and drug abuse and tobacco.

You can also identify external and internal prerequisites for the emergence of emotional burnout. Medical students may be affected by these preconditions. Optimism is one of the personal qualities that can be developed by psychological methods, which to some extent determines a person's life and destiny. There are two main types of optimism: attributive and dispositional. Most researchers understand optimism as a feeling of confidence associated with generalized, positive expectations about different areas of life, which is manifested in different situations. According to some authors, optimism is a prerequisite not only for mental health, which is very important not only for medical students but also for doctors. According to our research conducted on the basis of one of the medical universities in our country, it was found that those students who were determined by the average and high level of optimism have a lower risk of burnout, are more successful in learning, have authority in their groups and are more motivated to medical activity.

The role of optimism in the formation of the future doctor is ambiguous. Optimism and as an antagonist - pessimism is considered an important psychological constructs of personality that express evaluative judgment to the perception of reality. Optimism and pessimism, as a component of positive thinking, affect the development of various spheres of our lives, both positive and negative, which directly affects health, including psychological. Nowadays, there are two main approaches to optimism: dispositional and optimism as an attributive style. These approaches are complementary. The main idea of the dispositional approach to

optimism is that human behavior, including the future doctor, is built around a certain goal and aimed at achieving it. This kind of optimism is closely related to the phenomenon of motivation. The attributive style of optimism is based on the postulate that people interpret events and behavior, seek to clarify certain actions. The style of attribution, formed by a certain combination of factors, underlies a person's tendency to positive or negative expectations. The expression of optimism is the main indicator of positive thinking, and the expression of pessimism - negative.

The process of forming such professionally important personality traits as optimism, initiative, confidence and motivation is one of the important problems of modern psychology. According to the analysis of literature sources, optimism is closely related to motivation, emotional and sensory spheres, initiative and confidence. On the one hand, confidence, which gives birth to beliefs in one's own rightness and courage in expressing one's convictions, optimism - provides disclosure of creative potential, development of abilities for energetic actions, as well as ease of initiative and ability to resist circumstances. On the other hand, these mental personality traits of the future doctor lead to academic success, which is part of the formation of a successful and psychologically healthy doctor, which is a prerequisite for a healthy population.

Conclusions.

Psychoanalytic qualities such as self-control, self-esteem, as well as stress-resistant qualities, physical fitness, self-suggestion, optimistic ability to switch and control one's emotions are important for the prevention of this syndrome.

References:

1. Ermakova E.V. Study of the syndrome of emotional burnout as a violation of the value-semantic sphere of personality (theoretical aspect) / E.V. Ermakova // Cultural and historical psychology. - 2010. - № 1. - P. 27–39.
2. Kuzhel I.R. The level of emotional burnout as a basic criterion of necessity and content of psychoeducational and psychocorrectional work with the medical staff of the hospice / I.R. Kuzhel // Psychiatry. - 2010. - № 1. - P. 34–39.
3. Mishchenko M.S. Features of the study of emotional burnout using the method of "diagnosis of the level of emotional burnout / M.S. Mishchenko, V.V. Boyko // Young Scientist. - 2015. - № 4 (19). - P. 103–105.
4. Sapargalieva S.A. Syndrome of emotional burnout in nurses of a surgical institution / S.A. Sapargalieva, E.N. Usova // Bulletin of medical Internet conferences. - 2014. - V. 4, № 11. - P. 1141.
5. Shevchenko V.V. Syndrome of emotional burnout of education workers / V.V. Shevchenko, I.P. Mospanenko // Collection of scientific works. Psychological sciences. - 2.13 (109). - P. 252–257.
6. Emotional burnout in medical workers as a prerequisite for asthenia and psychosomatic pathology / A.V. Balakhonov, V.G. Belov, E.D. Pyatibrat, A.O. Pyatibrat // Bulletin of St. Petersburg University. Ser. 11. - 2009. - Issue. 3. - P. 57–71.
7. Yurieva L.N. Professional burnout in medical workers. - K.: Сфера, 2004. - 271 p.

8. Findik U. Y. Operating Room Nurses' Burnout and Safety Applications / U. Y. Findik // International Journal of Caring Sciences. – 2015. – Vol. 8, issue 3. – P. 610–618.

9. Freundberger H. J. Staff burnout / H. J. Freundberger // Social Sciences. – 1974. – P. 159–166. 10. Khalatbaria J. Correlation of job stress, job satisfaction, job motivation and burnout and feeling stress / J. Khalatbaria, S. Ghorbanshiroudia, M. Firouzbakhsha // Procedia - Social and Behavioral Sciences. – 2013. – Vol. 84. – P. 860–863.

УДК: 378.046:159.923

**THE DEVELOPMENT OF VERBAL INTELLIGENCE OF A TEACHER IN
THE POSTGRADUATE EDUCATION****РОЗВИТОК ВЕРБАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГА
У ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ НАВЧАННІ****Safarian S.I. / Сафарян С.І.***c.p.s., as. prof. /к.п.н., доц.*

ORCID:000-0001-81-42-8321

*Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, Bulvarno-Kudriavska, 18/2, 04053**Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Бульварно- Кудрявська 18/2, 04053*

Анотація: Стаття присвячена аналізу проблем розвитку вербального інтелекту педагогів у процесі підвищення їхньої кваліфікації. Доведено, що метапредметний підхід у післядипломному навчанні дозволяє ефективно сформулювати мовну особистість вчителя із добре розвинутим вербальним інтелектом, який є дієвим чинником успішної педагогічної діяльності. Обґрунтовано думку, що вербальний інтелект дозволяє вчителю успішно навчатися протягом життя, добиватися значних результатів у свідомому сприйманні та осмисленні текстів сучасної культури, у розвитку творчих здібностей та креативності. Розвиток вербального інтелекту сприяє формуванню та удосконаленню комунікативної компетентності, ораторської майстерності, які є необхідними для успішної педагогічної взаємодії. В статті охарактеризовано три основні складові вербального інтелекту педагога, які мають удосконалюватися у процесі післядипломного навчання: мовна ерудиція, мовне чуття та мовна повноцінність. Також визначені психологічні якості та педагогічні здібності вчителів, пов'язані із розвитком їхнього вербального інтелекту. У статті перераховані основні завдання та умови для успішного розвитку вербального інтелекту вчителів в умовах післядипломної освіти. Також доведено доцільність діагностування педагогів для з'ясування рівня розвитку їхнього особистісного потенціалу на шляху формування вербального інтелекту та названі найпопулярніші оціночні методики. Крім цього, у статті наведено конкретну модель його формування, яка представлена у функціях, важливих для процесу і результатів педагогічної діяльності, а також у відповідних блоках професійних навчальних програм підвищення кваліфікації.

Ключові слова: вербальний інтелект, мовна особистість, модель формування вербального інтелекту, методики діагностування, післядипломна освіта, теорія множинності інтелекту

Відповідно до основних принципів гуманізації освіти мета сучасного педагогічного процесу, як активної взаємодії вчителя та учнів, полягає не лише у формуванні певних компетентностей, що базуються на сумі різних знань, умінь та навичок, але й у створенні належних умов для ефективної реалізації кожною дитиною власних можливостей особистісного зростання та сприянні розвитку її особистісних позитивних якостей. Ми вважаємо, що досягнення цієї мети можливе лише за умови ефективної професійної діяльності педагога, на яку впливає рівень розвитку різних типів його інтелекту, зокрема і вербального, адже загальновідомо, що вплив учителя на дітей реалізується саме у процесі педагогічного спілкування.

У статті ми спробуємо з'ясувати основні аспекти вербального інтелекту педагога як одного із дієвих чинників його успішної професійної діяльності та розглянути модель розвитку вчительського вербального інтелекту у системі післядипломного навчання педагогів на курсах підвищення кваліфікації.

Професія педагога у сучасному суспільстві посідає одну із ключових позицій у справі формування майбутнього держави, у підготовці до життя компетентної творчої особистості. Важливість та масовість цієї професії є передумовою для її всебічного наукового дослідження. Протягом багатьох років відомі вітчизняні та зарубіжні вчені активно вивчали, аналізували, експериментально підтверджували найефективніші шляхи удосконалення педагогічної діяльності. Історія педагогічних досліджень включає відомі імена науковців: А. Біне, А. Валлона, С. Гессена, В. Давидова, У. Джемса, Дж. Дьюї, Д. Ельконіна, І. Зязюна, П. Каптерєва, Г. Костюка, П. Ланжевєна, А. Макаренка, Е. Меймана, Дж. Міда, Л. Мітіної, М. Монтессорі, С. Мусатова, І. Песталлоці, Ж.Ж. Руссо, Б. Скінєра, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, К. Ушинського тощо. Цими науковцями досліджувалися різні особливості та структура педагогічної діяльності, особистісні характеристики педагога, які є для нього професійно важливими, професійна компетентність учителя та його педагогічна майстерність, стилі, методи, технології педагогічної взаємодії та інше. Особливо акцентувалося, що для здійснення успішної педагогічної діяльності вчителю замало лише достатньої наукової підготовки. Необхідно обов'язково в роботі із педагогічними кадрами враховувати суцільно людський фактор, адже педагогічний процес – це активний процес взаємодії та комунікації. Змістове наповнення цієї взаємодії напряду залежить від рівня професійної компетентності педагогічного працівника, рівня його авторитета серед дітей і батьків, від його особистісних якостей, а також від рівня його інтелектуального розвитку.

Проблему інтелектуального розвитку особистості, зокрема і педагога, досліджували вітчизняні вчені А. Алексюк, І. Бєх, Н. Бібік, С. Гончаренко, В. Мадзігон, В. Паламарчук, О. Савченко та інші. Нині існує безліч визначень інтелекту, які враховують різні базові категорійні засади цього концепту. Але всі вчені стверджують, що це певна цілісна система різних психічних процесів, яка вміщує візуальні, слухові і мовні аспекти пізнання.[4, с.15].

Саме мовні аспекти пізнання оточуючого світу напряду пов'язані із вербальним інтелектом особистості. У своїй теорії множинності інтелекту, яка вийшла друком вперше в 1983 році у роботі «Структура розуму: теорія множинного інтелекту», американський психолог Говард Гарднер (*Howard Gardner*) стверджує, що кожна особистість має множинні інтелекти, які можна розвивати і зміцнювати або ігнорувати й ослаблювати. Характеризуючи власну теорію, учений підкреслив, що не існує двох однакових людей зі схожим набором здатностей та здібностей, комбінацій інтелектів. Індивідуальний інтелектуальний профіль складається з генетичної спадковості та життєвих умов у певній культурі у певну історичну добу.[3, с.11]

Теорія отримала всесвітнє визнання, як одна із найбільш новаторських теорій пізнання інтелекту людини. Вона також розкриває один із можливих способів індивідуалізації навчально-виховного процесу. Гарднер переконує, що освіта має бути чуйною до індивідуальних пізнавальних розбіжностей, максимально відповідаючи індивідуальному інтелектуальному потенціалу кожної особистості. Головне - надати особистості можливість пізнавати,

вивчати що-небудь тим способом і шляхом, який їй найбільш близький, зручний і в якому вона відчуває себе комфортно. Гарднер зазначає: «Індивідуалізація та плюралізація зроблять революцію в освіті, нам не доведеться більше навчати всіх одним і тим самим методом». [1, с.31]

Учений пропонує власну класифікацію основних восьми типів інтелекту, серед яких є і вербально-лінгвістичний. Цей тип інтелекту насамперед пов'язаний із оволодінням мовою. Особистість, наділена цим інтелектом, є чутливою до інтонації, ритміки мовлення, порядку слів тощо. Люди з яскраво вираженим вербально-лінгвістичним інтелектом люблять читати, писати й розповідати історії. Вони мають гарну словесну пам'ять (легко запам'ятовують імена, назви тощо) і володіють багатим лексичним запасом.

Загалом вербальні здібності, які є основою вербального інтелекту, починають активно розвиватися в особистості, починаючи з трьох років, поступово просуваючись від рівня простих суджень до певних логічних висновків. Протягом подальшого життя, в середньому до 55-60 років, цей тип інтелекту перманентно поліпшується. У віці 65-70 років поступово настає його спад, що відбувається на тлі загального зниження інтелектуальної здатності.

У зарубіжних та вітчизняних наукових дослідженнях доволі широко висвітлюється проблема розвитку вербального інтелекту особистості. Зокрема, значну увагу їй приділяли відомі зарубіжні психологи : Д. Векслер, Х. Гарднер, Ж. Піаже, Р. Стернберг. Основи дослідження цього поняття знаходимо і у працях відомих вітчизняних вчених Л. Бурлачука, О. Лурія, С. Рубінштейна. О. Скрипченка та ін. Сучасні наукові розвідки вербального інтелекту торкаються різних аспектів: загальних психолого-педагогічних (В. Вонсович, С. Єфіменко, С. Сисоєва, Н. Токарева), структуральних (М. Лукашенко, В. Рибалка, А. Фурман), пов'язаних із віковими особливостями (К. Підгорна, В. Супруненко) тощо.

Вербальний інтелект базується на реальному досвіді і відповідає за отримання, аналіз та подальше застосування інформації. Чим вищий рівень вербального інтелекту, тим легше особистість отримує нові знання та застосовує їх у реальних життєвих ситуаціях.

Люди з розвинутим вербальним інтелектом можуть успішно реалізувати себе у різних галузях: науці, акторському і ораторському мистецтві, педагогіці, журналістиці, політиці, маркетингу тощо. Здатність легко засвоювати нову інформацію та інтерпретувати її в усне і письмове мовлення – значна запорука успішної професійної діяльності.

Вербальний інтелект, який можна вважати вербальною інтелектуальною культурою особистості, є складовою базової культури кожної людини. Якщо ж у своїй професійній діяльності людині в основному необхідно оперувати словами як символами, тоді безперечно їй потрібен буде більш високий рівень вербального інтелекту. Зокрема, коли йдеться про особистість педагога, то можна стверджувати що цей тип інтелекту є обов'язковою складовою професійної компетентності вчителя, який має вирізнятися досконалим володінням словом, образним мовленням, чуттям мови, наявністю достатнього для ефективної педагогічної діяльності словникового та понятійного апарату.

Вербальний інтелект педагога має чітку **структуру**, яку пропонуємо розглянути у таблиці.

Вербальна інтелектуальна культура педагога

Мовна ерудиція	Мовне чуття	Мовна повноцінність
Багатий словниковий запас; грамотність, зв'язність, чіткість, достовірність мовлення, відповідність мовній поведінці, розвинута мовленнєва імпровізація	Естетичність, експресивність, еластичність, образність, вишуканість мовлення, стильова гнучкість, відповідність етичним і моральним нормам	Здатність опановувати загальнолюдський досвід, здібність ідентифікуватися з певною соціальною чи етнічною групою та відстоювати власну індивідуальність, вміння продукувати нові оригінальні форми мовної діяльності

Отже, педагоги з високим рівнем розвитку вербального інтелекту особливо чуттєві до звучання, змісту та варіантів застосування вербальних засобів. Як правило, ці вчителі можуть інтуїтивно писати без помилок, чудово інтонують в усному мовленні, добре сприймають інформацію з голосу, швидше запам'ятовують імена, дати подій, віршовані тексти та афоризми. Також вербальний інтелект педагога передбачає загальну емпатійну здатність розуміти інших та адекватно і мудро діяти стосовно них; здібність легко встановлювати контакти, розуміти інших людей, вміти поставити себе на їхнє місце.

Досліджуючи вербальний інтелект педагога, варто розглянути пов'язані з ним певні **психологічні якості мислення** вчителя та його **педагогічні здібності**.

Психологічні та педагогічні аспекти вербального інтелекту

Тип інтелекту	Психологічні якості	Педагогічні здібності
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Широта мислення	Здібність використовувати для вирішення завдання інформацію з різних галузей знань
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Глибина мислення	Здібність виявляти суттєві закономірності в явищах, процесах тощо
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Гнучкість мислення	Здібність швидко змінювати різі мисленнєві процеси
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Критичність мислення	Здібність критично оцінювати ситуації та адекватно добирати стратегію і тактики вирішення завдань
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Самостійність мислення	Здібність до самостійних висновків, відбору та застосування необхідної інформації
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Довільна увага	Здібність до швидкого і точного сприймання інформації; уміння концентруватися на виконанні завдання

Рівень розвитку та ефективність функціонування такої системи операційних механізмів суттєво впливає на продуктивність інтелектуальної і професійної діяльності педагогів. Загалом, ми дійшли висновку, що на рівень успішності професійної діяльності впливає багато особистісних та ситуативних аспектів. Але впевнено можна стверджувати, що одним із найбільш значимих є розвиток саме вербального інтелекту, адже він формується в процесі навчальної і професійної діяльності та спілкування. Цей тип інтелекту можемо розглядати як певну систему розвинених психічних пізнавальних функцій, які залежать від впливу культури та освіти.

У системі післядипломної освіти у зв'язку з цим одним із пріоритетних завдань постає вирішення проблеми розвитку вербального інтелекту вчителя як дієвого чинника його успішної професійної діяльності. Робота з вчителями, які підвищують свою кваліфікацію, має бути спрямована на розвиток їхнього вербального інтелекту, який дозволяє глибоко аналізувати та систематизувати отриману словесну інформацію, грамотно відтворюючи її. Крім цього, розвинутий вербальний інтелект дозволяє вчителю успішно навчатися протягом життя, добиватися значних результатів у свідомому сприйманні та осмисленні сучасного знакового ряду, текстів сучасної культури, у розвитку творчих здібностей та креативності. Розвиток вербального інтелекту сприяє формуванню та удосконаленню комунікативної компетентності, ораторської майстерності, які є необхідними для успішної педагогічної взаємодії. Основними **завданнями** у системі післядипломної освіти у процесі розвитку вербального інтелекту педагогів можуть бути такі:

- формування стійкої мотивації до розвитку вербального інтелекту;
- розвиток навичок ефективної педагогічної комунікації;
- удосконалення навичок публічних виступів;
- формування навичок осмисленого сприйняття творів художньої словесної творчості;
- удосконалення вмінь створення творчого продукту в усній/письмовій формі (есе, роздум, відгук тощо).

З метою успішної реалізації цих завдань, варто у системі післядипломного навчання проводити **діагностування** педагогів для з'ясування рівня розвитку їхнього особистісного потенціалу на шляху формування вербального інтелекту. При цьому слід пам'ятати та доводити до відома вчителів, що ці оціночні діагностики ні в якому разі не зачіпають психологію особистості, не визначають вони і сформовані навички, а лише допомагають з'ясувати рівень базових здібностей та схильності до окремих видів діяльності. Зокрема, вербальні завдання, як правило, показують рівень здібностей до аналізу словесної інформації, тобто наскільки особистість здатна адекватно та продуктивно сприймати і засвоювати текст, орієнтуватися у ньому та приймати відповідні рішення.

Практика доводить, що ефективною у роботі з педагогами є шкала Векслера (WAIS – доросла модифікація), яка з доволі високою точністю діагностує рівень інтелектуальних здібностей. Тест, розроблений американським вченим Девідом Векслером, включає, зокрема, і 6 вербальних

субтекстів: «Загальна поінформованість», «Розуміння», «Арифметика», «Пошук схожості», «Запам'ятовування цифр», «Словниковий запас». Крім цієї методики, можна також використовувати діагностику інтелекту Р. Амтхауера, методику вербальної креативності С. Медніка (дорослий варіант в адаптації А. Вороніна) та інші [2].

Для успішного процесу розвитку вербального інтелекту педагогів під час підвищення їхньої кваліфікації у системі післядипломного навчання, необхідно враховувати такі **чинники**:

- індивідуальні особливості педагога у системі навчання дорослих;
- створення розвиваючого навчального середовища;
- проведення систематичних занять, що стимулюють розвиток вербального інтелекту вчителя (семінари, тренінги, майстер-класи тощо);
- активне використання сучасних педагогічних технологій.

Можна виокремити дві **основні умови** успішного розвитку вербального інтелекту вчителя у післядипломній освіті. Перша – розбудова сприятливого комунікативного простору, тобто створення комфортного середовища спілкування, коли повністю виключені стресогенні фактори. Друга – обов'язкове врахування на засадах андрагогіки індивідуальних особливостей кожного педагога, створення умов для творчого самовираження, самостійної дії.

Для ефективного розвитку вербального інтелекту педагогів у системі післядипломного навчання можна запропонувати **модель** його формування, яка представлена у функціях, важливих для процесу і результатів педагогічної діяльності, а також у відповідних блоках професійних навчальних програм підвищення кваліфікації.

Модель формування вербального інтелекту вчителя у системі післядипломного навчання

Відповідно до цієї моделі, комунікативна функція вербального інтелекту вчителя втілена в оволодінні ним навичками ефективного усного і письмового пояснення матеріалу та навичками досконалого педагогічного спілкування вчителя з учнями. Рефлексивна функція представлена в уміннях педагога взаємодіяти із учнями; розумінні думок, почуттів, настроїв та намірів оточуючих; виборі нестандартного вирішення педагогічних ситуацій. Пізнавально-оціночна виявляється в умінні обирати найефективніші словесні методи навчання; у навичках вербального аналізу отриманої інформації; в ефективному оволодінні вербальними засобами вирішення складних педагогічних ситуацій; у рівні самооцінки педагога. Прогностична функція відображена в уміннях вчителя створювати та підтримувати на заняттях атмосферу творчості; навичках прогнозування розвитку педагогічних ситуацій, просування у навчальній діяльності кожного учня.

Запропонована модель розвитку вербального інтелекту в його функціях, важливих для успішної педагогічної діяльності, може бути закладена в основу професійних **навчальних програм** підвищення кваліфікації. Ці програми мають включати різні змістові навчальні модулі для вчителів, спрямовані на удосконалення комунікативної компетентності педагогів. Вони обов'язково мають розвивати у вчителя здатність розуміти та прогнозувати поведінку дітей у різних ситуаціях, урахувуючи їхні вербальні та невербальні прояви, розуміти і адекватно оцінювати себе і свої дії у різних педагогічних ситуаціях.

Запропонована модель розвитку вербального інтелекту з урахуванням названих вище функцій може складатися із основних чотирьох блоків. Перший, блок комунікації – включає модулі, що сприяють розвитку комунікативної компетентності, які позитивно впливають на удосконалення вербальних засобів педагогічної комунікації, методичних прийомів пояснення матеріалу, як письмових, так і усних. Другий блок, рефлексії – представляє модулі, які орієнтовані на розвиток рефлексивної функції педагога та удосконалюють якість педагогічного спілкування, взаємодії вчителя і учнів; розвивають вміння пошуку нестандартних рішень педагогічних ситуацій. Третій блок, пізнання – вміщує модулі, які покращують методичну грамотність педагога, оволодіння ним різними вербальними методами, прийомами, технологіями навчання та педагогічної комунікації. Четвертий блок, прогнозування – передбачає опанування модулями, які спрямовані на оптимізацію словесної творчості вчителя, оволодіння ним ефективними прогностичними навичками.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що розвиток вербального інтелекту вчителя є надзвичайно важливим, оскільки він допомагає педагогу успішно налагоджувати процес педагогічної комунікації з учнями, дозволяє здійснювати аналіз отриманої інформації, систематизувати її та відтворювати у вигляді вербальних сигналів. Над розвитком власного вербального інтелекту педагог постійно працює протягом професійної діяльності. Крім цього, удосконалення вербального інтелекту вчителя є одним із ключових завдань післядипломної освіти. У процесі проходження курсів підвищення кваліфікації цей аспект професійного зростання вчителя можна значно інтенсифікувати під час опрацювання відповідних навчальних програм.

Література:

1. Гарднер Говард. Структура розуму: теорія множественного інтелекта / Г. Гарднер. - М.: «Вільямс», 2007.
2. Галян І.М. Психодіагностика. Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2009. – 464с.
3. Лавриченко Н. Множинний інтелект і обдарованість у теоретичній моделі Говарда Гарднера [Електронний ресурс] / Н. Лавриченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. – № 4 (58). – С. 11–12. – Режим доступу: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream>. – Назва з 5крана.
4. Фіцпатрік Б., Судзукі В. Дивачка, що закохалася в мозок. –К.: Фабула, 2019. – 368с.

Abstract: one of the important tasks of the national system of postgraduate education is to solve the problem of improving the language personality of a teacher with developed verbal and linguistic intelligence on the basis of an integrated approach in the process of professional development. The integrated approach allows effectively form the teacher's personality with a well-developed speech culture, speech skills and abilities. The article is devoted to the analysis of problems of development of verbal intelligence of teachers. It is proved that the developed verbal intelligence of the formed language personality of the teacher is an effective factor of his successful pedagogical activity. It is substantiated that the developed verbal intelligence allows the teacher to study successfully during life, to achieve significant results in conscious perception and abilities and creativity. The development of the teacher's verbal intelligence contributes to the formation and improvement of his communicative competence, oratory skills, which are necessary for successful pedagogical interaction. The article describes three main components of the teacher's verbal intelligence, which should be improved in the process of postgraduate study: language erudition, language sense and language fullness. The psychological qualities and pedagogical abilities of teachers related to the development of their verbal intelligence are also determined. The article lists the main tasks and conditions for the successful development of verbal intelligence of teachers in postgraduate education. The expediency of diagnosing teachers to determine the level of development of their personal potential in the formation of verbal intelligence is also proved, and the most popular assessment methods are named. In addition, the article presents a specific model of formation of verbal intelligence of the teacher, which is presented in the functions important for the process and results of pedagogical activities, as well as in the relevant blocks of professional training programs.

Key words: verbal intelligence, language personality, model of verbal intelligence formation, methods of diagnosis, postgraduate education, theory of multiple intelligence.

УДК 004.9

**FORMATION OF TEACHER'S READINESS
FOR MASTERING AND USE OF ELECTRONIC TEACHING MANUALS
ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ УЧИТЕЛЯ К ОСВОЕНИЮ
И ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНЫХ ПОСОБИЙ**

Krauchenia E.M. / Кравченко Э.М.*PhD (Physics and Mathematics), Associate Professor / канд. физ.-мат. н., доцент**Belarusian National Technical University, Minsk, Independence Ave., 65**Белорусский национальный технический университет, Минск, пр. Независимости, 65,***Zeng Jian / Цзэн Цзянь***Master degree student / магистрант**Belarusian National Technical University, Minsk, Independence Ave., 65**Белорусский национальный технический университет, Минск, пр. Независимости, 65,*

Annotation. *The paper considers the possibilities of integrating a new generation of information technologies into education. It is shown that modern education in the context of the existence of big data urgently needs not only to reform the educational concept, but also to change the learning mode and develop various curricula in order to improve the assimilation of data and the teaching abilities of teachers.*

Keywords: *information technology, education, concept, online learning.*

Introduction.

With the development of the Internet, information systems and electronic devices, people in all spheres of life are constantly generating huge amount of data. Big data changes our life and work. Big data has gradually become a valuable resource and will have a revolutionary impact on politics, the military, the economy, society and scientific research in the future. The era of big data has also greatly influenced education and is undergoing a transformation integrating technology and ideas. Modern education is in dire need of introducing a new generation of information technologies (cloud computing, mobile Internet, industrial Internet of things, big data, and etc.) into education. In the context of big data, it is necessary not only to reform the educational concept, change the learning mode, and develop various learning plans, but also create a flipped classroom to improve the understanding of data and the ability of teachers to learn. Opportunities and challenges coexist for both educators and learners. This article studies the role of electronic teaching manuals in education.

With the continuous development of the Internet and big data, people's learning mode is no longer limited to the traditional offline mode, and online learning mode is increasingly adopted by more and more people. The market size of online learning in China is increasing year by year. Not only students improve themselves through online learning, but also more and more teachers break the traditional concept of on-site learning and begin to improve their teaching ability through online learning. As early as 2012, the Ministry of Education put forward specific requirements for teachers in the Ten-year Development Plan for Education Informatization (2011-2020). Especially under the influence of COVID-19, online learning has become an important way for teachers to improve their teaching ability. At present, the domestic

researches on teachers' online learning mainly focus on the problems and solutions of teachers' online learning, the advantages of teachers' online learning and the construction of teachers' online learning platform. However, most scholars pay too much attention to the network learning itself, but ignore its influence on the improvement of teachers' teaching ability. Therefore, it is necessary to study the relationship between teachers' adoption behavior of making full use of various resources on the e-learning platform and the improvement of teaching ability.

Main text.

In order to explore the impact of mobile devices on the teaching effect, this paper applies statistical analysis to the analysis of the teaching effect of higher mathematics, so as to provide valuable teaching reference for teachers and help the teaching department to make decisions. Taking advanced mathematics as an example, this paper distributed questionnaires, randomly investigated a total of 201 valid questionnaires, drew conclusions based on statistical analysis, and put forward relevant suggestions to promote the influence of mobile learning in teaching.

In order to explore the impact of mobile devices on the teaching effect, this paper applies statistical analysis to the analysis of the teaching effect of higher mathematics, so as to provide valuable teaching reference for teachers and help the teaching department to make decisions. In order to explore the impact of mobile devices on the teaching effect, this paper applies statistical analysis to the analysis of the teaching effect of higher mathematics, so as to provide valuable teaching reference for teachers and help the teaching department to make decisions. Taking advanced mathematics as an example, this paper distributed questionnaires, randomly investigated a total of 201 valid questionnaires, drew conclusions based on statistical analysis, and put forward relevant suggestions to promote the influence of mobile learning in teaching.

The statistical software used in this paper is SPSS software. Since the questionnaire contains text data, the data is preprocessed at first. As the questionnaire involves single choice and multiple choice, dummy variables are processed first. Thus, A, B, C, D are 1, 2, 3, 4 respectively. For multiple choice, each option in the multiple choice is regarded as a single question. If the respondent chooses this option, it is marked as "1"; if the respondent does not choose this option, it is marked as "0". Then, SPSS software was used for statistical analysis of the samples. According to the results of statistical analysis, some suggestions are put forward for the application of mobile learning in teaching.

According to the previous survey experience, when the reliability is below 0.5, the questionnaire reliability is poor; when the reliability is between 0.5-0.7, the questionnaire reliability is general; when the reliability is between 0.7-0.8, the questionnaire reliability is good; when the reliability is above 0.8, the questionnaire reliability is quite good. The Kronbach coefficient of the research object is 0.659, and the Kronbach coefficient based on the standardized scalar is $0.763 > 0.7$. The reliability coefficient is relatively large, so the questionnaire does not need to be modified.

Among the 201 subjects surveyed, 114 respondents believe that mobile learning can make learning more autonomous and convenient, with a clearer goal,

and strengthen and promote learning effect, accounting for 56.7%. It can be seen that most respondents still have a positive attitude towards mobile learning and can also strengthen their learning effects in the process of mobile learning. This conclusion provides data support for us to carry out teaching reform in the context of mobile learning. In the survey, most of the respondents hold a positive attitude towards mobile learning, so we studied the learning resources that the respondents hope students can obtain more in the context of mobile learning. It can be seen from the results of the survey that explanation video, multimedia courseware and simulation are more students' concern. At the same time, the Chi-square test (that is a nonparametric statistical test that allows us to understand the relationship between categorical variables of a dataset and determines the correlation among categorical data grouping) was conducted between respondents' overall evaluation of mobile learning and respondents' spending on mobile learning. In the analysis, the level of significance was 0.05. According to the checking calculation, the P value between the two is $0.007 < 0.05$. Therefore, in statistics, the relationship between the two is considered to be significant, which provides a strong basis for the later teaching reform in colleges and universities.

As part of the work on the master's thesis, we considered the issues of preparing electronic teaching aids of a modern level, including not only textual information, but also visual aids (presentations, video clips, engineering models and drawings, etc.). The structure of the developed elements of the electronic educational and methodological complex is shown in Figure 1.

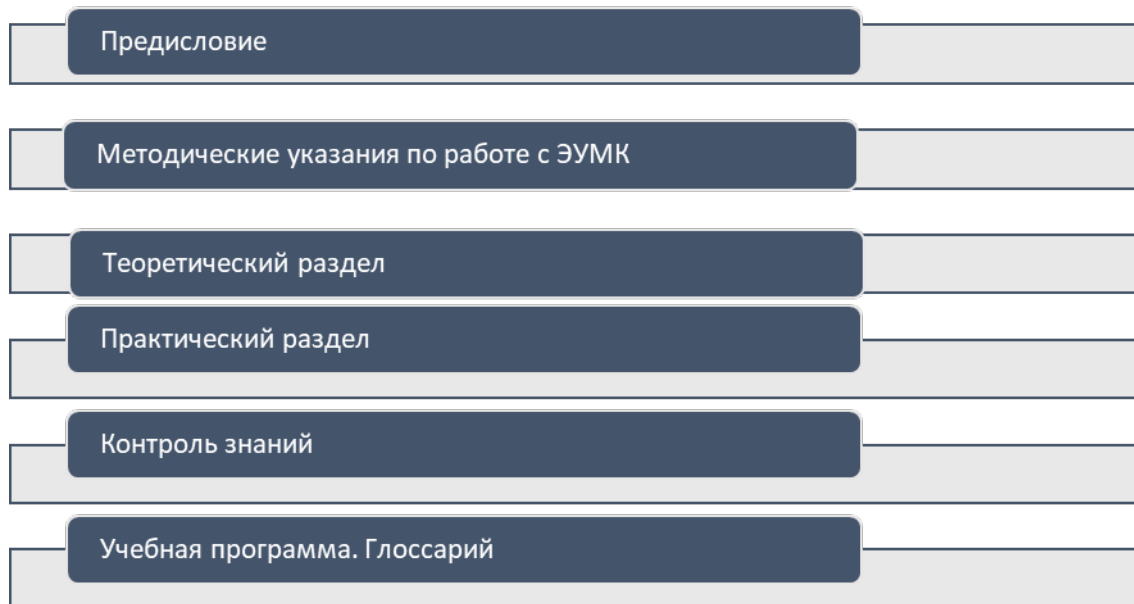

Figure 1. The structure of the developed EUMC

As practice has shown, such a structure and content of educational materials of the electronic teaching materials contributes to the systematic development of educational material and the involvement of students in almost all stages of the educational process: from the development and adoption of learning objectives to reflection and evaluation (self-assessment) of educational results through independent, educational and research work.

Conclusion.

It has been established that changing the goals and content of education is the leading link in the process of informatization of the educational process. Technological re-equipment of the educational process associated with providing the educational process with the necessary teaching aids - technically equipped with modern video projection installations, streaming classrooms, the presence of a local computer network of the university, with the ability to access the Internet, modern computer classes, research complexes, make it possible to widely use them in the educational process. New methods and organizational forms of education have appeared at the university - elements of distance education, an electronic library and a repository, educational resources of faculties and departments that enable students to remotely familiarize themselves with the necessary educational material.

In the context of the era of big data, teachers' online learning platform has abundant resources. Teachers can fully improve their knowledge reserve by using various resources on the platform and have more coping methods when they meet special situations in actual teaching. These will certainly improve the effectiveness of teachers in classroom teaching. In this case, as the effectiveness of the classroom is improved, the teaching ability of teachers is naturally improved. Contributing factors usually refers to the individual cognitive existing organization and technology infrastructure support for use of the target system, usually in network learning, teachers' perception of network learning platform and school training support degree is higher, can more fully to adoption of teacher network learning platform resources, can quickly improve their effectiveness in classroom teaching, Imperceptibly, teachers' ability has been improved.

Thus, the use of modern information technologies in the educational environment of the Republic of Belarus does not lag behind the most developed countries of the world. The personal computer is becoming widespread in universities, and the role of the computer in education and upbringing is increasing. The computer significantly expands the possibilities of presenting educational information. The use of color, graphics, sound, modern video equipment allows you to simulate various situations. So, when conducting classes, in particular, when giving lectures today, it is important to use a multimedia system that not only replaces the blackboard, but also provides great opportunities for visual representation of what is being said. When giving lectures, the use of an electronic video projector allows you to display everything that happens on a computer monitor on a large screen. Thus, teachers can conduct theoretical classes without drawing with chalk on the blackboard and significantly speed up the presentation of educational material. Ensuring access to the Internet continues to be an essential direction in the development of the education system. The educational process should be fully computerized and connected to the worldwide network, which will enable all students to use libraries, museum expositions and other educational material directly at universities. In addition, each student must learn how to use a computer and the Internet for domestic purposes even at school age. The mere

availability of computers and access to the Internet in universities does not guarantee effective education. Educational institutions feel an acute shortage of teachers who own new equipment and technologies. In order to solve this problem,

УДК 377.621.3.0

**INNOVATIVE APPROACHES IN THE FORMATION NEW CONCEPTS
UNDER LEARNING SUBJECT ELECTRICAL ENGINEERING
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ НОВЫХ ПОНЯТИЙ В
ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРЕДМЕТА ЭЛЕКТРОТЕХНИКА**

Anisimov N.V. / Анисимов Н.В.*d.p.n. / prof. / д.п.н., проф.*

ORCID ID 0000-0001-7159-3032

*Postgraduate Professor at the Flight Academy National Aviation.**University., Kropyvnytskyi, st. Dobrovolsky 1, 25005**Профессор аспирантуры Лётной Академии
Национального авиационного университета.,
г. Кропивницкий, ул. Добровольского 1, 25005*

Аннотация В статье рассмотрены новые подходы и принципы преподавания одной из технических дисциплин, а именно «Электротехники». Нужно отметить, что эта дисциплина преподаётся в 76% всех типов учебных заведений. Теоретическая значимость этой работы заключается в том, что концептуально обоснованы новые подходы к процессу построения занятий по электротехнике при изучении сложных электро- и радиотехнических профессий. Практическая значимость этой работы заключается в том, что разработаны и применены в учебном процессе колледжей, а также высших учебных заведений новые подходы в процессе преподавания дисциплины с помощью, как физического тренажера, так и математического моделирования с помощью компьютера.

Ключевые слова: общетехнические дисциплины, электро- и радиотехнические профессии, физическое понятие электрического тока, новый подход к этому понятию.

Вступление.

Общетехнические дисциплины в учебных заведениях преподаются для учащихся и студентов различных специальностей. Цели осуществления такой подготовки для каждой специальности определяются требованиями квалификационной характеристики специалиста и устанавливаются государственными стандартами. Количество и объём общетехнических дисциплин зависит от профиля профессий. Одной из таких дисциплин является «Электротехника». Необходимо отметить, что эта дисциплина изучается по всем профессиям. Не смотря на то, что «Электротехника» читается в учебных заведениях полтора столетия, написано много учебников и учебных пособий по этой дисциплине пробелы в подготовке специалистов всё-таки существуют.

Автору пришлось читать эту дисциплину во всех типах учебных заведений (школа, профессионально-технических учебных заведений, колледж, техническое и педагогическое высшее учебное заведение) и всегда была проблема при изучении понятия «Электрический ток».

Анализ последних исследований и публикаций.

Сегодня «Электротехника» имеет много направлений, в которых она развивается: энергетика, электроника, системы контроля и управления и другие направления.

Исследования, были проведены нами в высших учебных заведениях «Центральноукраинский национальный технический университет (4 года),

Среднее профессионально-техническое учебное заведение (СПТУЗ) (27 лет), Технико-кибернетический колледж (4 года), Центральноукраинский государственный педагогический институт». Эти исследования показали, что действительно существует проблема в сложности изучения «Понятия электрического тока».

Большой вклад в развитие электротехники (теоретические исследования, практические разработки и реализация их на практике) внесли ученые Б. С. Гершунский, Н. Г. Максимович, Г. Е. Пухов, А. Д. Нестеренко, Г. Счастливых и др. Они дали определенную картину развития этой дисциплины. Сегодня эту работу продолжили Р. С. Гуревич, В. Ф. Веклич, И. П. Гринбарг и др.

Цель статьи.

Целью статьи является усовершенствование технологии преподавания предметов «Электротехника» и «Радиотехника». Применение нестандартных решений в процессе обучения других предметов.

Изложение основного материала.

В этой ситуации следует обратить внимание на то, что в отечественной и мировой педагогической науке в последние десятилетия осуществлено много новаторских внедрений, направленных на совершенствование трудовой подготовки учащихся школ, профессионально-технических учебных заведений, студентов высших учебных заведений и, соответственно этому, обеспечения подготовки педагогических кадров (А. В. Выхрущ, В. М. Гусев, В. М. Мадзигон, В. К. Сидоренко, М. Н. Скаткин, Г. В. Терещук, Д. А. Тхоржевский) [1, с. 98]. Но в период введения ступенчатой подготовки учителей и вхождение высшего педагогического образования в Болонском процессе возникло многочисленное количество проблем теоретического, практического и организационного характера. Возникла потребность в создании качественно нового подхода к научным основам технической подготовки преподавателей, которые связаны с преподаванием общетехнических дисциплин и спецтехнологии.

Овладение инженерными и специальными дисциплинами еще не обеспечивает глубокого понимания студентами научных основ и закономерностей преподавания общетехнических, специальных предметов и производственного обучения в профессионально-технических училищах. Практика показывает, что «автоматизма» в переходе от получения инженерных знаний и умений к их применению на практике преподавания не получается. Причина этого не только в недостаточном овладении техническими понятиями, принципами функционирования, методами расчета системы параметров технических устройств, технологией производства, а и трудностями осуществления процесса передачи технической информации, отбора, систематизации, нахождения необходимых приемов и средств для ее активного восприятия и переработки.

В этой статье на примере конкретной дисциплины и темы дается поэтапный разбор лекции, в которой рассматривается связь предмета «Электротехника» с другими предметами (в данном случае это – химия).

Продолжительные практические исследования показали, что к этим дисциплинам причастная еще одна дисциплина, а именно химия. Наши исследования были начаты в 1975 году в ПТУ № 2, где автор работал преподавателем общетехнических дисциплин и спецтехнологии. Исследование длились до 1995 года. Проблема заключалась в том, что ученики приходили учиться в училище после 9 класса. В них были слабые знания по математике, физике и др. дисциплин. Раздел физики «Электростатика» они начинали изучать на 1 курсе во втором семестре. Дисциплину «Электротехника» они также должны были изучать во втором семестре. Кроме этого на 1 курсе ученики ПТУ изучали дисциплину «Химия», где подробно рассматривались элементы периодической таблицы Д. И. Менделеева. Нами была разработана методика, что такое «Электрический ток» с точки зрения электронной теории строения вещества и почему одни металлы лучше проводят электрический ток, а другие хуже [6, с. 24-26].

Прежде всего, необходимо установить, что такое ток с точки зрения электронной теории строения вещества и почему одни металлы лучше проводят электрический ток, а другие хуже.

Например, рассмотрим химический элемент из периодической, таблицы Д. И Менделеева, который находится на 13 месте (рис. 1, а), и выясним, сколько у него электронов и на каких орбитах они располагаются. Мы видим (рис. 2, а), что у этого элемента (пока не называем его), электроны находятся на трех орбитах, причем на первой – их два, на второй – восемь и на третий – три. Отсюда можно сделать вывод, что оторвать один электрон из третьей орбиты сложно, поскольку нужно приложить довольно большое усилие.

Теперь в качестве примера возьмём химический элемент, который находится на 26 месте (рис. 2, б). У этого элемента на четырёх орбитах вращается 26 электронов, причем на последней орбите находится два электрона. Если сравнить этот и предыдущий химические элементы по электропроводности, то можно сказать, что у второго элемента оторвать электрон с последней орбиты легче: во-первых, потому, что он находится дальше от ядра, вследствие чего сила его притяжения слабее; во-вторых, на последней орбите находится только два электрона.

Дальше рассмотрим химический элемент, который находится на 29 месте (рис. 2, в). У этого элемента электронных орбит также четыре, но на последний из них есть лишь один электрон. Сила притягивания его к ядру будет еще слабее, чем в предыдущем элементе, а значит, оторвать электрон от ядра будет легче.

Таким образом, из трех рассмотренных, химических элементов, первое место по электропроводности занимает элемент, который находится на 29 месте, второе – на 26 месте и последнее, третье, – на 13 месте.

Если мы возьмём еще один химический элемент (рис. 2, г), то увидим, что у него на пяти орбитах располагается 47 электронов, причем на последней из них находится один электрон. На основании предыдущих выводов можно утверждать, что у этого элемента оторвать один электрон с последней (пятой) орбиты еще более легко, чем в предыдущих трех элементов [2, с.26-27].

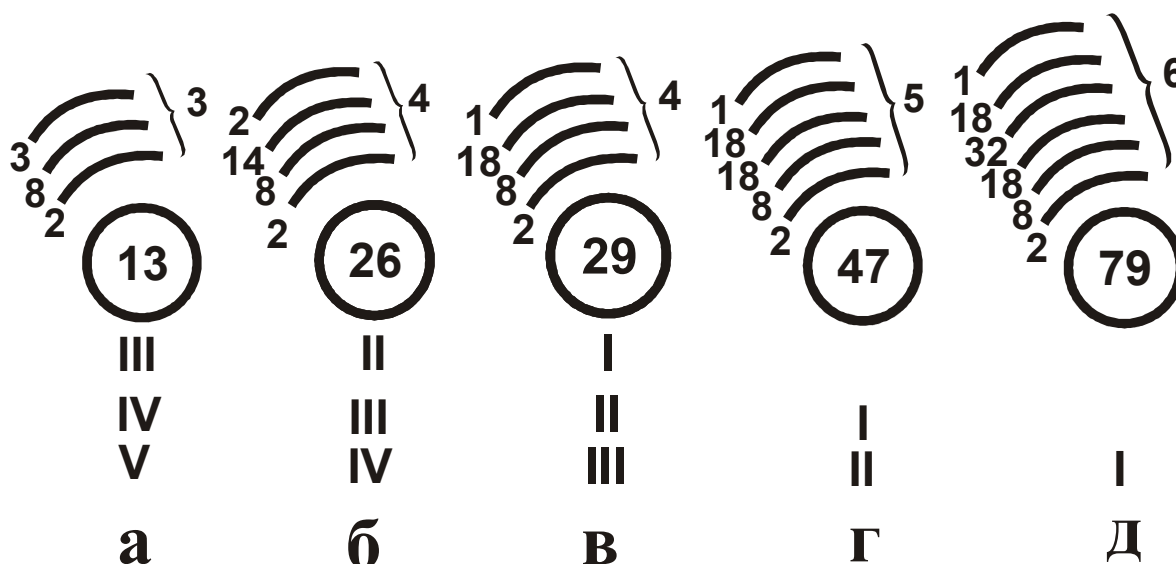

Рис 1. Количество электронов у химических элементов из периодической таблицы Д.И. Менделеева

Если теперь расставить химические элементы по электропроводности, то на первое место нужно поставить химический элемент, который находится на 47 месте, на второе – тот элемент, который занимает 29 место, и т. д.

Возьмём ещё один химический элемент (рис. 2, д). На рисунке мы видим, что у этого элемента уже на шести орбитах располагается 79 электронов, а на последней орбите также находится один электрон. Предыдущие выводы показывают, что у этого элемента оторвать один электрон с последней (шестой) орбиты еще проще, чем в предыдущих четырех элементах.

Рис 2. Химические элементы из периодической таблицы Д.И. Менделеева

Если в этом случае расставить химические элементы по электропроводности, то на первое место нужно поставить химический элемент,

который находится на 79 месте, на второе – тот элемент, который занимает 47 место, и т. д.

Можно было бы взять также другие химические элементы и провести сравнительный анализ их электропроводности, но мы остановились только на тех из них, которые находят практическое применение как проводники электрического тока.

Даная лекция тесно связана с предыдущей лекцией [6, с. 133]. В ней были рассмотрены последовательное, параллельное и смешанное соединение потребителей [6, с. 134-135].

Выводы.

В этой статье на примере конкретных дисциплин и темы дается полный разбор лекции, в которой рассматривается связь предмета «Электротехника» с другим предметом, а именно – химия.

Продолжительные научные исследования и экспериментальная проверка преподавания разных дисциплин в учебных заведениях показали, что:

1. Необходимо создания учебно-методической базы в колледжах аналогичных СПТУЗ.

2 При изучении сложных общетехнических и специальных дисциплин для разных профессий методы обучения должны быть разными.

3. В процессе выполнения студентами и учениками работ в мастерских необходимо применять фронтальные методы обучения.

Перспективи подальших досліджень.

Перспективи подальших досліджень полягають у деталізації ключових понять, формуванні змісту навчального матеріалу з загальнотехнічних і фахових дисциплін і їх вплив на розвиток цифрових систем в Україні та відображення в підручниках і навчальних посібниках, розробки методичних вказівок з організації та проведення практичних занять із застосуванням персональних комп'ютерів.

Список использованных источников

1. Анісімов М. В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах: монографія Київ-Кіровоград: ПП «ПОЛІУМ», 2011. 464 с.

2. Анисимов М. В. Электротехніка з основами промислової електроніки: лабораторний практикум : навч. посіб. К. : Вища шк., 1997. 160 с.

3. Анисимов М. В., Анісімова Л. М. Креслення : підруч. К. : Вища шк., 1998. 239 с.

4. Анісімов М. В. Практикум з електромонтажних робіт : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Кіровоград : ПП «ПОЛІУМ», 2007. 172 с.

5. Анісімов М. В. Принципи побудови інтегрованих професій. Збірник наукових праць УДПУ. Умань, 2013. Вип. 8. С. 261-266.

6. Анисимов Н.В. Принципы выполнения лабораторных работ по электротехнике с применением ПК. Международное периодическое научное издание. Научный взгляд в будущее. Выпуск 21. том 1. Одесса : КУПРИЕНКО С.В. 2021. С. 133-139. РИНЦ,

7. Васіна Л. С. Дидактичні умови інтеграції знань з математики та спеціальних предметів у підготовці майбутніх радіотехніків: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Київ, 2006. 270 с.

8. Собко Я. М. Інтегрування знань учнів з фізичної електроніки у ПТУ радіотехнічного профілю: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 Київ, 2002. 207 с.

9. Якимович Т. Д. Інтеграція теоретичного і виробничого навчання в процесі професійної підготовки фахівців (на матеріалі електронної промисловості): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2001. 240 с

Annotation. *The article discusses new approaches and principles of teaching one of the technical disciplines, namely "Electrical Engineering". It should be noted that this discipline is taught in 76% of all types of educational institutions. The theoretical significance of this work lies in the fact that new approaches to the process of constructing classes in electrical engineering in the study of complex electrical and radio engineering professions are conceptually substantiated. The practical significance of this work lies in the fact that new approaches have been developed and applied in the educational process of colleges and higher educational institutions in the process of teaching the discipline with the help of both a physical simulator and mathematical modeling using a computer.*

Key words: *general technical disciplines, electrical and radio engineering professions, the physical concept of electric current, a new approach to this concept.*

Стаття отпралена: 18.01.2022 г.

© Анисимов Н.В.

УДК: 373.3 /398.8/

THE MUSICAL-FOLKLORE LITERACY IN THE INITIAL CLASSES IN THE CONDITIONS OF A MULTIETHNIC ENVIRONMENT

МУЗИКАЛНО-ФОЛКЛОРНОТО ОГРАМОТЯВАНЕ В НАЧАЛНИТЕ КЛАСОВЕ В УСЛОВИЯТА НА МУЛТИЕТНИЧЕСКА СРЕДА

Todorov V. N. / Тодоров В.Н.

d.p.s. / д.п.н.

Velixar V. N. / Велисар В.Н.

d.p.s., as.prof. /д.п.н., доц.

ORCID: 0000-0002-5956-421X

Taraclia state University "Gregory Tsamblak",

Republic of Moldova, Mir, 9, 7402

Тараклийски държавен университет Григорий Цамблак, Мира, 9, 7402

Анотация: Фолклорът е едно от най-силните средства, с помощта на които, ние можем да формираме музикалната култура на новото поколение, тъй като той е заложен в нас генетически. В Тараклийски район на Република Молдова, населението е мултиетническо и ние трябва с това да се съобразяваме. Разбира се, че мажоритарния етнос е български, за това основния контент на програмата по музика в училище е най-добре да е наситен с български фолклорни образци. Другите народности: молдовци, гагаузи, украинци, руски също не бива да бъдат пренебрегнати. Поради това главната стратегия е насочване на музикално-образователния процес към фолклорното огранотяване в контекста на мултиетническата толерантност. В днешните условия, когато учениците имат свои предпочитания в областта на съвременната музика, е много актуално и необходимо да се култивира интересът им към фолклора. За да се постигне целта е особено важно да се използва целият съвременен арсенал от методи, похвати, форми и средства за работа в тази насока.

Ключови думи: музикален фолклор, мултиетническа среда, музикална култура, начално образование, огранотяване, толерантност, първият етап на обучение, основно училище, народни песни.

Въведение

В съвременното общество има две ярко изразени тенденции, породени от глобализация и регионализация: от една страна – унификация на световните култури, от друга – възраставащ интерес към националните култури. Народната мъдрост, акумулирана в многовековната памет за национална култура, показва на съвременния човек пътя за духовно и физическо съвършенство, способства за достигане на вътрешно и външно единство, хармония със света и себе си. Фолклорът съдържа особеностите на националния мироглед и характер, националния идеал на човека, а също културните традиции на народа.

Основен текст

Фолклорът е средство за формиране на личността и има резултативната функция в музикално-възпитателния процес. Логично е, че възпитанието с неговата помощ води до изграждането на балансиран естетически вкус. И все пак, независимо, че естетическият вкус е строго индивидуален, той се влияе от социални, икономически, политически, географски и други фактори. Тъй-като фолклорът на всеки регион и етническа общност са различни, от тук натам ще преминим към региона в който ние живеем (Югоизток на Република Молдова).

Общите принципи, според нас, ще важат и за много други региони на света с мултиетническа среда.

Детската градина и училището си остават единствените на този етап държавни институции, където целенасочено и организирано децата могат да получат знания, умения, навици, компетенции, необходими за по-пълноценното им реализиране в обществото. Върху основата на тези постановки и възможностите, които ни дават нормативните документи в Република Молдова [1], ние почти приключихме разработката на учебно помагало за детската градина, на базата фолклора на етносите, населяващи нашия регион. Сега целта е първи-четвърти класове на гимназията. След което в плановите е помагало за пети-осми класове.

В Тараклийски район на Република Молдова, населението е мултиетническо. Разбира се, че мажоритарния етнос е български, за това основния контент на програмата по музика в училище трябва да е наситен с български фолклорни образци. Другите народности: молдовци, гагаузи, украинци, руски също не бива да бъдат пренебрегнати. Поради това главната стратегия е насочване на музикално-образователния процес към фолклорното огромяване в контекста на мултиетническата толерантност. В днешните условия, когато учениците имат свои предпочитания в областта на съвременната музика, е много актуално и необходимо да се култивира интересът им към фолклора.

В съвременното училище една от главните задачи е издигане на равнището на национално самосъзнание. Това е особено актуално, тъй като тук живеят различни етноси. Според тази констатация е необходим друг поглед към учебното съдържание и към музикалния материал. Много е важно да се осъществи нов подход към подреждането на музикалнофолклорните образци на тези етноси с цел по-нататъшно внедряване в учебнообразователния процес. Тъй като досега не бе правено нищо подобно тук, трябва да се проучи програмното съдържание относно фолклора.

Запознаването на децата с фолклора трябва да започва още в детската градина и да продължи в първи клас на общообразователното училище на основа на календарно-обредния фолклор – Коледа, Сурва, Сирни заговезни, пролетните празници на руския и молдовския народ.

Сред предложения в молдовския курикулум (программа) фолклорен репертоар [1, с.149-164] са представени само песни на молдовския етнос, включително и календарно-обредни песни. Песенният репертоар се състои само от молдовски народни песни, а в учебниците [2;3;4] са поместени и руски песни.

Опирайки се на гореизложения обзор на изискванията по отношение на тематизма на програмата се вижда, че музикалните педагози имат свобода за творчески подход към предложения репертоар (до 80%). Това предполага, разбира се, и въвеждане на фолклорни песенни образци на всички етноси, населяващи Република Молдова. Те съответно могат да се предлагат за изучаване.

Един от важните моменти за изучаването на музикалния фолклор в

мултиетническият Тараклийският район е умението на педагога да разглежда регионално-етническите особености, които могат да способстват или да възпрепятстват адаптацията на представителите на различни етноси към изискванията на учителя.

На основата на световния педагогически опит, най-обоснован е изборът на фолклорът на този етнос, който преобладава в дадена група ученици [5, с.69]. Необходимо е също да бъдат включени и фолклорни образци на другите етноси присъстващи в класа. Ако има поне един ученик от друга националност, важно е да се обърне та това внимание. Благодарение на този подход ще възпитаем толерантността към културите на другите народи.

Националното музикално образование в училищата на република Молдова е невъзможно без създаване на педагогически условия за овладяване от учениците на музикалната култура на своя и други етноси. С тази цел в рамките на това изследване, българският песенен фолклор от Тараклийски район може да стане като базов, основен за етноса, населяващ този район. Върху такава основа следва да се формират необходими знания, умения, компетенции за възприемане и запознаване с музикалната култура на другите етноси [5, с.69].

Предполага се, че опитът за създаването на новата концепция на музикалното възпитание в училище ще ориентира младото поколение, а също педагозите и родителите, към най-важните за всеки човек и гражданин неща – държавния и родния езици, хуманистическите погледи, междуетническите отношения, традиционната култура, народните идеали и пр. Ако концепцията бъде внедрена в музикално-възпитателната система на училищата в Тараклийския район, по-ефективно ще се постигне базовата предметна цел – правилно формиране на личността, обогатяване на знанията, развитие на навиците, уменията при междуличностните отношения, които съответстват на предучилищна възраст [6].

Анализирайки процеса на музикалното възпитание в училищата на район Тараклия, ние забелязахме необходимост от нов етнокултурен подход към въпроса, който е предизвикан от редица противоречия:

- между потребностите на съвременното общество от мултиетнически ареал и необходимостта за съхраняване и предаване на фолклорното наследство на предците;
- между потенциалните възможности на музикалния фолклор и отсъствието на специални технологии, разработки и изследвания по проблема;
- между широкия спектър музикално-възпитателни и дидактически задачи и ограничените материално-технически и методически ресурси.

Изхождайки от горепосочените противоречия могат да се отбележат основните проблеми, повдигнати в дадената разработка:

- определяне на мястото и значението на музикално-фолклорните образци в възпитателната на мултиетническа среда;
- създаване на нова концепция (етнокултурен модел) за подготовка на музикално педагогически кадри към реализация на целите и задачите на националното възпитание.

За решаването на откритите проблеми са поставени следните задачи:

- да се анализират трудовете на учени в дадената област;
- да се разработи концепция за разработка на алтернативното авторско образователно помагало;
- да се разработят общи методически насоки в използването на помагалото;
- да се проанализира фолклорния музикален материал на етносите, населяващи Тараклийския район;
- да се определи процентното съотношение на материала за включване, според етносите, населяващи региона;
- да се направи подбор на фолклорен материал, съответстващ на възрастовите особености на учениците (тонов обем, ритъм, календарни празници, годишни времена, и др.);
- да се направи кратка анотация на всеки музикален образец;
- да се обмислят и разкрият основните принципи за реализиране на проекта [7, с.163].

Тъй като в Република Молдова няма достатъчно теренни проучвания в областта на училищното музикално възпитание, особено в специфични полиетнични среди, авторите се обръщат към някои методически разработки на колегите си от България и Русия. С. Бондирева [8] утвърждава, че особено високо трябва да се оценяват традициите в периодите на ускореното развитие на обществото, на значимите обществени промени: в този момент обществото леко може да изгуби своите самобитност, специфика, „лице“, а също и вследствие преследване на чужди иновации. А „самобитността“ – е обобщената характеристика за начин на оцеляване, които са характерни за даденото общество.

Един от авторите, разглеждал темата за народните музикални традиции в предучилищното и училищното възпитание е В. Байтуганов, създател и ръководител на школата за руска традиционна култура „Васюганье“. Основната идея на школата е възраждане на руската традиционна култура, духовнонравственните православни традиции, народните традиции на конкретен регион. Методиката разкрива основите на обучение чрез пеене – интониране на прости народни интонации-песнички, с тесен амбитус (голяма и малка терци), ладово интониране, тембровия слух и ритъм. Авторът обръща внимание на народния маниер на изпълнение, включващ важни компоненти на традиционната култура – език, диалект, обред, възравания, занаяти. С помощта на народните песни се разширява речника, се усъвършенства дикцията и артикулацията, речта става по-изразителна. Простият строеж на мелодиите, ярката образност и хуморът предизвикват желание за музициране, контента най-често е поучителен запазват се безценните фолклорни богатства на предците. Всичко това води към възникване само на позитивни емоции, което е гарант за качествено усвояване на един фолклорен образец [9].

Поради своята си специфика народната песен също може да предстане като базов музикален материал за изграждане на музикалните компетенции. Това може да се осъществи при всички видове музикалнотворчески дейности –

слушателски и изпълнителски. Като вариант децата могат да пеят както по време на слушане, така и при танците и игрите, осъзнавайки синкретическото начало на фолклора.

Освен песения материал, учениците ще имат възможност да се запознаят с прости народни танци, както обредни, така и традиционни. Могат да се предложат най-основни, характерни танцови елементи/стъпки. По аналогия се въвеждат и народни инструментални/оркестрови пиеси за слушане и изпълнение, в съответствие с дадената възраст.

За да се постигне целта е особено важно да се използва целият съвременен арсенал от методи, похвати, форми и средства за работа в тази насока. Тъй-като основния дял на изучавания фолклор е български (мажоритарния етнос в региона) това ще предполага специален акцент върху усвояването на неравноделните му размери и метроритми. Концепцията на неравноделния метроритъм на българската (а също и молдовската, гагаузката) народна музика е едно от необичайните проявления в музиката. Затова музиканти от цял свят проявяват интерес към него.

За да запазим народната музика за бъдещите поколения, тя трябва да ги съпровожда в тяхното израстване и развитие. Необходимо е да се полагат специални грижи за формирането на усет към неравноделните ритми, като изучаването им стане неотделима част от обучението по музика.

Формирането на усет за метроритъм предполага изграждането на трайни слухови представи за различните проявления на метрума и ритъма. Като се има предвид слухово-двигателната и емоционална природа на метроритъма това означава, по-точно, изграждането на разнообразни слухово-двигателни представи. За да се достигне до вътрешно-слухово-двигателна представа е достатъчно тя да се моделира във външен слухово-двигателен образ.

За формиране на усет за неравноделни ритми много добър модел предлага Николина Огненска [10] и много други български учени, използване на думи, които съответстват на методическия процес: „двойка”, има две срички, „тройката” има три срички. При размер 5/8 децата ще броят - „двойка”, „тройката”, при размер 7/8 – „двойка”, „двойка”, „тройката” или - „тройката”, „двойка”, „двойка”, при размер 9/8 - „двойка”, „двойка”, „двойка”, „тройката” и т.н. Тази методика е проверена дори в САЩ с хора, които никога не са слушали неравноделна музика, но напълно разбраха и осъзнаха пулсацията. Разбирасе могат да се използват всякакви думи за целта: 5/8 – „пиле” „шарено” и пр. Освен устния вариант на методическия модел се предлага и двигателен: краткия дял се пляска с разгърнати ръце, дългия – с кулаци. Тези два методически модела могат да се използват както отделно така и комбинирано, което затвърдява и подобрява усета за неравноделна пулсация при децата и учениците.

Важно е мястото на танцовите движения в формирането на усет към неравноделните размери. Те служат като опора, мост за преминаване от слуховите представи към умението за изпяване и теоретичните знания за метрума. И ако за учениците в дори в началото на периода на обучение е достъпно да разберат, че една песен е пайдушко хоро, то за тях е неразбираемо

знанието, че тя е в петвременен, двуделен размер с тривременна група на второ място. По-късно на основата на вече изградения слухово-двигателен опит, те достигат до разбиране на това сложно за тях знание.

В Молдовския фолклор по-рядко се срещат неравноделните метроритми – най-вече в танца остропец – $7/8$, в гагаузкия са $7/8$, $7/16$, и $9/8$, $9/16$ – «Кадънжа», където българската методика може да бъде много полезна.

Въвеждането на музикалнофолклорните образци може да се организира както на музикалните занятия, така и извън тях – по време на провеждане на различни мероприятия: празници, звукови картини, музикални театри и пр. с използване на посочените горе музикални дейности.

Изводи

Първата стъпка за осъществяване на предлагания етнокултурен подход в музикалното възпитание в училище с мултиетническа среда – е създаване на алтернативно авторско образователно помагало, което ще помогне на музикалните педагози по-ефективно да постигнат музикално-възпитателните и дидактическите задачи. Анализът на програмата по музикално възпитание в училище показва, че контента ѝ не съдържа нито един български или гагаузки образец. Този проблем може да се реши с помощта на даденото помагало. В него музикалният материал ще се подреди по тематичен принцип, най-вероятно в съответствие с календарната година, както и с възрастта на учениците, видовете музикални дейности и пр.

Анализирайки литературата по дадена тема се проследява ясна линия на незаменимото участие на фолклора в образователния процес. Обучението и възпитанието на новото поколение българи в Република Молдова е проблем, изключително важен и отговорен и в същото време сложен и труден. Децата с български произход притежават всички необходими генетични заложи и дадености, имат равни права за обучение. Когато говорим за образованието на детето, ние имаме предвид уменията му да чете, пише и извършва аритметични действия. Общото образование не включва възпитателния и образователния потенциал на литературата, театъра, киното, музеите, средствата за масова информация. Затова за много деца остават недостъпни цели пластовете от културата на миналото и настоящото.

Приобщаването на детето към света на изкуството с помощта на фолклора може значително да обогати духовния му свят, да разшири хоризонтите на мисленето и въображението, а също така да развие художествения вкус. Това междувременно ще развива творческото мислене на новата личност и в последствие ще повлияе върху успешната реализация в живота и социализация.

Списък литература:

1. Куррикулум раннего образования / М-во образования, культуры и исслед. Респ. Молдова; нац. коорд.: Анжела Кутасевич, Валентин Круду ; нац. эксперткоорд.: Владимир Гуцу, Мария Вранчану ; рабочая группа: Михаела Павленко [и др.]. – Кишинэу : Lyceum, 2019 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 132 p. : fig., tab.\

2. Музыкальное воспитание: Учебник для 2 класса/Марина Морарь,

Александру Борш, Еуджен Корой; trad. din lb. rom.: Tatiana Berezovicova; Min. Educației, Culturii și Cercetării al Rep. Moldova. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2018 (Tipografia „BALACRON” SRL). – 96 p. Apare din sursele financiare bugetare. ISBN 978–9975–85–126–8

3. Музыкальное воспитание: Учебник для 3 класса/Марина Морарь, Александру Борш; Comisia de evaluare: Liliana Zaharia [et al.]; trad. din lb. rom.: Tatiana Berezovicova; Min. Educației al Rep. Moldova. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2016 (Tipogr. „BALACRON” SRL). – 96 p. ISBN 978–9975–85–038

4. Музыкальное воспитание: Учеб. для 4 кл./Александру Борш, Серджиу Кроитору, Еуджен Корой; trad. din lb. rom.: Alexandru Borș, Tatiana Berezovicova; Min. Educației al Rep. Moldova. – Ch.: Î.E.P. Știința, 2017 (Tipografia „BALACRON” SRL). – 144 p. ISBN 978-9975-85-063-6

5. Българската народна песен в мултиетническа среда в Тараклийски район/Република Молдова.// науч. ред.: М.Попова, Н.Руссев; Тараклийски държавен ун-т «Григорий Цамблак». – Тараклия: Б. и, 2018 (Tipogr. „Centrografic”). – 221 p.: diagr., fot., tab. Bibliograf.:p. 137 – 142. – 50 ex. (7,2 а.л.) – ISBN 978-9975-3132-9-2. ISMN 979-0-3480-0318-4.

6. Тодоров, В. Адаптиране на националните програми по музика за детската градина и общообразователното училище в република молдова за деца и ученици с български произход. Дисертационен труд, научен ръководител Николина Огненска 2014 с. 51-53

7. Гоженко В. (Велисар В.), Тодоров В. Ролята на музикално-фолклорното ограмотяване в детската градина в условията на мултиетническа среда, годишник на ТДУ S.Ș.B. «Дунав-Днестър», «Centrografic» Taraclia, 2016, с. 161-167.

8. Бондирева, С., Традиции: стабильность и преемственность в жизни общества. Учебное пособие. Москва, 2004, с. 4

9. Байтуганов, В. И. Методика работы с детским фольклорным коллективом в пространстве традиционной культуры: метод. пособие. - Новосибирск : Изд-во НГОНБ, 2011. - 170 с.

10. Огненска Н. „Теория и методика на музикалното възпитание в общообразователното училище”, ЮЗУ „Неофит Рилски”, 1995, с. 170-221.

Abstract. Folklore is one of the most powerful means to help shape the musical culture of the new generation as it is genetically set in us. In the Taraklia region of Republic of Moldova, the population is multinational, and we take this into account. Of course, the majority ethnicity is Bulgarian, so the main content of the music program in the school is best filled with Bulgarian folklore samples. Other nationalities: Moldovans, Gagauz, Ukrainians, Russians should also not be ignored. Therefore, the main strategy is to direct the musical-educational process to folklore literacy in the context of multiethnic tolerance. In today's conditions, when pupils have their own preferences in the field of contemporary music, it is very current and necessary to cultivate their interest in folklore. To achieve the goal, it is particularly important to use the whole arsenal of methods, techniques, forms and tools to work in this direction.

Key words: musical folklore, multiethnic environment, musical culture, primary education, literacy, tolerance, the first stage of education, primary school, folk songs.

Статията изпратена на дата: 18.01.2022

© Тодоров В. Н., Велисар В. Н.

УДК 378.146

**THEORETICAL PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF
METHODS FOR APPLYING EDUCATIONAL TASKS IN THE PROCESS
OF TRAINING WOULD-BE DOCTORS IN SURGERY****ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗРОБКИ МЕТОДИКИ ЗАСТОСУВАННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ЛІКАРІВ З ХІРУРГІЇ****Klimanskyi R.P. / Кліманський Р.П.***s.m.s., as.prof. / к.м.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-9118-7813

Samoilenko O.V. / Самойленко О.В.*s.philol.s., as.prof. / к.філол.н., доц.*

ORCID: 0000-0001-5040-874X

Kasrashvili H.H. / Касрашвілі Г. Г.*assistant teacher / асистент**Donetsk national medical university,**Lyman, Pryvokzalna, 27, 84404**Донецький національний медичний університет,**Лиман, Привокзальна, 27, 84404*

Abstract. Nowadays the problem of preparation of a surgeon is one of the most important in modern medical education. The article outlines the place of surgery in this process and describes some ways to make teaching surgery more effective. Therefore, the purpose of the study was to describe the methodology of dealing with cognitive activities. The work analyses how to organize cognitive activities, demands for choosing the material, stages of dealing with such tasks. The article proves that dealing with cognitive activities doesn't only contribute to the professional formation of a doctor, but also develop soft skills, logical and creative thinking, the ability to study and obtain new knowledge.

Key words: medical education, surgery, cognitive process, cognitive activity, objectives, educational task, assessment

Introduction.

First of all, building a model requires defining the theoretical foundations that will coordinate the modeling process, as well as become its necessary components.

Such theoretical foundations in the context of our study are the peculiarities of mental cognitive processes in students, the requirements for the organization and implementation of the educational process into higher education, the characteristics and conditions of application of educational tasks.

Main part.

Mental cognitive processes (sensation, perception, memory, imagination, thinking and speech) play an important role in the activities, learning and education of students. Assimilation of knowledge, development of opinions, practical actions are based on the work of mental processes, especially thinking. The effectiveness of the specialist is determined not only by the properties of his or her personality, but also by the level of functioning of cognitive processes. Therefore, the formation of the personality of the specialist involves the activation and improvement of mental cognitive processes in accordance with the requirements of the specialty and professional activity in general.

Student age is the age of sufficiently high development of cognitive processes. Students, as a rule, have developed a fairly stable attention, the ability to listen and observe the demonstrated objects and phenomena, the ability to follow the logic of the development of thought (lecturer) of the teacher.

The young students have a well-developed verbal and logical memory, which the lecturer often focuses on. The student is inclined to reflection, reasoning, students find solutions to scientific problems both in the process of listening to lectures and in the process of performing independent work.

Thus, cognitive activity in the training of highly qualified specialists should consist of internally interrelated actions, a logical sequence that leads to the establishment of a qualitatively new relationship between individual factors.

The first stage of cognitive activity is perception (discovery of new knowledge). As a method of activating the cognitive activity of students at this stage it is recommendable to use the creation of problem situations. Solving problem situations can be done in different ways: by independent research (pre-given tasks and consultations on this issue) or by informing the teacher of the information needed to solve this problem. But in both cases, the search for the unknown in such situations coincide with the process of learning new knowledge. The role of the teacher is to manage the process of finding answers to questions.

Here is one of the general laws of the process of assimilation - the intellectual activity of the individual. If the teacher shows students how to solve a number of problems on a particular topic, he or she teaches future professionals how to find and solve problems, i.e. prepares for research.

Another way to enhance cognitive activity is to prepare reports on specific issues. Students are given a lesson plan in advance and at their own request they choose individual questions and work at them, choose literature, prepare reports for 9-10 minutes. After consulting with the teacher, these messages are made during the lesson. This method of requires some effort on the part of the teacher. The lesson begins with the teacher himself, who brings the students to the questions chosen for the students, then summarizes their messages and draws a conclusion or leads to it, and the conclusion is made by the students themselves. The methods of activating cognitive activity also include the use of technical means of learning.

The second stage of cognitive activity is the acquisition of knowledge. It takes the form of internal mental processes, which are "hidden", i.e. the course of which can not be directly observed, and therefore the assimilation can be judged only on three grounds: understanding, skills, memory. The level of knowledge acquisition is determined by the method of control. Thus, students' cognitive activity is stimulated by: problems in learning, independent search for answers to questions, active participation in mutual evaluation of the performed work, correlation of the results of their own activities with the sample, the influence of the teacher.

The organization and implementation of the educational process in a professional school is the second theoretical prerequisite for the development of teaching methods, which is implemented in accordance with existing laws, principles using the necessary didactic tools.

The concept of regularity in pedagogics has the character of the application of the law in specific circumstances. The law is an objective, essential and necessary phenomenon that is repeated. One of the main laws of pedagogics is the accordance of teaching and education with the level of productive forces, industrial relations, scientific and technological, social, cultural and spiritual progress of the society. This law is applied at all the times and epochs and confirms that the state of education reflects the level of development of society.

Requirements for the organization of the educational process in higher education are determined by didactic principles, which are based on didactic laws and patterns.

Regularities of the pedagogical process, as confirmed by didactics, are stable manifestations of this law, but narrower, more local and more specific than the general effect of the law.

Some regularities related to the pedagogical process are:

- the pedagogical process is determined by the needs of society in educated and comprehensively developed professionals who are trained by education. Thus, the social orientation of education and upbringing, the implementation of the educational order of the state is the main pattern of pedagogical process;
- the pedagogical process is integral and natural, and learning is its leading part. Its educational, developmental and upbringing functions act as a natural systemic integrity;
- the pedagogical process depends on the individual and age capabilities of school-students and students;
- the pedagogical process naturally depends on the material conditions of its organization and functioning (staffing, material and methodological base, computers, financing, etc.).

The effectiveness of the pedagogical process depends both on taking into account these patterns, and on the implementation of its basic principles.

The principles of the pedagogical process are the basic, fundamental rules, attitudes, requirements of pedagogical science, which are based on its laws, the implementation of which contributes to the effectiveness of pedagogical activities. The principles of the pedagogical process are classified in different ways, in particular:

- ✓ by its target component: humanistic orientation; ensuring the unity of the tasks of teaching, education and development; professional orientation;
- ✓ by its content component: scientific; accessibility and intelligibility; systematic and systematic learning;
- ✓ by its operational component: activity, consciousness and independence of learning; clarity of teaching;
- ✓ by the evaluation and performance component: the strength of knowledge acquisition and the formation of skills and abilities;
- ✓ according to the results of education: democratization; incentives for self-education.

All these groups are subject to the principles of taking into account individual characteristics; optimization of the pedagogical process.

The main elements of the pedagogical process, the understanding of which creates an opportunity to understand the meaning of didactic principles - form, method, technique, means.

The main types of educational activities, which are distinguished by types of educational activities are lectures, seminars, practical, laboratory classes, independent work of students.

According to the regulations on the organization of the educational process in the Free Economic Zone, independent work of students is the main means of mastering educational material, an important part of the training process. This is a special form of educational activity aimed at forming the independence of students and their assimilation of a set of knowledge, skills and abilities.

Teaching methods determine the method of knowledge transfer and the development of students' skills and abilities. This is the way the teacher acts in relation to the student under the guidance of the teacher. The method of teaching is considered to be the way by which the teacher organizes, directs, manages the work of students to master the basics of science. In the pedagogical literature, along with the term "method" there is the term "reception", i.e. a detail of the method. "Learning tool" is what is taught: books, dictionaries, visual aids, technical aids.

When choosing teaching methods it is necessary to take into account the following factors:

1. The possibility of specific methods in the implementation of specific goals and objectives of the lesson.
2. Correspondence of methods to the specifics of the subject, content and selected forms of education.
3. Using the most intensive teaching methods that save students' time.
4. Educational approach: helping to form a personal broad spectrum of views of the individual, rather than imposing the "right".
5. Andragonic approach: systematic use of adult learning features.
6. Developmental approach: the formation of the ability to think, think and use knowledge, not just know.
7. Wide involvement in the educational process of the students' own experience.
8. Combination of active group teaching methods.

If we consider teaching methods as a logical way of educational work, the following methods are distinguished:

- analytical (breakdown of the whole into parts);
- synthetic (combination of parts and analysis of the whole);
- inductive (logical transition from general to specific);
- method of analogies (conclusion based on preferences of single events);
- method of obtaining consequent data (obtaining new knowledge on the basis of previously acquired).

Conclusion.

Only implementation of different methods into educational process can boost the development of a modern specialist, who will be able to assimilate new knowledge and skills every day, as modern science is constantly developing, and postindustrial society needs specialists who can study quickly and effectively.

Література:

1. Хоружа Л. Проектна культура вчителя: етичний компонент. Шлях освіти. 2006. № 2. С. 11–15.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Дзябенко О.В., Морзе Н.В., Василенко С.В., Варченко-Троценко Л.О., Вембер В.П., Бойко М.А., Воротникова І.П., Смірнова-Трибульська Є.М. Інноваційні педагогічні методи в цифрову епоху : навчальний посібник. Київ : ТОВ «Друкарня «Рута», 2021. 320 с.

References

1. Khoruzha L. (2006). Proektna kultura vchytelia: etychnyi komponent. Shliakh osvity. no. 2. PP. 11–15.
2. Bezpalko O.V. (2009). Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 208 p.
3. Dziabenko O.V., Morze N.V., Vasylenko S.V., Varchenko-Trotsenko L.O., Vember V.P., Boiko M.A., Vorotnykova I.P., Smirnova-Trybulska Ye.M. Innovatsiini pedahohichni metody v tsyfrovu epokhu. Kyiv : TOV «Drukarnia «Ruta», 2021. 320 p.

Анотація. *Задачі професійної діяльності лікаря загальної практики визначають основні вимоги обсягу знань та практичних навичок для випускника ЗВО: цілеспрямована методична послідовність дій з опитування хворого, виконання фізикального обстеження, обґрунтування попереднього діагнозу, визначення алгоритму допоміжних методів дослідження з аналізом отриманих результатів, проведення диференційної діагностики, формування клінічного діагнозу, побудови програми лікування та її здійснення. Отже, статтю присвячено особливостям формування професійної компетенції лікаря загальної практики, а саме ролі хірургічної компоненти. Автори пропонують типи завдань, які можуть оптимізувати навчальний процес. Детально аналізуються пізнавальна діяльність та вимоги до неї. Підкреслюється, що побудова моделі навчання вимагає спочатку визначити теоретичні основи, які скоординують процес моделювання, а також стануть її необхідними складовими. Такими теоретичними основами у контексті нашого дослідження є особливості протікання психічних пізнавальних процесів, вимоги до організації та здійснення навчального процесу у вишій школі, характеристика та умови застосування навчальних завдань.*

Ключові слова: *медична освіта, хірургія, пізнавальна діяльність, мета, навчальне завдання, оцінювання.*

УДК 372.834.

TEACHING LEGAL DISCIPLINES IN NON-LEGAL INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION ВИКЛАДАННЯ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН В НЕ ЮРИДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Zakrevska A. A / Закревська А. О.

Graduate student / аспірант

ORCID ID 0000-0002-0329-1486

Flight Academy of the National Aviation University,

Kropyvnytskyi, Dobrovol's'koho, 25005

Льотна академія Національного авіаційного університету,

Кропивницький, Добровольського, 1, 25005

Анотація. Розглядається питання про необхідність збільшення кількості навчальних годин, які пов'язані з вимогами сьогодення: приєднання до Європейського освітнього простору, підписання Болонської декларації, а також правової освіти та правового виховання майбутнього української нації. Досліджено особливості викладання правових дисциплін в не юридичних закладах вищої освіти та проаналізовано ефективність різних методів навчання, що використовуються в процесі підготовки студентів. Охарактеризовано методичні прийоми навчання правової теорії за допомогою пояснення, логічного мислення та комунікативних засобів.

Ключові слова: правова освіта, правознавство, правове виховання, правова свідомість, юридичні дисципліни, дидактичне моделювання, методика викладання.

Вступ

Становлення України як суверенної, незалежної, правової держави, формування її, як невід'ємної складової європейської та світової спільноти, національне відродження країни неможливе без високоосвічених, конкурентоздатних, право обізнаних фахівців, здатних до ефективної професійної діяльності та розвитку. Рівень їх підготовки повинен відповідати потребам розвитку національної економіки та сучасним запитам ринку праці. Модернізація і розвиток вищої освіти мають мати випереджувальний та безперервний характер. Підвищення якості вищої освіти необхідне для забезпечення економічного зростання держави, розв'язання соціальних проблем суспільства, адже якісна вища освіта є необхідною передумовою забезпечення сталого демократичного та правового розвитку держави. Аналіз сучасного стану освітніх процесів, дав поштовх прийняттю «Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року», яка визначає мету, стратегічні напрями та основні завдання державної політики у сфері освіти. Така політика, спрямована на кодифікацію та оновлення нормативно-правової бази освітньої галузі, побудову ефективної системи національного виховання і соціалізації молоді, підвищення якості освіти шляхом запровадження освітніх інноваційних технологій, інформатизацію освіти, створення індустрії сучасних засобів навчання, вдосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти, інтегрування національної системи освіти у міжнародний освітній простір [13, с. 7].

У статті досліджено особливості викладання правових дисциплін в не юридичних ЗВО України. З цією метою проаналізовано процес навчання, розкрито зміст термінів: «дидактичне моделювання», «модель навчального процесу» та «методика викладання» [1, с. 40]. Розглянуто та визначено методи правового навчання залежно від характеру пізнавальної діяльності. Охарактеризовано методичні прийоми навчання правової теорії за допомогою пояснення, логічного мислення та комунікативних засобів [5, с. 62, 63, 67]. Обґрунтована необхідність модернізації науково-педагогічними працівниками методики викладання та навчання, що дасть можливість студентів та слухачам отримати більш ґрунтовні знання в галузі права [8, с. 15]. Тому позиція освітян у справі достатнього рівня правової освіти студентської молоді повинна бути дієвою і цілеспрямованою.

Насамперед, необхідно наголосити на тому, що правову державу неможливо побудувати з малоосвіченими у правовому відношенні людьми. З року в рік рівень знань студентів із правових дисциплін слід вважати недостатнім і який не відповідає потребам сьогодення [9, с. 6].

Правове навчання студентів та слухачів ЗВО на сучасному етапі не може обмежуватись виключно просвітницькою або інформаційною діяльністю. Його основним завданням є навчити особу орієнтуватися у правовому полі та добросовісно дотримуватися стандартів правомірної поведінки. Тому система правової освіти повинна опиратися на новітні дослідження в галузі правознавства з використанням інноваційних методів правового навчання [10, с. 5]. Правознавці – учені та практичні працівники доводять, що правова освіта є важливим компонентом механізму правової соціалізації особи, який включає три етапи цього процесу: на першому етапі індивід засвоює правову інформацію; на другому етапі відбувається процес особистісного засвоєння правових цінностей – рівень формування правової свідомості; на третьому етапі необхідно сформовані правові ідеї та принципи втілити в реальні вчинки особи на всіх стадіях її життєвого циклу. Саме тому правове навчання курсантів, студентів та слухачів ЗВО служби цивільного захисту потрібно організовувати на високому науковому, методичному і практичному рівнях. Дипломовані фахівці, повинні вміло орієнтуватись у нормах базового законодавства, розуміти механізми їх реалізації володіти вміннями та компетентностями у галузевому законодавстві [1, с.78].

Виклад основного матеріалу.

Одним із принципів державної політики України є інтеграція системи вищої освіти у Європейській простір. Формування та реалізація заходів в цій сфері повинна відбуватись шляхом: збереження, розвитку та підвищення якості вищої освіти; визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи та інтересів держави; забезпечення розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у закладах вищої освіти (ЗВО) [7, с. 8]. Новий Закон України «Про вищу освіту» регламентує ряд інновацій, серед яких, автономія ЗВО України, створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, уніфікація ступенів вищої освіти, визначення особливостей співпраці із міжнародними

освітніми і науковими установами та опис безпосереднього управління діяльністю вищого навчального закладу тощо. Серед іншого, стаття 58 Закону визначає обов'язки науково-педагогічних працівників ЗВО, зокрема, слід звернути увагу на вимогу щодо якості викладання навчальних дисциплін. Новим є й те, що вищевказаний закон окремо визначає статус ЗВО із специфічними умовами навчання. До таких навчальних закладів належать ЗВО іншого профілю спрямування, чи служби цивільного захисту, які здійснюють підготовку студентів та слухачів для подальшої служби на посадах офіцерського або начальницького складу з метою задоволення потреб центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. Особовий склад служби цивільного захисту, повинен не лише досконало знати норми законодавства у сферах пожежної, техногенної безпеки та цивільного захисту, але й вміти їх використовувати на практиці для ефективної реалізації державної політики у відповідній сфері [7, с. 5].

Загальновідомо, що рівень професійної підготовки майбутнього спеціаліста залежить від набуття ним у вузі широкого обсягу знань з різних навчальних курсів та дисциплін. Неможливо заперечувати, що оволодіння достатнім обсягом правових знань є пріоритетним напрямком у формуванні правової свідомості студентської молоді – нашого майбутнього. Однак у межах визначеної кількості годин/кредитів для опанування знаннями про право і законодавство неможливо вести мову про якість правових знань, адже загалом проблема якості освіти розглядається сьогодні як важлива основа ключових позицій Болонської декларації, в межах реалізації положень якої формується єдиний освітній європейський простір [6, с. 23].

Для прикладу слід розглянути Галузевий стандарт вищої освіти освітньої програми підготовки бакалавра, спеціаліста і магістра напряму – «Менеджмент туристичної індустрії». Серед дисциплін гуманітарної підготовки зазначена дисципліна «Правознавство» з визначенням мінімальної кількості навчальних годин/кредитів – 81/1,5. Слід підкреслити, що кількість навчальних годин повинна складатись з лекцій, семінарів, самостійної роботи та проведення підсумкового контролю – іспиту або заліку. Загалом, на читання лекцій планується 18 навчальних годин, що передбачає проведення всього 7-9 лекцій. Отже, важко навіть уявити, яким чином за досить невеликий обсяг часу можна ознайомити студентів із такою необхідною і важливою дисципліною як «Правознавство», де головним чином звертається увага на фундаментальні галузі права. І це в той час, коли за останні роки прийнято цілий масив законодавчих актів, які мають вирішальне значення для державотворення, а серед них і низка нових кодексів, що містять велику кількість новел. Чи варто наголошувати на тому, що самостійно опанувати навіть основні положення цих важливих законодавчих актів студентів самостійно є неможливим. Однак необхідність їх обізнаності з основними законодавчими актами не можна заперечувати [4, с. 12].

Дійсно, з кожним роком збільшується кількість інформації у тому числі і в галузі права і саме тому самостійна робота є одним із головних резервів

підвищення активності підготовки студентів. У свою чергу, викладач за невеликий обсяг часу не в змозі ні допомогти, ні проконтролювати належним чином самостійну роботу студентів. У цьому зв'язку, можливо, передбачити висловлювання опонентів із цього приводу: у таких вузах навчають не юристів. Відповідь на це знаходиться поруч і має форму питання: а для кого пишуться і приймаються закони, коли і хто повинен привчати їх знати, розуміти і поважати? Убачається, що саме у студентські роки є можливість і необхідність підвищити рівень обізнаності з правом, законодавством і взагалі підвищувати рівень правосвідомості, хоча, насамперед, вона повинна розвиватись ще у загальноосвітній школі. Якщо вести мову про викладання дисципліни «Правознавство» у вузах неюридичного напрямку, то слід нагадати, що у загальноосвітніх школах також має місце предмет «Правознавство» і, на перший погляд, вони дублюються. Але на відміну від загальноосвітньої школи у вузі даний предмет викладають, переважно, фахівці, які мають досвід практичної роботи і в змозі більш докладніше розглянути необхідні питання тем, вимогливіше ставитися до їх засвоєння студентами. У свою чергу, саме у студентські роки молодь більш свідомо відноситься до необхідності знань про право і фактично повинна тільки закріплювати і розширювати знання з предмету «Правознавство», набуті у школі [2, с. 98; 10, с. 14].

Таким чином, відповідно до рівня стандарту чи академічного рівня така дисципліна, як «Правознавство» не є профільним чи базовим і кількість навчальних годин у майбутньому матиме тенденцію до зменшення, тобто 35 годин у 10-му класі. Загалом предмет «Правознавство» у загальноосвітній школі буде входити в єдиний цикл під назвою «Громадянська освіта», який «передбачає опанування школярами принципів демократії, формування якостей, притаманних громадянину демократичного суспільства», про що йде мова у типових навчальних планах для основної та старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів у структурі 12-річної школи [12, с. 9].

Навчальна інформація повинна відповідати стандартам вищої освіти, положенням про організацію освітнього процесу та навчальним програмам. Зміст навчальної правової інформації для майбутніх фахівців має охоплювати загальні положення базового законодавства, проте особлива увага повинна бути зосереджена на вивченні галузевих нормативно-правових актів, зокрема, Кодексу цивільного захисту України, постанов та наказів, виданих на виконання вказаного кодексу та інших підзаконних нормативно правових актів [13, с. 2].

Контроль за навчальною діяльністю студентів та слухачів, як завершальний етап будь-якого організаційного процесу, покликаний забезпечити успішний результат навчальної як аудиторної, так і самостійної роботи. Важливо, щоб контроль не зводився виключно до перевірки знань студентів та слухачів, а стимулював їх до активного творчого розвитку, переосмислення ними вивченого матеріалу, творчого розв'язання проблемних правових питань, усвідомлення результатів своєї діяльності. Система навчального процесу створює відповідну модель навчання, під якою розуміють цілісну множину сукупність її основних складових, що регламентують відбір

та систематизацію відповідних стратегій навчання. У своїй праці «Педагогіка – модель навчання (модель навчального процесу)», В. В. Ягупов розкрив зміст термінів: «дидактичне моделювання» та «модель навчального процесу». Під дидактичним моделюванням він розуміє систему дій, яка повинна забезпечити адекватне засвоєння або розуміння модельованих властивостей, зв'язків і відношень пізнаваного і перетворюваного об'єкта. За його твердженням об'єктом дидактичного моделювання виступає природна та штучна система, а суб'єктом є сама людська свідомість. Розкриваючи термін «модель навчального процесу», В. В. Ягупов обґрунтовує, що – це є еталонне уявлення про навчання того, хто навчається, його конструювання в умовах конкретних ЗВО. Ця модель визначає мету та основи організації і проведення навчального процесу. Її складовими повинні бути цільовий, змістовий, стимулювально-мотиваційний, контрольно-регулювальний, суб'єктно-суб'єктний (між педагогом і учнем) та оцінково-результативний компоненти [14, с. 28 – 29, 32,].

Модернізація методів та форм навчання включає ділові, ситуативні або імітаційні ігри, тренінги, тести для контролю знань, творчу роботу з понятійним апаратом, вирішення тематичних кросвордів, проведення різноманітних експериментів, соціологічні дослідження тощо. Чим активнішу роль виконує студент та слухач під час вивчення правових дисциплін, тим різнобічніше розвивається його особистість, навички майбутнього фахівця, виробляються гнучкість, креативність і критичність мислення, а також звичка зосереджуватися. Слід зауважити, що проявляють, зацікавленість навіть найпасивніші слухачі [1, с. 112 – 116].

У процесі вивчення правових дисциплін ефективними є також методи взаємодіючого навчання. До таких методів відносяться: обговорення або дискусія; мозковий штурм; навчальні групи, які співпрацюють; схеми або таблиці досвіду; дебати; взаємонавчання; інтерв'ювання; логічне структурування; рольові ігри; консультативна група; усні виступи, повідомлення тощо. Але, з метою отримання відповідного педагогічного результату – високого рівня знань, перед тим як студенти та слухачі почнуть працювати з навчальним матеріалом, важливо, щоб вони розуміли, чого повинні досягти в окресленому завданні, скільки у них є часу на роботу, якими мають бути конкретні процедури повідомлень, доповідей, записів тощо. Використовувати такі методи навчання найкраще в малих групах. Методи навчання, як узагальнена педагогічна категорія, незалежно від їхньої класифікації, використовуються практично як сукупність одномоментних дій педагога – прийомів. Таким чином, кожний метод являє собою систему методичних прийомів, які становлять сукупність навчальних ситуацій, що спрямовані на досягнення визначеної мети. Елементи методів мають бути об'єднані логікою дидактичного завдання. Якщо, метод – це спосіб діяльності, то прийом – це окремий крок або дія в реалізації методу. Чим ширший арсенал прийомів використовує викладач у структурі методу, тим цей метод ефективніший [8, с. 34-37, 42].

У сучасній педагогічній практиці застосовуються різні методичні прийоми навчання, серед яких найбільш важливими для викладання правової теорії є

пояснення, логічне мислення та комунікаційні засоби. Юридичні дефініції (держава, форма держави, функції держави, право, правотворчість, нормативно-правовий акт, права людини, обов'язки людини, галузь права, правомірна поведінка, правопорушення, юридична відповідальність тощо) потрібно розкривати шляхом пояснення. А при вирішенні правових завдань, коли необхідно встановити суть правового питання і дати йому логічне, обґрунтоване пояснення потрібно використовувати прийом логічного мислення. За допомогою цього прийому, викладач роз'яснює окремі положення, продумує серію взаємопов'язаних запитань і тим самим підводить слухачів до певних висновків. Крім того, не менш важливим для ефективного правового навчання студентської молоді є вміння використання науково-педагогічними працівниками прийомів словесної комунікації [8, с. 62].

Розглядаючи право як галузь науки, як сферу практичної діяльності і як предмет дослідження спеціалізованих навчальних дисциплін, шляхом ознайомлення з методикою та його правовим інструментарієм отримуємо алгоритм дій для вирішення сучасних соціально-економічних та адміністративно-правових проблем суспільства. Правова обізнаність дає змогу не лише оволодіти правовими чи пов'язаними з ними знаннями у різних сферах суспільного життя, але й спонукає громадян до активної участі у формуванні правої держави, є превентивним заходом щодо запобігання правопорушенням та подолання правового нігілізму. Результатом виступає формування високого рівня правової суспільної свідомості та правової культури [10, с. 11].

Покращення ситуації з викладанням правових дисциплін і опануванням студентами знань з правознавства з урахуванням сучасних вимог та потреб, у першу чергу, безперечно, залежить від оновлення типових програм вивчення правових дисциплін, які затверджуються Міністерством освіти і науки України за погодженням із Міністерством юстиції України. Слід також наголосити, що на державному рівні розроблена й діє Національна програма правової освіти населення [13, с. 9].

Висновки.

З огляду на ці важливі положення Програми зрозуміло, що правова освіта для сучасної України є необхідною умовою розвитку особистості, запорукою нарощення інтелектуального потенціалу суспільства, зміцнення авторитету держави на міжнародній арені. Однак, досягнути таких бажаних результатів, маючи обмежену кількість годин для викладання правових дисциплін стає надто проблематичним. Отже ситуація, що склалася з визначення такої обмеженої кількості годин повинна змінитися на краще як у загальноосвітніх школах, так і вузах не юридичного напрямку [13, с. 11].

Слід наголосити, що основним серед заходів із забезпечення виконання Програми правової освіти є, зокрема, забезпечення проведення навчально-методичних семінарів для викладачів правових дисциплін загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів із залученням наукових працівників та фахівців-практиків у галузі права, а одним з головних завдань Програми є поліпшення якості підготовки викладачів правових дисциплін та підвищення ефективності викладання цих дисциплін у загальноосвітніх, професійно-

технічних навчальних закладах, ЗВО і закладах післядипломної освіти [13, с 12].

Вищевказане призводить до висновку, що складовою вдосконалення правової освіти населення повинна стати перебудова системи вивчення правових дисциплін, яка, у першу чергу, пов'язується з напрямком збільшення кількості навчальних годин як у загальноосвітніх навчальних закладах, так і у вищих навчальних закладах неюридичного напрямку, що буде активно сприяти формуванню правового світогляду й цілеспрямованій право-виховній роботі.

Теоретичні дослідження передбачають осмислити і практично змінити деякі підходи при вивченні правових дисциплін в загальноосвітніх закладах, а саме:

- визначити шляхи розвитку української вищої школи в контексті європейської інтеграції;
- проаналізувати фактори розвитку вищої освіти, що актуалізують інноваційні освітні процеси;
- висвітлити сутність поняття «інновації» щодо вищої освіти;
- розкрити значення вихідних термінів метод, методика, метод викладання, інноваційні методи, активні та інтерактивні методики у контексті дидактики і педагогіки вищої школи;
- охарактеризувати найбільш ефективні інноваційні методи і прийоми викладання фахових та інших гуманітарних дисциплін для правників [7, с. 10; 9, с 22; 13, с. 41-43].

Перспективи подальших досліджень полягають у деталізації ключових понять, формуванні змісту навчального матеріалу з дисципліни «Правознавство» і її відображення в навчальних посібниках та програмах, розробки методичних посібників з організації та проведення практичних занять з розділу «Правознавство».

Література

1. Аніщенко О. В. Яковець. Н. І. Сучасні педагогічні технології : курс лекцій : навчальний посібник / Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. 198 с.
2. Болотока Е. Л. Методика преподавания правовых дисциплин / М.: МПГУ, 1999.
3. Виступ Президента України Віктора Ющенка на засіданні підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України (24 березня 2005р.). Вища школа 1/2005.
4. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавр, спеціаліста і магістра напряму 0501«Економіка і підприємництво». Міністерство освіти і науки України. Київ, 2002.
5. Галузинський В. М. Євтух М. Б.. Педагогіка: теорія та історія: Навч. Посібник. К.: Вища шк., 1995. 237 с.
6. Грицуленко С. І. Потапова-Сінько Н. Ю., Гарбера К. М. Методика викладання економічних дисциплін: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл. Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2012. 224 с.

7. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України від 19.09.2014 р., № 37-38.

8. Зязюн А. Педагогічна майстерність. / Підручник для вищих педагогічних навчальних закладів Київ «ВИЩА ШКОЛА» 1997.

9. Ключові тенденції політики ЄС у сфері освіти та культури, програма ЄС «Еразмус». [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/sectoral-dialogue/education>.

10. Козяр М. М. Зарічанський О. А. Формування правової культури в курсантів-рятувальників засобами інформаційно-комунікаційних технологій Теорія і практика управління соціальними системами 2'2011. 26 с.

11. Типові навчальні плани для основної та старшої школи загальноосвітніх навчальних закладів у структурі 12-річної школи. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України 6/2004. К.: Видавництво «Педагогічна преса».

12. Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів на 2001/2002-2004/2005 навчальні роки. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України 9/2001. К.: Видавництво «Педагогічна преса».

13. Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // Урядовий кур'єр від 04.07.2013 № 117, / № 155 від 29.08.2013.

14. Ягупов В. В. Педагогіка : Навч. посібник. К. : Либідь, 2002. – 560.с.

Abstract. The question of necessity of increase of amount of educational o'clock of for teaching of legal disciplines in institutes of higher of unlegal direction, which contact with the requirements of today, is examined: tacking to European educational space, signing the Bolonskaya declaration, and also legal education and legal education of the future of Ukrainian nation. The peculiarities of teaching legal disciplines in non-legal institutions of higher education are studied and the effectiveness of various teaching methods used in the process of preparing students is analyzed. Methodical methods of teaching legal theory with the help of explanation, logical thinking and communicative means are described.

Key words: legal education, legal education, legal disciplines, legal consciousness, didactic modeling, teaching methods, science of law.

Науковий керівник: д. п. н., проф. Анісімов Микола Вікторович

Стаття відправлена 19.01.2022р.

Закревська А.О.

UDC 378. 061:044

COMPUTER AND MULTIMEDIA TECHNOLOGIES AT PRACTICAL CLASSES IN PHYSICS

КОМПЬЮТЕРНЫЕ И МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА ПРАКТИЧЕСКИХ ЗАНЯТИЯХ ПО ФИЗИКЕ

Matvieieva T.V./ Матвеева Т.В.*PhD / к.пед.н, доцент кафедры**ORCID: 0000-0003-4079-4901***Chursanova M.V./ Чуранова М.В.***PhD / к.ф-м.н, доцент кафедры**ORCID: 0000-0001-6977-7473***Gareeva F.M./ Гареева Ф.М.***PhD / к.ф-м.н, доцент кафедры**ORCID: 0000-0003-4714-3060**National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",**Kyiv, Av.Peremogy, 37, 03056**Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт им. Игоря Сикорского», Киев, пр. Победы, 37, 03056*

Abstract. The paper addresses up to date task of effective introduction of computer-based learning tools into the educational process. Basic principles, features and methods of development and utilization of electronic courses in modern educational institutions are considered. Characteristics that should be inherent in the electronic textbook (manual) are emphasized, so that the e-textbook not only does not yield to traditional textbooks in the quality of comprehension of the educational material, but also employs the digital technology benefits for interactive and dynamic presentation of material, visualization of the studied processes and phenomena.

The paper presents the electronic textbook on electrostatics developed by the author for students of technical universities, which corresponds to the current syllabus of the discipline and implements the basic requirements for the technology of creation and use of computer-based learning tools. Brief description of the textbook, its content and principles of operation are given. The e-textbook contains examples of solving problems demonstrated in animated and static way. That allows teacher to control the step-by-step process of solving problem, to demonstrate animated simulation of physical phenomena, followed by discussion and theoretical assessment, which increases interest and motivation of students to study physics. The main purpose of the e-textbook when used in practical classes is to teach students to solve problems on their own. Presentation of tasks in the animated way allows to demonstrate reference solution in the form of algorithmic steps, when each subsequent step appears on the screen after most of the students have completed the previous one. Students who have succeeded to solve the task on their own can check their solution with the reference one, and those who have not can get a hint.

Analysis confirms that carrying out practical classes in physics with use of our e-textbook is effective. Results of the research have shown that 68% of students who took part in the experiment have mastered methods of solving problems at the sufficient level. About 80% of students have indicated that the use of electronic and multimedia technologies in physics classes is expedient.

Key words: computer technologies; electronic textbook; multimedia.

1. INTRODUCTION

The problem statement. In recent years novel information technologies (IT) gain even more and more appreciable role in education. Modern educational process can hardly be imagined without utilization of electronic textbooks, manuals, task-books, simulators, laboratory workshops, catalogs, handbooks, encyclopedias, testing

and control systems and other computer-aided learning tools (CLT).

There are different levels of use of novel information technology in the educational system. At the first level, novel IT serve as tools for solving certain pedagogical tasks within the traditional education framework and supplement traditional teaching methods. CLTs here provide support for the educational process alongside with other (non-computer) learning tools. At this level, CLTs are used in the passive form.

The active role of information technology is exercised at the second level. Now the CLTs provide new opportunities with higher quality, comparing to the traditional educational and methodical tools.

Analysis of recent studies and publications. With the literature analysis [1] - [5], we can identify the following main advantages of using CLTs:

- making conditions for independent study of the educational material (self-education, distance education), which allows student to choose a convenient place and time to work with CLTs, as well as the convenient pace of the educational process;
- deeper individualization of training and providing conditions for its variability (in particular, with application of adaptive CLTs, adjustable to the current level of training);
- possibility to train with simulations of the studied objects and processes (including those that are difficult to observe in practice);
- ability to imagine and interact with virtual three-dimensional images of the studied objects;
- ability to present unique information materials in the form of multimedia (paintings, manuscripts, video clips, sound recordings, etc.);
- possibility of the automated control and more objective evaluation of knowledge and skills;
- ability to automatically generate a large number of non-repetitive tasks to control knowledge and skills;
- possibility of more convenient search and access to the information in CLTs (hypertext, hypermedia, bookmarks, automated indexes, keyword search, full-text search, etc.);
- creating conditions for the effective implementation of progressive psychological and pedagogical methods (game forms of learning, experimentation, "immersion" into virtual reality, etc.).

Technological advantages of CLTs include:

- increasing rapidness of development;
- easier updating and development;
- easy duplication;
- easier distribution (especially with internet).

The use of CLTs in the educational process advantages in:

- increasing the quality of education;
- reducing the cost of organizing and carrying out training events;
- redistribution of the teachers' workload from routine to creative activities (work on research and methodological problems, creation of teaching aids

(including CLTs), preparation of non-standard educational tasks, individual work, etc.);

- increasing efficiency of providing the educational process with teaching aids (CLTs) when the structure and content of education is changing (development of new specialties, etc.), which results in increased mobility of the educational system.

But, along with the advantages, the use of CLTs has a number of requirements:

- the need to have a computer (with the Internet access) and appropriate software to work with CLTs;
- the need to have computer skills;
- it may be difficult to perceive large amounts of text material from the screen;
- insufficient interactivity of CLTs (which is significantly greater comparing with the book, but less than in full-time education) is the disadvantage;
- also, the disadvantage of CLTs is lack of direct and regular control over the curriculum implementation.

The main reason for conceptual errors in the CLTs design is ignoring the tendency that CLTs should implement all the best from traditional teaching aids and at the same time surely provide new qualities of education. This requirement is the basic rule of conceptual design of CLTs.

Investigations show that even nowadays adaptation of CLTs into the educational process is not sufficient; a lot of digital learning resources available online use static computer screens [6], [7]. In our opinion, there are four main factors that hinder the mass creation and spread of CLTs:

- lack of financial support for the design and widespread implementation of the large number of CLTs in Ukraine;
- the existing education system is not sufficiently prepared for the active use of CLTs, their integration into the educational process and organization on the basis of this technology;
- shortage of qualified developers;
- absence of the developed methodology.

All the aforementioned flaws currently require intense and active improvement in connection with the urgent increase of the role of distance education and CLTs in conditions of complex pandemic situation in the world. The force majeure due to the pandemic has raised a question of immediate integration of CLTs into the traditional educational process and use of advantages of such a combination approach in future.

It is well known that students are the basic category of the electronic textbook users. The role of teachers is to create the necessary conditions for their learning with the use of CLTs and to provide organizational, technical and methodological support.

Application of CLTs also allows teachers to collect statistical data on students' results and learning engagement in order to evaluate their knowledge and estimate quality of education [8]. In order to organize the educational process, the control of students' knowledge, skills and abilities and to analyze the results of evaluation, teachers carry out the following:

- educational testing of students, evaluation of their training and formation of individual tasks, which determine the content and scope of educational material, as well as indicators that reflect the requirements for the formed knowledge;
- adjustment of electronic textbooks in accordance with the prepared tasks;
- check of the electronic textbook functionality taking into account the set adjustments;
- preparation of planned schedules for students;
- organizational and methodological support of activities where electronic textbooks are used;
- control of the students' work with electronic textbooks, analysis and estimation of the results, adjustment of individual tasks and schedules on the basis of these estimations.

Teachers and methodologists choose the types of CLTs and specific learning tools, besides, the design of electronic textbooks should be specialized for the studied discipline. For example, e-textbook in Physics should contain visualizations of physical phenomena, simulation of processes, manipulatable animations, interactive formulas, hints for solving problems, etc [9].

The following conditions are set for design and use of electronic textbooks [1] - [5], [10] - [11]:

1. Electronic textbook is used to present a large amount of educational material, covering in general the theoretical and technological parts of any course (discipline).

2. If the electronic textbook is developed for a relatively wide range of students, then the represented material should not be highly specialized.

3. It is expedient to create electronic textbooks to compensate the lack of educational material sources.

4. When deciding on the introduction of electronic textbooks into the educational process, it should be kept in mind that the greatest effect of its use appears when the bulk of theoretical and technological training is carried out by students independently with electronic textbooks, while the emerging difficulties and issues are addressed during additional practical classes and individual consultations with teachers. If organizers of the educational material set a goal to implement such a technique, then the choice of electronic textbooks as the type of CLTs is justified.

When using electronic textbooks, one can implement the following ways to access the training material:

- by means of a block of content, the elements of which refer to the relevant structural units of the learning material, and means of navigation;
- by means of an index page, reference page and components that contain links to the structural units of the learning material;
- by means of search tools for the learning material;
- by means of user's bookmarks that are associated with the structural units of the learning material.

It should be emphasized that the electronic textbook is not supposed to be analogous to printed textbooks. It should not duplicate a traditional textbook, where texts and illustrations are presented in a static form, as far as it is always more convenient to read printed text from the book than the static text on the monitor

screen. Reading digital texts from the screen takes longer time and is inferior in reading comprehension to the printed ones. However, with the printed textbook readers cannot observe the dynamics of physical process [6].

Computer technology aimed to transfer educational information to students allows to implement the following didactic principles:

- ✓ Principles of scientificity, systematicity and consistency.
- ✓ The principle of clarity.
- ✓ The principle of combination of individual approach to learning with collective forms.
- ✓ The principle of connection between theory and practice.
- ✓ The principle of efficiency.
- ✓ The principle of activity.
- ✓ The principle of independence.
- ✓ The principle of motivation, etc.

The basic psychological principles of human-computer interaction should be taken into account when designing and using electronic textbooks and manuals. Violation of such principles is often manifested in the following:

- Excessive computer assistance to a person in some situations, and insufficient computer assistance in others;
- redundancy of informative dialogue;
- computer "failures", when computer gives answer not on the essence of the considered problem or the asked question;
- insufficient motivation of the computer's help;
- excessive categorical answers, etc.

All of the above may lead to the increase in time required to study the material, instead of its expected decrease, and to lowering in motivation to learn, etc.

That's why it is important to develop electronic textbooks which take advantages of digital technologies and present information in the interactive and dynamic form instead of the static reading. In that case, users of e-textbooks have high efficiency of cognitive learning and increased interest and involvement in the study [6].

The research goal. Considering the basic requirements for the technology of creation and use of CLTs, we have developed the electronic textbook for students of technical universities, which corresponds to the current syllabus of the General physics course. The main goal of the textbook is to serve students in training to solve problems on their own.

2. THE RESULTS AND DISCUSSION

In order to program the textbook we have used:

- Delphi software for programming interface (main menu);
- Multimedia software (Flash, SWISHmax) for producing animation;
- HTML.

The presented electronic textbook contains:

- Animated intro;
- Main menu (Fig. 1);
- Didactic material for carrying out practical classes on the main topics of

Electrostatics (the list of topics is presented in Fig. 1):

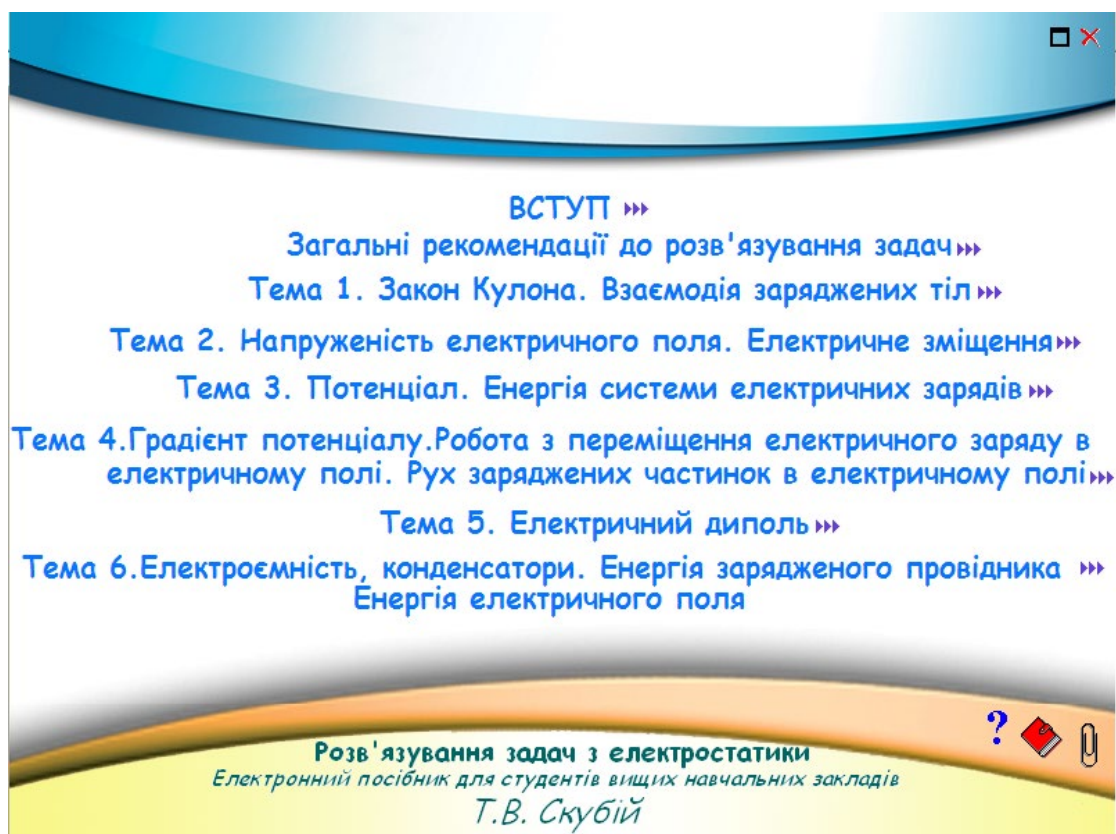

Figure 1. The main menu

The following didactic material is presented for elaboration of each topic of practical lesson:

1. List of theoretical questions that the student should know. It is used to adjust successive stages of learning theory and solving problems;
2. Brief theoretical information;
3. Methodical recommendations for solving problems. During work with this material, the software allows to go to other pages of the electronic textbook, where students can find formulas, definitions, methods of solving problems, etc., by clicking the links (underlined);
4. Examples of solving basic typical problems;
5. Problems for independent work with different types of tasks and various levels of complexity;
 - a) a list of concepts, laws, principles and methods required to solve problems;
 - b) list of the literature to study;
 - c) numbers of tasks that students have to solve in order to master the normative level of knowledge and skills;
 - d) tables of homework options. The programming of each table allows student to go to the text of the problem and to go to the answer for any table number by clicking the underlined number or the word "answer", respectively.

Examples of solving problems are presented in two ways in the electronic textbook:

1. Animated method. It reveals dynamics of the physical phenomenon, which is described in the text of the problem; builds a physical model of the situation; writes mathematical stage of solving the problem, presents numerical calculations (arithmetic or graphical). The software allows to pause the animation at any moment by clicking anywhere on it. To continue viewing the animation, one should click the “run” icon.

2. Static method. There is a static demonstration of solving problem at the same page, and user should scroll the page to view it. The static method gives a complete solution to the problem in traditional way. Clicking hyperlinks (underlined) allows users to go to other pages of the electronic textbook, where formulas, definitions, methods for solving problems, etc., are presented.

Each page of the electronic textbook has function buttons on the left (Table 1).

Table 1 - Function buttons of the electronic textbook

Головна	- to go to the main menu from any page of the textbook;
Попередня	- to return to the previous page;
Наступна	- to go to the next page;
Про посібник	- to get acquainted with the summary of the electronic textbook
	- to run the animation

When carrying out practical classes, utilization of our electronic textbook allows to implement the following:

- to see computer simulations of physical situation mentioned in the task;
- to manage students' activities on the way of solving problem with the help of heuristic means (a developed system of teacher-to-students questions);
- to manage the step-by-step process of solving problem;
- to see the reference solution of the problem on the screen (that is, it is recommended not to demonstrate solutions of all problems at once, but to give students opportunity to solve the problem individually and then compare their solution with the reference).

Practical classes with the use of our e-textbook have been carried out as follows.

The first stage is the stage of acquaintance with the text of the problem. A brief record of the data is the stage of its formalization, coding, creation of a symbolic model of the problem, formulation of the problem in physical language. At this stage, students have studied the text of the problem appearing on the screen, thoroughly imagining phenomenon or process described in the problem formulation. After getting acquainted with the text of the problem, students have recorded the abbreviated data using the accepted physical symbols.

The second stage is the stage of analysis of the physical model, that is, a comprehensive consideration of physical phenomena and processes related to the problem. At this stage, a physical model of the situation, which is described in the text of the problem, has been built on the screen. Teacher can stop the animation any

time to consider comprehensively in details physical phenomena and processes mentioned in the problem. Such an approach provides success of using problems as one of the tools for learning physics.

At this stage, students' attention has been drawn to the fact that it is necessary to determine the initial and final states of the process and parameters that characterize them. That allows to clarify the conditions, to put appropriate subscripts for the variables, and so on.

When clicking the "run" icon, the animation is continued and students can observe "live" models of physical phenomena, which are described in the text of the problem, with following discussion and theoretical assessment. That has aroused students' interest and created an atmosphere of collective creativity. Observation of building of a physical model allows:

- a) to identify the main elements of the physical model;
- b) to determine how the state of objects changes and what is the reason for that change;
- c) to establish physical quantities that can characterize the properties of objects and the conditions of their interaction.

The third stage is the stage of solving problems. This is the key stage in the process of consideration of educational task. The patterns (laws, formulas, rules, methods) that describe the phenomenon or process are found, that is, extracted from students' memory, during discussion of the data of the problem with students.

The fourth stage is the stage of obtaining the calculation formula. At this stage, students check if the system of obtained equations is defined or if the number of equations corresponds to the number of unknowns; otherwise, the data of the problem is used to compile additional equations if necessary; then the system of equations is solved in general, that is the calculation formula is obtained. At the first stages of learning, the solution to the problem has appeared on the screen, but with time students have been solving the problems by themselves and comparing their solution with the reference, which appears on the screen.

The final stage is the stage of calculating and obtaining the magnitude of the desired value. After completing this step, the reference calculations and the answer appear on the screen for comparison.

The fourth and final stages are the stages of understanding the relation and correspondence of physical and mathematical models of the solved problem.

In the solution mode, the task of managing students' individual work has been implemented as follows: the teacher manages the independent work of students with the help of questions – "algorithmic steps". First, the time is given to the students to perform a step of this algorithm on their own. Then, after the most of the students have completed the task, the teacher opens the reference solution of this algorithmic step on the screen. That is, a kind of "hint" is displayed on the screen for those students who could not complete the task correctly, and those students who have solved the task on their own now can check it with the reference solution.

Our electronic textbook also contains tables of options for homework. The teacher can use them to carry out classes, tests or control work of students.

The electronic textbook contains: 10 animated examples of solving problems; 24

static examples; 27 illustrations and 100 pages of text.

The developed electronic textbook can be used during practical classes, as well as in distance education and during self-preparation of students at home.

3. CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Analysis of the practical classes implemented with utilization of the developed electronic textbook has shown that 68% of students who took part in the experiment have mastered methods and ways of solving problems in the section "Electrostatics" at the sufficient level. The survey of students has confirmed the effectiveness of this learning tool (about 80% of students consider it expedient to use electronic and multimedia technologies).

Basing on the practical application of the electronic textbook in the educational process, the following is revealed:

1. Animated simulation of physical situations described in the problem helps students to understand the text and imagine the processes more completely and clearly.

2. Students gain the opportunity to get acquainted with rational methods of solving problems, and at the same time with modern innovative learning technologies.

3. The electronic textbook purposefully demonstrates the main stages of solving the problem.

Prospects for further research and exploration include:

1. Development of computer games as tools for diagnosing knowledge, skills and abilities to solve problems in physics.

2. Introduction of such games into the educational process.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

[1] A.I. Bashmakov, I.A. Bashmakov, "*Development of electronic textbooks and training systems*", Moscow, Russia: Informatsionno – izdatel'skiy dom «Filin», 2003, 616 p. (in Russian)

[2] G.O. Kozlakova, "*Information technology: the intellectualization of higher education*", Kiev, Ukraine: Vyshcha osvita Ukrayiny, 2002, no1, pp. 48 - 52. (in Ukrainian)

[3] "*Education and the 21st Century: Information and Communication Technologies*", Moscow, Russia: Nauka, 1999, 191 p. (in Russian)

[4] Yu. O. Zhuk, "Solving research problems in physics with the use of new information technologies", K.: *Problemy osvity: Nauk. – metod. zb.*, no. 6, pp. 57 – 63, 1996. (in Ukrainian)

[5] V.I. Sumsy "Computer in the study of physics: manual", M.I. Shut, Ed., Kiev, Ukraine: IZMN, 1997, 184 p. (in Ukrainian)

[6] A. J. Rockinson- Szapkiw, J. Courduff, K. Carter, D. Bennett, "Electronic versus traditional print textbooks: A comparison study on the influence of university students' learning", *Computers & Education*, vol. 63, pp. 259-266, 2013, doi: 10.1016/j.compedu.2012.11.022 (in English)

[7] R. W. Stone, L. Baker-Eveleth, "Students' expectation, confirmation, and continuance intention to use electronic textbooks", *Computers in Human Behavior*,

vol. 29, issue 3, pp. 984-990, 2013, doi: 10.1016/j.chb.2012.12.007 (in English)

[8] F. Reinhold, A. Strohmaier, S. Hoch, K. Reiss, R. Böheim, T. Seidel, “Process data from electronic textbooks indicate students' classroom engagement”, *Learning and Individual Differences*, vol. 83–84, p. 101934, 2020, doi: 10.1016/j.lindif.2020.101934 (in English)

[9] K. A. Sheen, Y. Luximon, “Relationship between academic discipline and user perception of the future of electronic textbooks”, in *Proc. 6th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics (AHFE)*, 2015, pp. 5845 – 5850, doi: 10.1016/j.promfg.2015.07.841 (in English)

[10] E. Alenicheva, N. Monastirev, “Electronic textbook (Problems of creating and evaluating quality)”, *Vyssh. obrazovaniye v Rossii*, no. 1, pp. 121 – 124, 2001. (in Russian)

[11] S.U. Goncharenko, E.V. Korshak, A.I. Pavlenko, V.I. Bashtovy, N.M. Korshak, “Solving educational problems in physics: questions of theory and methodology”, E.V. Korshak, Ed., Kiev, Ukraine: NPU im. M. P. Drahomanova, 2004, 185 p. (in Ukrainian)

Аннотация. Статья обращена к актуальной задаче эффективного внедрения компьютерных средств обучения в образовательный процесс. Рассмотрены основные принципы, особенности и методы создания и использования электронных курсов в современных образовательных учреждениях. Выделены характеристики, которые должны быть присущи электронному учебнику (пособию) для того, чтобы он не только не уступал традиционным учебникам по качеству восприятия образовательного материала, но и использовал преимущества цифровых технологий для интерактивного и динамического представления материала, визуализации процессов и явлений, которые изучаются.

В статье представлено разработанное автором электронное учебное пособие по электростатике для студентов технических университетов, которое соответствует действующим программам дисциплины и учитывает основные требования к технологии создания и использования компьютерных средств обучения. Дано краткое описание пособия, его содержание и особенности работы. Электронное средство содержит примеры решения задач, демонстрируемые анимационным и статическим способом. Это позволяет преподавателю управлять пошаговым процессом решения задачи, демонстрировать на экране анимированную визуализацию физических явлений с последующим обсуждением и теоретической оценкой, что повышает интерес и мотивацию студентов к изучению физики. Основной целью пособия при использовании на практических занятиях является научить студентов решать задачи самостоятельно. Анимационный способ представления задач позволяет демонстрировать эталонное решение в виде алгоритмических шагов, когда каждый следующий шаг появляется на экране после того, как большинство студентов выполнили предыдущий. Студенты, которые самостоятельно справились с заданием, могут сверить свое решение с эталонным, а те, которые не справились, получить подсказку.

Проанализировано, что проведение практических занятий по физике с использованием разработанного нами электронного пособия является эффективным. Результаты исследований показали, что 68% студентов, принимавших участие в эксперименте, усвоили на достаточном уровне методы решения задач. Около 80% студентов отметили целесообразным использование электронных и мультимедийных технологий на занятиях по физике, что подтверждает эффективность такого способа обучения.

Ключевые слова: компьютерные технологии; электронный учебник; мультимедиа.

Статья отправлена: 19.01.2022 г.

© Матвеева Т.В., Чурсанова М.В., Гареева Ф.М.

ASIAN EXPERIENCE OF INCLUSIVE EDUCATION IMPLEMENTATION АЗІЙСЬКИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Fert O.G. / Ферт О.Г.

prof/ / д.п.н., професор.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2885-8597>

Holub R.I./ Голуб Р.І.

ped.fac.stud./ студентка ф-ту пед.освіти

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8932-2836>

Ivan Franko National University of Lviv,

Lviv, Tugan-Baranovskogo, 7, 79000

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Львів, Туган Барановського, 7, 79000

Анотація: У статті розглянуто досвід та історичні аспекти впровадження інклюзивної освіти в країнах Азії, що є надзвичайно корисним для ефективного реформування інклюзивної освітньої політики в Україні.

У відповідь на визнання прав людини в Китаї, Таїланді в середині кінця XX - го століття почала привертатися увага до спеціальної освіти. Уряди цих країн мають посилену державну політику сприяння розвитку для задоволення потреб спеціальної освіти для дітей з обмеженими можливостями.

У Таїланді розробляють індивідуальний освітній план для окремих учнів з обмеженими можливостями, школи повинні виділяти бюджет на спеціальну освіту послуги та матеріали, налагодити підготовку вчителів, надавати ефективні інструкції, надати допоміжні технології та посилити шкільну політику для інтеграції дітей з обмеженими можливостями до звичайних класній кімнаті.

У нашій країні широко використовується досвід іноземних країн для розвитку власної освіти, досвід Азії може бути також надзвичайно корисним у контексті розвитку інклюзивної освіти в Україні

Ключові слова: інклюзія, спеціальна освіта, діти з особливими потребами, країни Азії

Сьогодні людство звертається до нової парадигми світогляду — «єдиного суспільства, яке містить людей з різними проблемами». Тенденцією в сучасному світі є інституціоналізація та соціальна адаптація людей, які мають проблеми з психофізіологічним розвитком.

Почала формуватися нова культурно-освітня норма — повага до фізично і розумово неповносправних, яка закріплена в міжнародному праві на рівні ООН. Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй та Загальної декларації прав людини діти з інвалідністю користуються рівними правами та можливостями з іншими (посилання на статут). Конвенція про права дитини та Декларація про права людей з інвалідністю, прийняті Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, надають пріоритет правам дітей з особливими потребами в освіті, охороні здоров'я, навчанні та працевлаштуванні. Ці та інші міжнародні документи спонукають кожну країну гармонізувати своє внутрішнє законодавство з основними положеннями.

У відповідь на визнання прав людини в Китаї, Таїланді в середині кінця XX - го століття почала привертатися увага до спеціальної освіти. Уряди цих країн мають посилену державну політику сприяння розвитку для задоволення потреб спеціальної освіти для дітей з обмеженими можливостями. Хоча

китайський уряд видавав закони та постанови для захисту прав дітей з інвалідністю на освіту (Китайська федерація інвалідів [CDPF]), не було послідовності в реалізації політики. В результаті ця невідповідність проявилася у серйозних наслідках дискримінації в системі освіти [3]. Спеціальні освітні служби потребували вдосконалення та прогресу [5].

Спеціальна освіта в Китаї була дуже схожою на спеціальну освіту в США до введення в дію Закону про освіту для всіх дітей-інвалідів у 1975 році. Системі не вистачало послідовності від школи до школи, від міста до міста та від провінції до провінції. Соціальна інклюзія, освітня підтримка та міжособистісна діяльність були занедбані.

Ставлення до дітей з обмеженими можливостями в Таїланді може відрізнитися. Деякі батьки дітей інваліди вважають себе покараними за свої дії в попередньому житті. Але деякі китайські тайці вважали, що народження дитини з синдромом Дауна є ознакою удачі. Інші фактори, які вплинули на ставлення до інвалідності, включають рівень освіти, соціально-економічний статус та географічне розташування сільської місцевості та міста. Освітня реформа намагається йти в ногу зі швидкими змінами попиту на послуги спеціальної освіти, які можуть вимагають зміни культурної парадигми щодо сприйняття дітей з обмеженими можливостями [2]. Діти без інвалідності були інтегровані з дітьми з інвалідністю у звичайних школах. Як результат, звичайний клас для дітей з обмеженими можливостями було включено принаймні до однієї державної школи в кожній провінції.

Американські та європейські місіонери почали будувати спеціальні навчальні заклади в Китаї після Першої Оріум війни . Були засновані школи для людей зі сліпотю та глухотою в той час. В епоху Мао між 1950-ми і 1970-ми роками основна мета китайської спеціальної освіти мала навчити людей бути соціалістичними. Гу повідомив що до 1976 року було 269 спеціальних шкіл з 28 519 учнями коли культурна революція офіційно завершилася.

Лише у 1980 році стала доступною підготовка вчителів спеціальної освіти [4]. Після 1980-х років студенти з обмеженими можливостями могли регулярно відвідувати класні кімнати. У 1990-х роках вчительські заклади були зобов'язані пропонувати навчальні курси спеціальної освіти. Тим часом китайська спеціальна освіта розширилася до обслуговують різноманітної інвалідності та поширюватись на різних рівнях.

Уряд Китаю прийняв Закон про захист інвалідів забезпечивши загальний та конституційний захист. У 2008 році Китай підтримав Конвенцію про права людей з інвалідністю (КПІ) шляхом прийняття міжнародного договору про права людини, який сприяє інклюзії та загальноосвітній освіті, доступній для дітей з інвалідності. З метою забезпечення освітніх можливостей для осіб з обмеженими можливостями,

У REPD було внесено зміни для захисту прав учнів з дев'ятирічним обов'язковим навчанням. Для студентів надається додаткова підтримка з урахуванням їхніх індивідуальних потреб під час відвідування вступних іспитів до коледжу («Державна рада: Китайська Народна Республіка», 2017 р.).

Відповідно до законодавчих поправок 2017 року, витрати на освіту для учнів з обмеженими можливостями були введені в управління державним фінансовим бюджетом з метою збільшення підтримки спеціальної освіти. Китайський уряд швидко збільшив фінансову підтримку спеціальної освіти з 55 мільйонів юанів у 2013 році до 410 мільйонів юанів у 2014.

Китайська система освіти для дітей з обмеженими можливостями.

Як Закон про обов'язкову освіту Китайської Народної Республіки, так і Положення з питань освіти для людей з інвалідністю захищають законні права та інтереси студентів з інвалідністю (Китайський лідер в галузі правових онлайн-досліджень [CLLR], 2017; CDPF, 2008b). Діти у віці шести років розпочинають обов'язкову дев'ятирічну освіту (CLLR, 2017; CDPF, 2008b).

У реальних умовах учні шкільного віку з обмеженими можливостями мають чотири основні шляхи зарахування до школи:

- 1) Вони можуть відвідувати сусідню звичайну школу;
- 2) Уряд округу, призначає конкретну школу, якщо діти можуть отримати загальну освіту, але потребують спеціальних допоміжних засобів;
- 3) Якщо немає можливості адаптуватися до загальної освіти та є поглиблена потреба у спеціальній освітній підтримці, діти можуть відвідувати спеціальні школи на їхній вибір, оскільки загальноосвітні школи недостатньо забезпечують супровід;
- 4) Уряд окружного рівня надає таку підтримку, як дистанційна освіта та індивідуальне навчання якщо діти не можуть відвідувати будь-які типи шкіл (CDPF). (Див. рисунок 1.)

Цілі спеціальної освіти для задоволення потреб студентів із серйозними проблемами чи інвалідністю. Шляхом освіти студенти з інвалідністю можуть докласти чимало зусиль для більш справедливих можливостей у суспільстві. У 2008 році Китай мав 1640 шкіл, де навчається 417 400 учнів для спеціальної освіти («Освіта в Китаї», 2010).

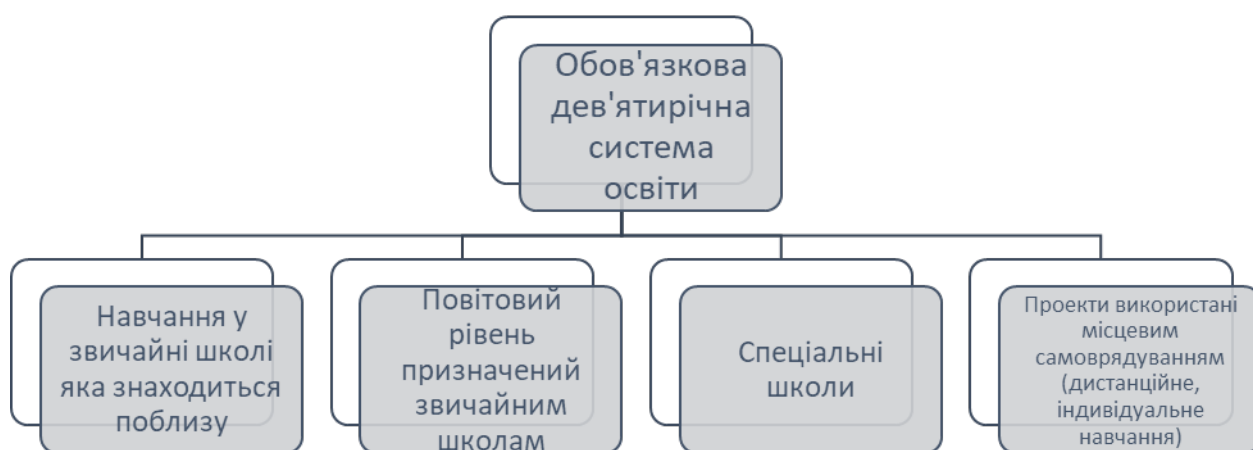

Рисунок 1.. Дев'ятирічна система обов'язкової освіти впроваджена державною владою Китаю.

У Таїланді в Бангкоку була заснована перша школа для людей зі сліпотою 1935 за підтримки пані Женев'єв Колфілд, американської жінки зі сліпотою.

Дітям з іншими вадами, окрім сліпоты, відмовлено в прийомі. Вони не мали можливості відвідувати школу, як інші діти без інвалідності. До 1950-х років уряд почав підтримувати спеціальну освіту дітей із вадами зору, слуху, фізичним та інтелектуальні порушення. Відтоді діти з обмеженими можливостями мали можливість відвідувати школи спеціальної освіти. У 1975 році був прийнятий Закон про освіту для осіб з обмеженими можливостями (IDEA) було прийнято, щоб забезпечити безкоштовну та відповідну державну освіту всім дітям з обмеженими можливостями.

Перша державна спеціальна освітня школа була заснована в 1951 році в школі Sommanus Temple як мала обслуговувати дітей з вадами слуху [1].

Закон про реабілітацію інвалідів 1991 року був першим законом про інвалідність. Закон не підтримується державним фінансуванням. У деяких школах не навчаються діти з обмеженими можливостями. Освіті вчителі мали недостатні знання, не були підготовлені і боялися навчати дітей які мали інвалідності. Було прийнято Закон про національну освіту (NEA) 1999 року, який гарантував право осіб з обмеженими можливостями на освіту. У забезпеченні освіти зазначено, що особам з інвалідністю надаються безкоштовно при народженні або при першому діагнозі. Особи повинні мати право на доступ до засобів масової інформації, послуг та інших форм освітньої допомоги відповідно до закону.

У 2008 році в Таїланді був прийнятий Закон про освіту для людей з обмеженими можливостями. що просунуло спеціальну освіту до інклюзивності. Закон передбачає (1) що інклюзивна освіта стала одним із варіантів навчання учнів з обмеженими можливостями; (2) особи з інвалідністю мали право бути включені на всіх рівнях освітньої системи, починаючи з раннього віку та до 12 років фундаментальної освіти, рівня коледжу; (3) це було незаконним для шкіл заборонити допуск студентам з обмеженими можливостями, і (4) студентам з інвалідністю слід надати індивідуальний освітній план (IEP) принаймні на основі щорічного оновлення.

Бюро управління спеціальної освіти (BSEA) контролює навчання студентів з інвалідністю. Закон передбачає дев'ять категорій інвалідності: (1) порушення слуху, (2) розумові порушення, (3) порушення зору, (4) фізичні або пов'язані зі здоров'ям порушення, (5) навчальна інвалідність, (6) аутизм, (7) емоційні та поведінкові розлади, (8) мовні розлади, і (9) множинна інвалідність. Щоб отримати послуги спеціальної освіти, кожна дитина з обмеженими можливостями повинна бути зареєстрована та оцінена. Оцінку проводить сімейних лікарів, а не шкільний персонал. Індивідуальний освітній план (ІОП) повинен розвиватися з урахуванням сильних сторін і потреб дитини. Після того як ІОП був розроблений для окремих учнів з обмеженими можливостями школи повинні виділяти бюджет на спеціальну освіту послуги та матеріали, налагодити підготовку вчителів, надавати ефективні інструкції, надати допоміжні технології та посилити шкільну політику для інтеграції дітей з обмеженими можливостями до звичайних класній кімнати.

Міністерство освіти є основною організацією, яка забезпечує освіту всім дітям у Таїланді. Його BSEA несе відповідальність за надання послуг дітям з

особливими потребами по всій країні, включаючи центри спеціальної освіти, спеціальні школи та звичайні інтегровані початкові та середні школи. Крім того, існує 76 центрів спеціальної освіти (SEC) у всіх провінціях Таїланду. SEC відповідає за всі служби спеціальної освіти включати виявлення дітей з обмеженими можливостями в громаді, співпрацю з батьками, з критеріями та процедурами, визначеними міністерськими положеннями (Управління освіти Рада, Міністерство освіти Королівства Таїланд, 2004), оцінка дитини, розвиток ІЕР, влаштування в школу, раннє втручання вдома або відповідні послуги для дітей з обмеженими можливостями, які не відвідують школу.

У наведеному нижче малюнку пояснюється, що може надаватися діти шкільного віку з обмеженими можливостями: супутніми послугами, такими як слухові апарати, інвалідні візки та комунікативні електронні пристрої. (Див. рисунок 2.)

Рисунок 2. Структура варіантів навчання дітей з обмеженими можливостями в Таїланді.

Досвід України у впровадженні інклюзивної освіти є ще на початкових етапах. Про багато теорій ми тільки дізнаємося. Тому можемо говорити про те що інклюзивна освіта в Україні розвивається. Ми використовуємо досвід іноземних країн для розвитку власної освіти, досвід Азії може бути також надзвичайно корисним у контексті розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Література:

1. Amatyakul, P., Tammasaeng, M., & Punong-ong, P. (1995). Sectoral survey on special education in Thailand: Education for children with disabilities. Salaya, Nakorn Prathom, Thailand: Mahidol University Press.
2. Bailey, D. Working with families of children with special needs. Washington D.C, 1994 - 56p.
3. Human Rights Watch. (2013). "As long as they let us stay in class": Barriers to education for persons with disabilities in China. Retrieved from http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/china0713_ForUpload.pdf
4. Kritzer, J. B. (2012). Comparing special education in the United States and China. International Journal of Special Education, 27(2), 52-56.
5. Wang, A. (2009). Enhancing the schooling level of the special higher education and perfecting the disabled people higher education system. International Education Studies, 7(2), 165-169.

Abstract: *The article examines the experience and historical aspects of the implementation of inclusive education in Asia, which is extremely useful for effective reform of inclusive education policy in Ukraine.*

Today, humanity is turning to a new paradigm of worldview - "a single society that contains people with different problems." The trend in the modern world is the social adaptation of people with problems of psychophysiological development.

A new cultural and educational norm is respect for the physically and mentally handicapped, which is enshrined in international law at the UN level.

In response to the recognition of human rights in China, Thailand in the middle of the late twentieth century began to draw attention to special education. The governments of these countries have strengthened policies to promote development of response of the special education needs of children with disabilities.

In China, students can attend a general education school at their place of residence, or are assigned a specific school where they receive general education but with special support, or students can attend a special school in more difficult cases. depending on the special needs of the student

In Thailand, an individualized education plan is being developed for individual students with disabilities; schools should budget for special education services and materials, train teachers, provide effective instruction, provide assistive technology, and strengthen school policies to integrate children with disabilities into the regular classroom.

Ukraine's experience in implementing inclusive education is still in its infancy. We will only learn about many theories. Therefore, we can say that inclusive education in Ukraine is developing. In our country, the experience of foreign countries is widely used to develop our education, the experience of Asia can also be extremely useful in the context of the development of inclusive education in Ukraine

Key words: *inclusion, special education, children with special needs, Asian countries*

УДК: 378.016:004:[616.9+616.24-002.5]

**USE OF COMPUTER TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL
PROCESS OF TEACHING THE DISCIPLINE "INFECTIOUS DISEASES
AND PHTHIRIATRY"****ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ "ІНФЕКЦІЙНІ ХВОРОБИ ТА ФТІЗІАТРІЯ"****Davydenko O.M./ Давиденко О.М.***c.med.s., as.prof./ к.мед.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-8897-8913

Myronyk O.V./Мироник О.В.*c.med.s., as.prof., / к.мед.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-5717-7267

SPIN:5163-7385

*Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Teatral'na Sq., 2, 58000**Буковинський державний медичний університет, Театральна площа, 2, 58000*

Abstract. *The use of modern medical computer technologies in the professional activities of future specialists affects the quality of the diagnostic and treatment process and the health of the nation in our country. The use of computer technology in educational work in medical institutions of higher education is a necessity due to the current level of development of education, and a mandatory component of improving the quality of the education system in general and in medicine in particular.*

Key words: *computer technology, educational process.*

Introduction

The aim of the modern educational process is to become a future highly qualified specialist who will not only have excellent professional qualities, but will also be an intellectually developed, spiritually and morally mature person, ready to resist antisocial influences, manage personal problems, create themselves and the environment.

The modern period of development of society is characterized by the strong influence of computer technology, which penetrates into all spheres of human activity and ensures the spread of information flows, forming a global information space.

Improving the efficiency of the use of existing computer technologies in the educational process, the creation and implementation of new ones should be identified as an important component of improving the quality of education.

The use of computer technology in educational work can stimulate students' cognitive interest, give educational work a problematic, creative, research character and develop students' independent activities with the help of real objects (computer, TV, projector) and information technology (Internet, videos), to form students' ability to independently search, analyze and select the necessary information, organize, transform, store and transmit it [1-3].

Among the technologies of educational training can be distinguished the following modern technologies:

1. independent work (use of specific capabilities of the computer to increase the visibility of materials, adaptation to the level of knowledge of students and their psychological characteristics, the use of the project method, which

- allows you to independently plan, organize and control educational activities;
2. organization of communication on the basis of teleconferences and videoconferences;
 3. organization of training hours on the basis of training programs and simulators;
 4. preparation of training hours on the basis of the most up-to-date information on the chosen topic;
 5. organization of fast transfer of necessary information via the Internet (e-mail, through social networks, forums, etc.) and providing feedback;
 6. self-education of a teacher-educator, raising his professional level;
 7. development of situational role-playing and intellectual games with the use of computer technologies.

Thus, the main advantages of the electronic form of presentation of educational information are compactness, significant expressive possibilities in the presentation of educational material (video, sound, animation), interactivity, etc. Presentation of information in electronic form allows you to better structure the material, allows alternatives for its use and the organization of rapid and efficient search for the necessary information in electronic databases and libraries.

The main text

At the Department of Infectious Diseases and Epidemiology of Bukovynian State Medical University, computer technologies are used to improve and simplify the methodological support of training of VI year students in the discipline "Infectious Diseases and Tuberculosis".

VI year students at the beginning of the academic year gain access to the distance learning server in the Moodle system. Where the electronic version contains blocks of guidelines for classroom practical classes and for independent extracurricular study of topics identified through the standard curriculum "Infectious Diseases and Tuberculosis" for independent work of students on the subject of classes. In this way, they receive a theoretical information block on each topic of classes, and also have the opportunity to test self-preparation for the next practical lesson, solving test problems in the format of "Step 2", which is in each guide.

In addition to blocks of methodical instructions for classroom practical classes and for independent extracurricular study, VI year students also receive in electronic version blocks of test tasks on infectious diseases in the format "Step 2" from the website of the Testing Center of the Ministry of Health of Ukraine.

In addition, the department in the VI year for "quality" assessment of the final final control uses a computer program Google form. The preparation of students during the cycle of infectious diseases for computer testing during the final module control significantly increases the level of preparation of graduates for the diagnosis and treatment of patients with infectious diseases.

Conclusions

Information technologies are becoming increasingly important in the development of our country, as well as in the leading countries of the world. The quality of diagnostic and treatment process and health of the nation in our country, and accordingly the level of economic and social development of society, its

integration into the world economic system depend on the scale and quality of use of modern medical computer technologies in the professional activity of future doctors. The use of computer technology in educational work in medical institutions of higher education is a necessity due to the current level of development of education, and a mandatory component of improving the quality of the education system in general and in medicine in particular.

References:

1. Hyrkyn I.V. Novi pidkhody do orhanizatsii uchbovoho protsesu z vykorystanniam suchasnykh kompiuternykh tekhnolohii // Informatsiini tekhnolohii № 6, 2008. – S. 25–31.
2. Innovatsiini kompiuterni tekhnolohii u vyshchii shkoli : materialy 9-oi Naukovo-praktychnoi konferentsii, 21–23 lystopada 2017 roku, Lviv / Natsionalnyi universytet «Lvivska politehnika» ; vidpovidalnyi za vypusk L. D. Ozirkovskyi. – Lviv : Vydavnytstvo Naukovoho tovarystva im. Shevchenka, 2017. – 202 s.
3. Koval T.I. Pidhotovka vykladachiv vyshchoi shkoly: informatsiini tekhnolohii u pedahohichnii diialnosti: navch.-metod. posib. / T.I. Koval. – K.: Vyd. tsentr NLU, 2009. – 380 s.

Література

1. Гиркин І.В. Нові підходи до організації учбового процесу з використанням сучасних комп'ютерних технологій // Інформаційні технології № 6, 2008. – С. 25–31.
2. Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі : матеріали 9-ої Науково-практичної конференції, 21–23 листопада 2017 року, Львів / Національний університет «Львівська політехніка» ; відповідальний за випуск Л. Д. Озірковський. – Львів : Видавництво Наукового товариства ім. Шевченка, 2017. – 202 с.
3. Коваль Т.І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності: навч.-метод. посіб. / Т.І. Коваль. – К.: Вид. центр НЛУ, 2009. – 380 с.

Анотація. Використання сучасних медичних комп'ютерних технологій у професійній діяльності майбутніх фахівців-лікарів впливає на якість діагностично-лікувального процесу та здоров'я нації в нашій країні. Використання комп'ютерних технологій у навчальній роботі в медичних закладах вищої освіти – це необхідність, обумовлена сьогодишнім рівнем розвитку освіти, й обов'язковий складник підвищення якості системи освіти в цілому і в медицині зокрема.

Ключові слова: комп'ютерні технології, навчальний процес.

УДК: 378.147.091.33-027.22:616.36-22

**CASE METHODS AS A PROSPECTIVE DIRECTION
IMPROVING THE EFFICIENCY OF TEACHING THE SUBJECT
"EPIDEMIOLOGY AND PRINCIPLES OF EVIDENCE-IMPROVED
MEDICINE"**

**КЕЙС-МЕТОДИ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМОК ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТУ "ЕПІДЕМІОЛОГІЯ ТА ПРИНЦИПИ
ДОКАЗОВОЇ МЕДИЦИНИ"**

Davydenko O.M./ Давиденко О.М.

c.med.s., as.prof./ к.мед.н., доц.

ORCID: 0000-0002-8897-8913

Myronyk O.V./Мироник О.В.

c.med.s., as.prof., / к.мед.н., доц.

ORCID: 0000-0002-5717-7267

SPIN:5163-7385

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Teatral'na Sq., 2, 58000

Буковинський державний медичний університет, Театральна площа, 2, 58000

Abstract. *The article presents the peculiarities of teaching the discipline "Epidemiology and principles of evidence-based medicine" using the case-method of teaching, in which the role of the teacher in this process is central. The teacher motivates students' learning activities, encourages them to learn, organizes the learning process so that it has the maximum effect.*

Key words: *case method, teaching, student*

Introduction

Among the original problems of traditional medical education is a gap between the theoretical knowledge of students and professional experience. The synthesis of education, science and innovation allows to develop and implement new world-class educational technologies, to form professional skills in high school graduates, to ensure their competitiveness in the international market of medical services. One way to address this issue is to use interactive teaching methods in the learning process of students. Interactive learning is learning that is in-depth in the process of communication. The organization of interactive learning involves modeling life situations, the use of role-playing games, joint problem solving based on the analysis of circumstances and the relevant situation [1,2,5].

The purpose of interactive learning is to create a comfortable learning environment in which each student will feel successful in the study of medical disciplines. One of the interactive methods is a case technique. The case-study method, or the method of specific situations (from the English case - case, situation) - is a method of active problem-situational analysis, based on learning by solving specific problems – situations. This method refers to non-game simulation active learning methods and is considered as a tool that allows you to apply theoretical knowledge in solving practical problems. In essence, cases are integrated complex situational tasks. Given the challenges of today, the lack of opportunity to work directly with patients on the topic of the lesson, it is convenient to refer to the cases [3-7].

The main text

When studying the subject "Epidemiology with the principles of evidence-based medicine" - practical skills are important, which is associated with a fairly frequent occurrence of epidemic situations and outbreaks of infectious diseases. Despite the fact that the Department of Infectious Diseases and Epidemiology of BSMU provides counseling and treatment to infectious patients, providing the educational process with thematic patients is not always possible. In addition, patients are often reluctant to cooperate with students. The above determines the feasibility of using the case method to study the section of epidemiology, which allows to develop and improve interdisciplinary horizontal object integration, understanding the development of the epidemic process and the development of effective anti-epidemic measures. Thus, the purpose of our study was to test and implement in the educational process the method of "case-study" at the Department of Infectious Diseases and Epidemiology of BSMU and determine its effectiveness in studying the discipline "Epidemiology and Principles of Evidence-Based Medicine". In particular, attention was focused on the following goals: to learn to use theoretical material for the analysis of a specific epidemic situation and planning of anti-epidemic measures, to develop systematic integrated thinking, professional skills, ability to assess the degree of epidemic danger.

We use a stupid method of conducting a practical lesson. Students are asked to solve a specific epidemiological situation. The teacher controls their work, helps, directs their actions in the right direction, avoiding direct consultations. Students present a solution to the epidemic situation, expressing an opinion, followed by a discussion in the form of answers to questions, solving atypical situational problems prepared by the teacher. Students are encouraged to find mistakes, to search for the necessary information to identify and correct them. During the joint discussion, the role of the teacher is hidden, invisible. At the same time, the teacher monitors the discussion process: - asks questions in time to help students take a step forward, and at the same time evaluates the value of the ideas proposed earlier; - implements the skills of the dialogue coordinator and connects the performances of individual students so that the whole group can understand their importance. And only after a joint discussion, the teacher returns to the traditional role and summarizes the lesson.

Active learning, in particular the case method, is significantly different from passive: forced activation of thinking is used, when the subject is forced to be active regardless of desire, because their activity should not be short-term or episodic, but largely stable and long (throughout occupation); active learning stimulates independent creative decision-making, increasing the degree of motivation and emotionality of students. And, finally, the most important thing is that this approach is directed beyond the educational space, goes into the sphere of professional solutions to problems in a particular field of knowledge, forms interest and profile motivation. It opens up opportunities for future professionals to study complex and professionally significant issues in an emotionally favorable atmosphere of the educational process, to use the experience gained in real practice.

Conclusions

1. The analysis of epidemic situations of tasks influences professionalization of

students, forms interest and positive motivation for training and further practical activity.

2. In solving the case, students not only use the acquired theoretical knowledge, but also show their personal qualities, including the ability to work in a group, as well as to demonstrate a level of understanding of the situation.

3. The case method allows to objectively assess the knowledge, practical skills, professional skills of students, develops the clinical thinking of each individual student and his intellectual potential.

References:

1. Koshechko I. Innovatsiini osviti tekhnolohii navchannia ta vykladannia u vyshchii shkoli / I. Koshechko // Pedagogika. – №1(1). – 2015. – S. 35–38.

2. Melnykov S.V. Obrazovatelnye tekhnolohyy v vuze – novyye podkhody / S.V. Melnykov // Razvitye sovremennoho obrazovaniya: teoriya, metodyka y praktika : materyaly VII Mezhdunar. nauch.-prakt. konf., Cheboksary, 29 maia 2016 h. / redkol.: O.N. Shyrokov [y dr.] - Cheboksary: "Ynteraktyv plus", 2016. – S. 207–218.

3. Мынбаева А.К. Ynnovatsyonnyi opyt vnedreniya novykh metodov obucheniya v uchebnyi protsess / А.К. Мынбаева // http://www.rusnauka.com/10_DN_2014/Pedagogica/5_163666.doc.htm].

4. Pavlenko I.A. Kejs-metod v prepodavanii temy «komatoznye sostoyaniya» / I.A. Pavlenko // Medicina neotlozhnykh sostoyanij. – 2016. – № 8. – S. 119-123.

5. Putincev A.N. Kejs-metod v medicinskom obrazovanii: sovremennye programmnye produkty / A.N. Putincev, T.V. Alekseev // Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovanij. – 2016. – № 12 (chast' 9) – S. 1655-1659.

6. Tuchalaev S. T. Novyye pedagogicheskiye tekhnolohyy / S.T. Tuchalaev // Makhachkala: "Alef", 2015. – 172 s.

7. Tuchalaev S. T. Metodologicheskaya refleksiya problemy razvityia lychnosti v tekhnolohyy razvyvaiushcheho obucheniya / S.T. Tuchalaev, Kh.M. Myn-bulatov // Pedagogika. 2010. – № 10. – S. 117–119.

Література

1. Кошечко І. Інноваційні освітні технології навчання та викладання у вищій школі / І. Кошечко // Педагогіка. – №1(1). – 2015. – С. 35–38.

2. Мельников С.В. Образовательные технологии в вузе – новые подходы / С.В. Мельников // Развитие современного образования: теория, методика и практика : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф., Чебоксары, 29 мая 2016 г. / редкол.: О.Н. Широков [и др.] - Чебоксары: "Интерактив плюс", 2016. – С. 207–218.

3. Мынбаева А.К. Инновационный опыт внедрения новых методов обучения в учебный процесс / А.К. Мынбаева // http://www.rusnauka.com/10_DN_2014/Pedagogica/5_163666.doc.htm].

4. Павленко И.А. Кейс-метод в преподавании темы «коматозные состояния» / И.А. Павленко // Медицина неотложных состояний. – 2016. – № 8. – С. 119-123.

5. Путинцев А.Н. Кейс-метод в медицинском образовании: современные программные продукты / А.Н. Путинцев, Т.В. Алексеев // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 12 (часть 9) – С. 1655-1659.

6. Тучалаев С. Т. Новые педагогические технологии / С.Т. Тучалаев // Махачкала: "Алеф", 2015. – 172 с.

7. Тучалаев С. Т. Методологическая рефлексия проблемы развития личности в технологии развивающего обучения / С.Т. Тучалаев, Х.М. Мин-булатов // Педагогика. 2010. – № 10. – С. 117–119.

Анотація. У статті наведено особливості викладання дисципліни «Епідеміологія та принципи доказової медицини» за допомогою кейс-методу навчання, при якому роль викладача в цьому процесі посідає головне місце. Викладач мотивує навчальну діяльність студентів, спонукає їх до навчання, організовує навчальний процес таким чином, щоб він мав максимальний ефект.

Ключові слова: кейс-метод, навчання, студент

УДК 373.2.091

**PRINCIPLES OF ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK IN
PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN MODERN REALITIES
ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ**

Skrypnyk N.I./ Скрипник Н.І.*s.ped.s., as.prof/к.пед.н., доцент*

ORCID: 0000-0002-1264-3527

*Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, Sadova 2, 20300**Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,**Умань, вул. Садова 2, 20300*

Анотація У статті розкриваються теоретичні основи організації методичної роботи в закладах освіти в умовах реформування і модернізації освітньої системи в Україні. Ця ситуація зумовила необхідність переорієнтації методичної роботи на забезпечення сучасних потреб освітньої галузі та вимог суспільства. З огляду на це, метою автора було здійснити психолого-педагогічний аналіз теоретичних підходів до розуміння змісту методичної роботи в закладах дошкільної освіти в умовах сучасних викликів і змін.

У статті виокремлено і розкрито принципи діяльності методиста, які допоможуть створити необхідні умови в закладі дошкільної освіти для професійної і творчої самореалізації кожного педагога.

Ключові слова: методична робота, заклади дошкільної освіти, організатор, педагог, умови, принципи, інновації, реформи, методист.

Вступ.

Модернізаційні процеси в освітній системі України вимагають пошуку нових підходів до моделювання ефективної управлінської діяльності в закладах освіти, яка б успішно функціонувала на наукових засадах в режимі оновлення і розвитку, сприяла підвищенню рівня методичної, технологічної і психолого-педагогічної підготовки педагогів до підвищення якості освітнього процесу, забезпечувала розвиток їх творчого потенціалу. А отже, одним із головних запитів цих процесів є фахівець нової формації, з відповідною професійною підготовкою. А найважливішим завданням постає створення комфортних умов для формування такого конкурентоспроможного фахівця, з можливістю особистісного розвитку та самореалізації, а також здатного вирішувати екстремальні професійні виклики та забезпечувати психолого-педагогічний індивідуальний розвиток вихованців.

Вочевидь, успішність реалізації зазначених завдань, залежить від компетентного менеджерського супроводу освітнього процесу, кожного педагога та педагогічного колективу в цілому.

Наша думка підтверджується у низці сучасних законів і положень, у яких декларуються такі принципові потреби освіти: умотивований, творчий педагог, який постійно розвивається; особистісно зорієнтований підхід до освітнього процесу, де дитина є його центром; децентралізація ефективного управління, що надає закладу реальну автономію; справедливий розподіл громадських і держаних коштів, який забезпечує рівний доступ усіх дітей до якісної освіти; інноваційне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і

технології для всіх учасників освітнього процесу [3; 4; 5]. Зрозуміло, що основна місія для виконання таких запитів лягає на управління освітнім закладом.

Дослідники, які вивчають особливості управлінської діяльності в системі дошкільної освіти, аналізуючи чинники й умови вдосконалення, підкреслюють необхідність її осучаснення, оновлення на усіх рівнях, переходу на горизонтальний корпоративний принцип управління, потребу в командній формі управління, поширення інновацій в освітньому процесі (О. Сафонова, Н. Коломінський [6], Л. Сущенко, П. Третяков, О. Комарова, Р. Шаповал та ін.). А такі дослідники як Л. Артемова, В. Бондар [1], Г. Васильєва, Т. Колодзяжна, К. Крутій, Л. Москвіна та ін. розкрили шляхи ефективної організації управлінської діяльності адміністрації закладів дошкільної освіти.

Теоретичний пошук і аналіз змістових структурних елементів управлінської діяльності, учені визначають такі:

- адміністративний елемент, що передбачає правові, фінансово-господарські та інформаційні функції керівника;
- педагогічний елемент – реалізація керівником закладу освіти завдань зі створення відповідних педагогічних умов для навчання, виховання, розвитку вихованців, а також освітній вплив на підлеглих та батьків вихованців;
- методичний елемент, що передбачає роботу менеджера освіти з підвищення кваліфікації, розвитку творчості, досягнення акмеологічного рівня в роботі підлеглих, організацію вивчення й упровадження передового досвіду, впровадження сучасної науки в практику роботи працівників колективу закладу освіти [6]. Означені структурні елементи управлінської діяльності тісно переплітаються і домінують у роботі методиста закладу дошкільної освіти. Інтерес нашого дослідження націлений саме на діяльність методиста в закладі дошкільної освіти.

Вітчизняні науковці досліджували різні аспекти управлінської діяльності, її структури та змісту (О. Пехова, І. Зязун, Н. Протасова, В. Кремень, В. Олійник, Є. Чернишова, Л. Даниленко, Г. Дмитренко, В. Маслов, Н. Коломінський [6], Г. Литвиненко, В. Семиченко, Т. Кочарян, Н. Ничкало тощо). Низка досліджень присвячено проблемам розвитку саме методичної діяльності управління та основним принципам її формування і розвитку, розроблено структурну модель методичної роботи та визначено її суть (О. Бігіч, В. Дивак, Т. Гущина, Н. Гавриш, О. Зубков, О. Лебедєва, В. Новіцька [7], Т. Пономаренко та інші), визначено зміст і форми інноваційної методичної роботи (К. Беляя, К. Крутій, Л. Поздняк та інші). Розкрито і проаналізовано ефективність практичного досвіду організації методичної служби у закладах дошкільної освіти (Г. Васильєва, Г. Григоренко, О. Лінник, Н. Саюк [10], Л. Швайка [12] та ін.).

Узагальнюючи їх дослідження, можна констатувати, що ці автори розглядають методичну роботу як сукупності взаємодіючих елементів: цілей, принципів, завдань, методів, форм та суб'єктів діяльності. Узагальнення різних думок, переконує нас, що методист є центральною фігурою в освітньому

закладі, яка поєднує в ньому всі аспекти системи освітнього процесу, а також є своєрідним ланцюжком від теорії до практики, зокрема до кожного педагога. [2; с. 42-47.]..

Отже, для нас стало очевидним, що починати будувати методичну діяльність потрібно з визначення одного із важливого цілевизначального елемента управлінської діяльності - принципів організації методичної діяльності в освітньому закладі.

Основний текст

У теоретичних дослідженнях розкрита велика кількість принципів у різних діяльності, у методичній діяльності також. Це питання досі дискусійне і не завершене остаточно. Так, у Положенні про методичний кабінет (2018 року) визначається, що методист має керуватися у своїй роботі такими принципами:

- демократизму і гуманізму;
- відкритості;
- системного підходу до методичного та інформаційно-аналітичного супроводу діяльності закладу дошкільної освіти;
- рівності умов для кожного педагогічного працівника щодо повної реалізації його духовного, творчого та інтелектуального потенціалу;
- безперервності професійного вдосконалення;
- науковості, гнучкості і прогностичності методичної роботи з педагогічними кадрами [8].

Цей перелік, на наш погляд, не відображає у повній мірі потреби сучасності. Цікаві специфічні принципові підходи виділяє дослідник М.М. Поташнік [9]:

- принцип оптимальності, тобто підбір найбільш доцільних способів організації методичної діяльності в закладі;
- принцип колегіальності, тобто поєднання права, обов'язків і відповідальності між всіма суб'єктами методичної роботи [9].

Більш лаконічними, але не менш важливими принципами пропонують керуватися методисту, науковці М. Скрипник та В. Бондар. Так, М. Скрипник визначає принципи, які необхідно дотримуватись методисту в аналітичній діяльності. Зокрема:

- інформаційно-аналітичної системи управління у методичній роботі;
- неперервність і динамічність;
- діяльнісне використання інформації;
- відкритість вимірювань [11].

А дослідник В. Бондар, визначаючи теоретичні основи і технології управлінського аспекту, рекомендує враховувати такі принципи педагогічного аналізу:

- національної спрямованості (здійснення державної політики в галузі освіти, урахування головної мети і завдань освітньої діяльності);
- науковості (свідоме оперування науковими термінами й поняттями, використання інноваційного досвіду);
- конструктивності (постановка мети, завдань та проектування досягнення прогнозованих результатів);

- ретроспективності (аналіз попередніх досягнутих результатів);
- перспективності (передбачення результатів);
- об'єктивності (забезпечення відповідності, щодо результатів і висновків фактичному станові справ);
- єдності кількісного і якісного аналізу (наявність показників за всіма напрямками освітньої діяльності для висновків) [1]

Узагальнюючи дослідження і рекомендації вище зазначених дослідників і державних положень, ми усвідомлювали, що реалії у сучасних реформ освіти потребують оновлення та корегування теоретичних і практичних основ роботи методиста в закладах освіти. Крім того, перед нами стояло завдання врахувати специфіку роботи фахівців у закладах дошкільної освіти, де відбувається особлива взаємодія між усіма учасниками навчально-виховного процесу. Адже, у таких закладах методична робота схожа на тісну і творчу взаємодію, чи то пак – психолого-педагогічний супровід.

На наш погляд, організація такої особливої взаємодії можлива при дотриманні його учасників наступних принципів методичного супроводу:

- пріоритету гуманістичних педагогічних цінностей, при якому розвивається особистість педагога як самоцінний суб'єкт неперервної педагогічної освіти;
- розширення самосвідомості педагога, як спосіб допомоги педагогу в усвідомленні своїх внутрішніх потенційних можливостей у вирішенні педагогічних проблем;
- активізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, де пріоритетними є щирість і відкритість, що підвищує взаєморозуміння методиста з іншими учасниками освітнього процесу на особистісному рівні;
- пріоритету інтересів замовника освітніх послуг, що виявляється у вирішенні освітніх завдань з максимальною користю для дитини;
- безперервності методичного супроводу, який гарантує допомогу і підтримку педагогу в рішенні фахових завдань;
- реалізації індивідуалізації педагогічної діяльності, яка забезпечує самостійність і свободу кожного педагога у виборі шляхів, методів і прийомів вирішення професійно-педагогічних завдань.

На нашу думку, цей перелік принципів можна продовжувати. Адже, з огляду на постійне оновлення освіти та тенденцій її розвитку, принципи також будуть змінюватись і корегуватись.

Висновки.

Отже, у своєму дослідженні ми переконались, що перетворення сучасної управлінської парадигми обумовлює потребу у фахівцях, що володіють інноваціями та професійними вміннями з особливими якостями. Було доведено, що управління закладом має носити прогностичний, превентивний, релевантний і стратегічний характер. А застосування окреслених вище концептуальних принципів методичної роботи, забезпечать оптимальний професійно-педагогічний супровід освітнього процесу та створить умови для успішного розв'язання актуальних сучасних завдань, що постають перед педагогічним колективом дошкільного закладу.

Презентований матеріал – це спроба визначити принципові позиції щодо методичної діяльності управлінця в умовах реформування дошкільної освіти та оптимізація цього процесу. З огляду на результати розвідок у цьому напрямку, у перспективі ми плануємо уточнити зміст професійних компетенцій та особистісних якостей організатора дошкільної освіти, який виконує функції методиста.

Література

1. Бондар В. Теоретичні основи і технологія педагогічного аналізу: управлінський аспект : навч. посібник. – К. : НПУ, 1996. – 66 с.
2. Добош О.М. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до організації методичної роботи в дошкільному навчальному закладі. Педагогічні науки. 2016 (LXX Том 2), 42-47.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 № 2628-III, із змінами URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
4. Закон України Про освіту. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. Керівництво дошкільним навчальним закладом: Інформативно методичні матеріали на допомогу керівникові дошкільного навчального закладу. Тернопіль: Мандрівець, 2006. 168 с. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-doshklno-osvti>
6. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект): монографія. К.: МАУП, 2000. 286 с.
7. Новицкая В. Методическое сопровождение воспитателя в условиях современного дошкольного образовательного учреждения: дис... канд. пед. наук: 13.00.07. Москва: РГБ. 2007. 260 с.
8. «Положення про методичний кабінет дошкільного навчального закладу»: затв. наказом МОН від 16.04.2018 р. № 372. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/nastupnist/nakaz.pdf>
9. Поташник М. М., Моисеев А. М. Управление современной школой (в вопросах и ответах) пос. для руководителей общеобразовательных учреждений и органов образования. Москва. Новая школа, 1997. 352 с.
10. Саяк В. І. Теоретичні основи методичної роботи та педагогічного дорадництва: методичні рекомендації. Київ: вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 48 с.
11. Скрипник М. І. Аналітична діяльність методиста // Управління освітою. 2006. № 5.
12. Швайка Л.А. Методична робота в ДНЗ: посібник. Харків: Вид. група «Основа», 2017. 304 с.

Abstract The article investigates theoretical frameworks of the organization of methodological work in educational institutions under the conditions of reformation and modernization of the Ukrainian education system.

The necessity to re-orient methodological work to meet the modern needs of the education sector and requirements of the society is determined.

The goal of the current work is to conduct a psychological and pedagogical analysis of theoretical approaches to understanding the content of methodological work, in preschool educational institutions, under the conditions of challenges and changes of the twenty-first century.

The principles of a methodologist and conditions, which should be created in an educational institution in order to motivate teachers to develop their professional competence and creativity are illustrated by the author.

Key words *methodological work; preschool education; professional competence; conditions; tasks; innovations, principles, reforms, methodologist.*

Стаття відправлена: 24.01.2022 р.

© Скрипник Н.І.

УДК 378.1+37.014.5+140.8(100+477)

**IMPACT OF INTERNATIONALIZATION ON HIGHER EDUCATION
EFFICIENCY****ВПЛИВ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ****Debych M.A. / Дебич М.А.***Dr Habil., Assoc. Prof., Senior Researcher / д.пед.н., доц., с.н.с.*<https://orcid.org/0000-0002-5999-3989>*Institute of Higher Education of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Bastionna 9, 01601
Інститут вищої освіти НАПН України, Київ, Бастіонна 9, 01601*

Abstract. The article contains the data on the state and trends of higher education in the European educational and scientific area and in the world. The fact of acceleration of quantitative and qualitative development of higher levels of education – training of masters and young researchers of PhD-level in the leading countries of the European Union has been proved. The intensification of student mobility and the impact of this phenomenon on improving the quality of higher education and the efficiency of educational activities have been studied. Quantitative data on student flows within the European Higher Education Area are presented, positive and negative phenomena in the topic “mobility” for the youth of Ukraine are noted. The need to support those technologies that will determine the world economy over the next 10-15 years has been stated. The highest quality specialist is a product that has already become international and this tendency will only intensify in the future.

Key words: higher education, globalization and internationalization, Bologna process, student mobility, quality of training of professionals.

Introduction

After the declaration of independency of Ukraine the citizens hoped to integrate into the European Union and achieve the standards of life as in the most developed countries of Europe. All Ukrainian leaders, who were given the opportunity to govern, were marked by great differences in worldviews and their own priorities, but in their practical actions they took few steps towards European integration.

Ukraine's participation in the Bologna Process (2005), harmonization of national education system with European standards (length and structure of education, Diploma Supplement, etc.), visa rapprochement with the European Union helped increase mobility and a number of students studying abroad. Journalists and political experts used the term “brain drain” indicating the negative aspect of mobility, but young people and the majority of the population were positive about mobility and regarded it as an opportunity to be competitive specialists on the international labour market.

At the same time, the Strategy for the Development of Higher Education for 2021-2031 points to the weak integration of higher education into the world and European educational and scientific area: “lack of a mechanism to attract foreign investment in the development of higher education; artificial barriers to participation in European research and education programs; lack of motivation and guarantees of external academic mobility of teachers; increasing the backlog of material and technical support of the higher education institutions from the best world and European universities; low level use of the potential of Ukrainian higher education

institutions for training foreign citizens; asymmetry of student migration flows; weak promotion of higher education of Ukraine in the international arena; insufficient level of access to higher education for foreign students, favorable and safe learning conditions; obstacles to the recognition of diplomas received in the Ukrainian higher education institutions (Strategy, 2020; p. 25).

To speed up integration processes, the Ministry of Education and Science leaders adopted a decision to publish research papers not in the long-established network of Ukrainian professional journals, but only in those included in the Scopus and Web of Science databases. The latter were too few in Ukraine, even for Sciences, and practically absent for Humanities. There is no affirmative answer whether this requirement has increased the world renown of Ukrainian science, but it has considerably hampered dissertation defenses.

The *aim* of the article is to analyze the main trends in higher education development and determine the impact of internationalization on the higher education efficiency.

Results of the research

The ongoing globalization of economic and political aspects has an increasing impact on higher education. Internationalization has become an important manifestation of higher education's response to opportunities and challenges of globalization. J. Knight pointed out the most important "five elements of globalization that affect the internationalization of higher education: knowledge society, information and communication technologies, market economy, trade liberalization, governance" (Knight, J. 2008; p. 5).

From the analysis of numerous manifestations of the main impacts, scientists draw reasonable conclusions that globalization causes not only internationalization within each state, but also widens education without borders. Undoubtedly, borders are very important when it comes to responsibility for the quality of education, access to it and funding of educational programs. "This is most noticeable within the various regional associations of states created to achieve economic integration, social cohesion and political security. The most successful of these are the European Union and Council of Europe programs, the creation of the European Higher Education Area (EHEA) within the Bologna Process and the European Research Area (ERA) under the Lisbon Strategy" (Gorbunova, E. & Lariomova, M. 2005; pp. 127–128).

The Bologna Process and the Lisbon Strategy are an example of the regionalization of international cooperation in Europe. The aim of the Bologna Process is to make European higher education more attractive and competitive from an international dimension. This is a good example to create various associations in other parts of the world supporting international cooperation in higher education.

In the article "Internationalization of higher education, science and production as a trigger for educating high quality professionals" the students population according to the International Standard Classification of Education (ISCED) levels was given for a great number of EHEA countries (2014/2015) (Debych, M., 2021). Taking into account the latest sources of information and data for (2016/2017) there is an opportunity to trace the dynamics of quantitative and structural changes in higher education in some countries that in 2014 had more than half a million students.

The ISCED means a system of standardized descriptions of education systems created by UNESCO staff and experts at several levels in order to compare them for national and international use. ISCED 5 is a short cycle of higher education with a clear professional orientation (Ukrainian equivalent – junior specialist); ISCED 6 – Bachelor; ISCED 7 – Master's degree; ISCED 8 – Postgraduate studies (Doctoral studies).

Table 1 – Population and number of students in the European Higher Education Area by level of education (2014/2015 and 2016/17 academic year)

(Bologna Report 2018; Bologna Report 2021).

Country	Population (2014)	Students (total)	Number by levels of education			
			ISCED 5	ISCED 6	ISCED 7	ISCED 8
Turkey (2014/2015)	79, 426	6 062 686	2 013 762	3 527 649	443 253	78 223
Turkey (2016/2017)		7 198 800	2 556 000	3 953 000	598 500	91 300
Germany (2014/2015)	80,854	2 977 781	394	1 792 434	988 753	196 200
Germany (2016/2017)		3 091 600	300	1 860 000	1 033 000	198 300
France (2014/2015)	66,554	2 424 158	495 472	991 175	868 904	68 607
France (2016/2017)		2 603 100	501 300	1 042 000	922 900	66 900
Great Britain (2014/2015)	64,088	2 330 334	272 487	1 523 902	421 145	112 800
Great Britain (2016/2017)		2 431 700	287 500	1 597 000	434 900	112 300
Ukraine (2014/2015)	44,429	1 776 190	452 292	947 210	346 657	30 031
Ukraine (2016/2015)		1 614 700	398 700	823 100	365 800	27 100
Poland (2014/2015)	38,562	1 665 305	2 721	1 104 364	514 821	43 399
Poland (2016/2017)		1 550 000	200	1 027 000	479 600	43 200

Data for 2014 and 2017 in this table allow drawing important conclusions about the main trends in higher education development.

First, in most countries there has been an increase in a number of students of university level. In Turkey, for example, almost 10% of the population receives higher education at the university level. Everyone should be amazed by the example of this country which managed to combine its cultural models with the accelerated development of innovative industries and technological advances. Modern Turkey is constructing the world's largest bridges in 3-4 years (currently putting into operation cities across the Dardanelles, because the Bosphorus has already reached the necessary network of water and underwater connections), the airport with six lanes can become a world record holder in volume transportation.

Second, shift of all major European higher education from bachelor's degree not only to master's, but also to the highest PhD and doctoral. Data from table 1 prove that some countries have increased a number of master's and PhD holders capable of independent scientific and technological research, thereby increasing the human potential of the nation and creating the conditions for peaceful and sustainable development.

Germany is the best example constantly increasing the contingents of the 7th and 8th levels of ISCED and directing young people to the development of those sciences and technologies that emerged not in the XIX but in the XXI century.

Germany has become a world leader in the production of the superconducting electric cables, a wide range of highly efficient electric motors, genetically modified bacteria and fungi that produce food, chemicals, organic plastics and even ultrapure metals without the use of means and technologies of the industrial period. This can be explained by the fact that for almost 20 years the organization of public administration in Germany has been performed by Ms. A. Merkel, who added to the very high competence in Sciences (she is a doctor of quantum chemistry) the ability to achieve economic and social success through strategically correct choices of the most progressive areas of development. All other leaders of the West were educated in Humanities or Political Sciences, so the superiority of Merkel over them in understanding the importance of modern science and technology is very noticeable.

Schengen Border Zone, Bologna Process and the EU's Erasmus+ and Horizon Europe programs have made a positive contribution to the increase of foreign students in European countries. It should be mentioned that Great Britain, Germany and France have the largest number of international students in Europe. At the same time, the requirement of "lifelong learning (LLL)" is reaching higher and higher levels. This is due to the constant change of production technologies, the demise of old mass professions and the arrival of completely new ones, which require not physical strength, but depth and efficiency of thinking.

There is a widespread perception that the mobility of students, young researchers and freelancers contributes to the quality of programs and research, and strengthens the academic and cultural internationalization of European higher education. All this is most useful not only for individual personal development, but also increases the chances of good employment, builds respect for European cultural diversity and significantly increases the ability to communicate with other peoples (Bologna Report 2009; pp. 4–5).

For example, the European Higher Education Area in 2018 provides the latest data on mobility indicators. In total, almost 2 million mobile students study in EHEA institutions: 56% (1,109,203) are from non-EHEA countries and 44% (869,701) are EHEA students studying in another EHEA country. However, these figures do not satisfy the EU leaders and they plan to attract more from the above-mentioned areas (Bologna Report 2018).

However, in this competition, EHEA members are forced to compete with many countries from around the world, which are increasingly involved in the development of mobility as an important aspect of improving the quality of their higher education through its internationalization and globalization. New data show international student mobility over the past 20 years (Education at a Glance, 2021).

These data are so convincing that they do not need any further explanation. A small share of these global successes also belongs to Ukraine, which has created smart legislation that promotes the growth of foreign students in the Ukrainian higher education institutions (the greatest success is in the sector of higher medical education). The most popular universities among foreign students are: Kharkiv National University named after V.N. Karazin, Kharkiv National Medical University, National Medical University named after O.O. Bohomolets, Odessa National Medical University, Zaporozhzhia State Medical University.

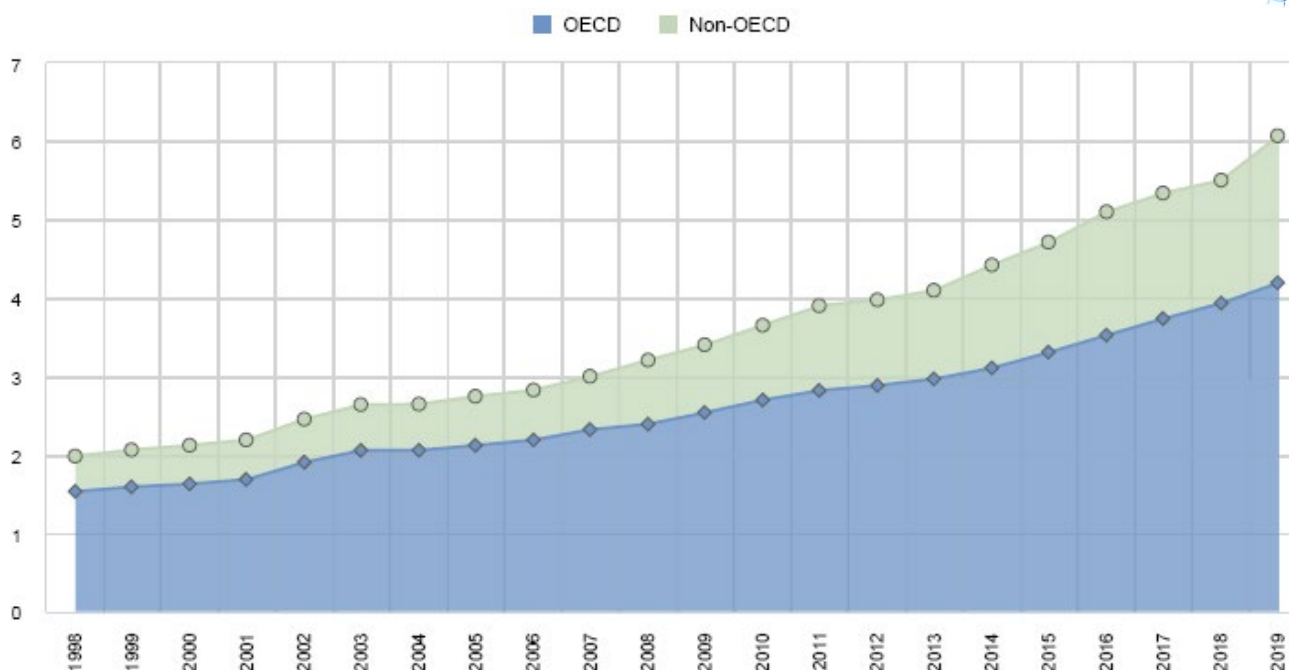

Figure – 1 Increasing the number of foreign students in higher education worldwide (from 1998 to 2019)

A number of higher education institutions in Ukraine that provided education to foreign students in 2019-2020 was 455; 2020-2021 – 394. In 2019, a number of foreign students reached 80,470; in 2020 – 76548 (from 155 countries). Most students in the Ukrainian higher education institutions are from the following countries: India (18095); Morocco (8832); Turkmenistan (5322); Azerbaijan (4628); Nigeria (4227) (Foreign students in Ukraine, 2020).

Virtually all countries recognize the importance of higher education, and the leading group is increasingly involved in a great race of brains, primarily the struggle among themselves to attract the smartest heads. There is a consensus that everyone needs new knowledge to make discoveries and innovations to ensure the growth of national economies. At the same time, universities and other higher education institutions will also play an important role in expanding national cultural and even political influence on the planet. It is sorry to say that in the most influential academic ranking of 2021, only two institutions from Kyiv and Kharkiv and universities from Lviv and Sumy were included in the 1000+ best (QS World University Rankings, 2021).

As a result of forced reflection on the conflict of civilizations and exacerbation of demographic dangers and deadly pollution of the biosphere, the organizers of previous academic ratings from the well-known agency The Times Higher Education decided to drastically change policy. The need to fulfill 2015 resolution “On 17 goals for sustainable development” lead to creation of rating on the environmental impact of universities around the world – The Times Higher Education Impact Rankings, 2020 (Impact Rankings 2020). This decision was accepted and implemented by Ukraine, which created a law at the national level (SDGs National Report UA, 2017).

The group of eco-oriented institutions of the world includes ten higher education institutions from Ukraine, 9 from China and only two from Germany. The Times

Higher Education Impact Rankings, 2021 has recently become available on the Internet, halving the number of evaluated institutions (to 1,117 from 94 states). Ukraine has 15 university-level institutions, a good figure (25th place). Let's hope that all world science and higher education will forget about past standards and focus on creating environmentally friendly industries. In the last two years, their numbers are growing very fast and soon the industrial livestock harmful to the biosphere will disappear forever.

Finally, it is necessary to draw readers' attention to one more aspect of internationalization. It consists in the formation of a global system of the most successful options for the organization of secondary education and all higher levels of ISCED. In order to obtain important products in the most efficient way, from giant planes to small smarties, which are quite perfect computers, the world's leading countries combine their resources and productive forces from the Third World, contributing to its rapid progress.

Something similar, albeit less widespread, there exist in world education, where globalization and economic competition have resulted in differentiation in the space and time of education and training at all levels, including internships and professional development. There is a slow disintegration of the practice of performing only in one state. Instead of obtaining a master's or PhD competency within one country, it becomes more profitable to have basic and specialized schooling in one place (rich families from Ukraine prefer the United States or the United Kingdom), a bachelor's or master's program in a leading country "A", postgraduate studies somewhere in "B", but the final professional development in the world's best center with an MBA or some other training in London or Harvard.

From all this the following conclusions can be made: the highest quality specialist is a product that has already become international and this tendency will only intensify in the future. But for this, it is necessary to shift scientific and educational sphere to internationalization and sustainable development of economy.

Two main trends in higher education development have been distinguished, namely an increase in a number of students of university level and shift of all major European higher education from bachelor's degree not only to master's, but also to the highest PhD and doctoral. The internationalization has a great impact on the higher education efficiency, especially contributing to internationally oriented professionals with high competence.

References

1. Debych, M. (2021). *Internationalization of higher education, science and production as a trigger for educating high quality professionals*. Modern Technology and Innovative Technologies. 2021. №16, Part 6. P. 106-115. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/issue/view/meit16-06/meit16-06>.
2. Education at a Glance 2021: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris,
3. URL: <https://doi.org/10.1787/b35a14e5-en>.
4. Foreign students in Ukraine (2020). URL: <https://studyinukraine.gov.ua/zhittya-v-ukraini/inozemni-studenti-v-ukraini/>.
5. Gorbunova, E. & Lariomova, M. (2005). *Internationalization of higher*

education in OECD countries / Topical issues of education development in OECD countries. Moscow: Publishing House of the State University Higher School of Economics. URL:

https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/data/access/ram/ticket/77/1522268101aa7596727eebf91a0de91d4856fc1be2/questions_development_formation.pdf.

6. Knight, J. (2008). *Higher Education in Turmoil: The Changing World of Internationalization*. Rotterdam, Netherlands: Sense Publishers. URL: <https://www.sensepublishers.com/media/475-higher-education-in-turmoil.pdf>.

7. QS World University Rankings reveals the top 1.000 universities from around the world (2021). URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021>.

8. Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031. Kyiv. MES of Ukraine. URL: http://www.reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf.

9. Sustainable Development Goals: Ukraine. National report 2017. URL: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf.

10. The European Higher Education Area in the new decade: Communique of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain la-Neuve. 28–29 April 2009. URL: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf.

11. The European Higher Education Area in 2018: Bologna Process Implementation Report. / European Commission/EACEA/Eurydice, 2018. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <http://eurydice.indire.it/wp-content/uploads/2018/05/Bologna-Report-2018.pdf>.

12. The European Higher Education Area in 2021: Bologna Process Implementation Report. / European Commission/EACEA/Eurydice, 2018. Luxembourg: Publications Office of the European Union. URL: <http://eurydice.indire.it/wp-content/uploads/2018/05/Bologna-Report-2018.pdf>.

13. The Times Higher Education Impact Rankings 2020. URL: https://www.timeshighereducation.com/rankings/impact/2020/overall#!/page/30/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined.

14. The Times Higher Education Impact Rankings 2021. URL: https://www.timeshighereducation.com/rankings/impact/2021/overall#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/undefined.

Анотація. Стаття містить дані про стан і тенденції розвитку вищої освіти в Європейському освітньому і науковому просторі та у світі в контексті інтернаціоналізації. Доведено факт прискорення кількісного і якісного розвитку вищих рівнів освіти – підготовки магістрів і молодих дослідників PhD-рівня у провідних державах Європейського Союзу. Досліджено інтенсифікацію мобільності студентів і вплив цього явища на підвищення якості вищої освіти та ефективності освітньої діяльності. Наведено кількісні дані про потоки студентів усередині Європейського простору вищої освіти, відзначено позитивні і негативні явища у темі «мобільність» для молоді України. Вказано на необхідність підтримки тих технологій, що будуть визначати економіку світу через 10-15 років. Фахівець високої якості – це фахівець із міжнародним дипломом, і в майбутньому ця тенденція буде тільки посилюватися.

Ключові слова: вища освіта, глобалізація та інтернаціоналізація, Болонський процес, мобільність студентів, якість підготовки фахівців.

The article is submitted: 25.01.2022.

© Debych M.A.

УДК 378.37

SPEECH COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN DOCUMENTARY STUDIES: PEDAGOGICAL CONDITIONS**МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ**

Siomina A. A. / Сьоміна А. А.

postgraduate / аспірант

ORCID: 0000-0002-3457-3603

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка,

Суми, Роменська, 87, 40002

Анотація. У статті розглядається проблема недостатньої мовленнєвої компетентності фахівців із документознавства. Описані визначення мовної особистості та характеристики компетентного мовлення майбутніх бакалаврів із документознавства. Міждисциплінарні зв'язки визначаються як одна із педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності документознавців. Створення документознавчого сайту сумісно із кафедрою інформатики та української мови й літератури називають можливим шляхом реалізації міждисциплінарності у навчанні майбутніх фахівців із документознавства.

Ключові слова: фахівці із документознавчих спеціальностей, мовна особистість, мовленнєва компетентність, міждисциплінарність, створення сайту.

Вступ.

Мовлення у двадцять першому столітті є одним із найважливіших інструментів впливу на інших людей. Завдяки мовленню можна привернути увагу, змусити інших людей любити і поважати тебе, бо те, як ми говоримо, виражає нашу сутність. Мовлення є вираженням мовної особистості людини.

За визначенням А. Богуш, мовна особистість – це «високорозвинена особистість, носій як національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного спілкування з різними категоріями населення» [5, с. 36].

С. Єрмоленко, С. Бирик, О. Тодор поняття «мовна особистість» пояснюють дещо ширше: «поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі. Творчий підхід і рівень мовної компетенції стимулюють мовну особистість до вдосконалення мови, розвитку мовного смаку, до постійного відображення в мові світоглядно-суспільних, національно-культурних джерел і пошуків нових, ефективних індивідуально-стильових засобів мовної виразності» [2, с. 93].

Мовна особистість майбутнього фахівця із документознавства – це особистість із власним концептуальним колом знань, умінь, навичок, інших компетентностей, стійкою мовною свідомістю, здатностями й характеристиками, які постійно зорієнтовують на мовно-мовленнєве

самоудосконалення, соціально-культурну діяльність, ефективне спілкування в професійно-документознавчій сфері задля досягнення високих результатів у своїй професії.

Для формування мовленнєвої компетентності будь-якого фахівця необхідна певна кількість педагогічних факторів впливу для досягнення результату.

Основний текст.

Спеціалізації фахівців документознавчого напрямку діяльності відрізняються різноманітністю. Майбутніх фахівців із документознавства у різних університетах України готують як фахівців-менеджерів з управлінської, рекламної, митно-брокерської, архівної, документно-технічної та іншої діяльності, що забезпечують різні сфери функціонування документів. Проте загальні вимоги до професії документознавця є єдиними. Вони містять завдання, обов'язки, необхідні знання, права та кваліфікаційні вимоги.

Дослідники наголошують на тому, що мовлення складається із таких елементів мовленнєвої компетентності, як правильність, точність, логічність, доречність, свідомість, насиченість інформацією та науковими термінами, виразність дикції, милозвучність. Майбутні фахівці із документознавства освіти повинні оволодіти уміннями правильно добирати мовні засоби і будувати висловлювання так, щоб найточніше передати його зміст, функції, призначення. Бо якщо професіонал, який гарно працює із документами та інформацією, буде при цьому некомпетентним у вираженні власних думок та у поданні інформації слухачам, його компетентність у професії може викликати сумніви у роботодавців, незважаючи на необхідні фахові вміння та знання зі своєї професійної галузі.

У руслі цього висловлення, майбутнім бакалаврам документознавчих спеціальностей варто усвідомити той момент, що їхня мовленнєва компетентність не виникає з нічого, це щоденна кропітка праця, спрямована на формування власного професійного образу, рівень якого визначається правильністю, точністю, логічністю, виразністю, доступністю, ясністю, чистотою та доречністю мовлення.

Як стверджує Н. Бабич, «критерієм правильності є мовна дійсність конкретної епохи, а її еталоном – строга відповідність правилам, за допомогою яких сформульовано сучасні норми» [3, с. 38]

У процесі професійної діяльності та спілкування фахівець із документознавства повинен дотримуватися норм сучасної української мови:

- орфоепічних та акцентуаційних – правильна літературна вимова звуків, звукосполук, нормативне наголошування слів;
- орфографічних – грамотне письмо;
- лексичних – відсутність суржику, вульгаризмів, невмотивованих повторів;
- синтаксичних та морфологічних – правильна побудова словосполучень, речень, нормативні словоформи;
- стилістичних – відповідність меті, ситуації спілкування, стилям.

Необхідною умовою компетентного мовлення фахівця із

документознавства є точність мовлення. «Точним можна назвати таке мовлення, у якому вжиті слова повністю відповідають їх мовним значенням – значенням, що усталились у мові в даний період її розвитку» [3, с. 43]. Мовлення у сфері інформації та документів має відповідати офіційно-діловому стилю, у якому, як відомо, наявність епітетів, метафор та інших образних виразів, що зазвичай збагачують мовлення, не вважають за необхідне. Тому точність мовлення, на нашу думку, є одним із найважливіших моментів у визначенні компетентного мовлення.

Серед педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності фахівців різних галузей варто згадати визначення Т. Стамбульської [4], яка говорить про те, що «ефективний вплив на забезпечення готовності до формування культури мовлення можливий за додержання низки педагогічних умов: посилення внутрішньої позитивної мотивації до формування культури мовлення в руслі концепції студентоцентрованого підходу (мотиваційно-ціннісний компонент); опанування майбутніми фахівцями лінгвістичними, психологічними, педагогічними, філософськими, етичними та естетичними знаннями (когнітивно-пізнавальний компонент); застосування інформаційнокомунікаційних технологій у процесі реалізації змісту мовної освіти (комунікативно-інформаційний компонент); розвиток естетичної виразності мовлення майбутніх учителів початкових класів (креативний компонент); активізація комунікативно-мовленнєвого супроводу викладача в процесі формування культури мовлення студентів (операційно-діяльнісний компонент)» [4, 132–133].

Однією із педагогічних умов, необхідних для формування мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із документознавства, можемо назвати міжпредметні зв'язки у навчанні. Міжпредметні зв'язки мовленнєвої компетентності підготовки ґрунтуються на філософських, психолого-педагогічних та дидактичних ідеях інтеграції як процесу об'єднання (синтезу) двох або більше компонентів між собою, що, об'єднуючись, утворюють якісно нову цілісність, що має при цьому риси першої та другої якості, але являє собою абсолютно новий компонент системи із новими зв'язками з іншими компонентами системи.

Якщо згадати визначення, подане в українському педагогічному словнику, то міжпредметні зв'язки там потрактовуються як дидактичний принцип, що «відображає комплексний підхід до виховання та навчання, виокремлює головні елементи змісту освіти та взаємозв'язки між навчальними предметами завдяки процесу інтеграції». Міжпредметні зв'язки виконують детермінувальну, виховну та розвивальну функції на будь-якому етапі освітнього процесу [1, с. 210]. Системний характер є основною характеристикою міжпредметних зв'язків, що при цьому позитивно впливає на формування всіх елементних складових мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців із документознавчих дисциплін.

Реалізацію педагогічної умови формування мовленнєвої компетентності майбутніх бакалаврів із документознавства у процесі вивчення фахових дисциплін вбачаємо у створенні сайту документознавчої спрямованості із

можливістю створення, редагування, і додавання на сайт різних історичних та сучасних документів. При цьому створення такого сайту неможливе без активної участі одночасно декількох кафедр – інформатики, української мови та літератури, тощо. Сайт для формування мовленнєвої компетентності студентів документознавчих спеціальностей необхідно створювати сумісно із іншими викладачами і за активної участі студентів різних галузей.

Назва такого сайту може звучати як «Документознавство: історія і сучасність». У таких умовах сайт має наповнюватися прикладами сучасних або несучасних документів, анкетами, опитуваннями або інтерактивними тестуваннями можливих відвідувачів сайту, вправами на розвиток мовлення із використанням, наприклад, онлайн-дошки Padlet, прикладами історичних документів із докладним їхнім аналізом (лексика, орфографія, використання термінів, використання емоційно забарвленої лексики, зміни у правописі, зміни у лексичному наповненні тощо). Займатися створенням документознавчого сайту мають у першу чергу викладачі кафедри інформатики та української філології у команді. Кафедра інформатики може також долучити своїх студентів до створення технічної частини майбутнього сайту і таким чином формувати професійну компетентність своїх студентів у процесі створення сайту. Створення сайту сумісними зусиллями студентів та викладачів має на меті формування гарного, правильного, чіткого мовлення студентів документознавчої спеціальності, формування мовленнєвої компетентності, розвиток мовленнєвих здібностей майбутніх фахівців із документознавчих спеціальностей у процесі створення сайту, на якому кожен відвідувач може порівняти правильний і неправильний документ, ознайомитись із історичними документами, вивчати мовлення сучасних документів, тренуватися у створенні документів та формуванні компетентного мовлення для подальшої професійної діяльності тощо.

Необхідність і важливість створення такого сайту обумовлена необхідністю виховання свідомих громадян України, які досконало знають і вміють користуватися рідною мовою незалежно від того, яку вони обрали для себе професію. Отже, глобальна мета – це виховання україномовного, компетентного у рідному мовленні суспільства на території України, яке знає, вміє гарно використовувати і правильно вживати рідну мову.

Створення документознавчого сайту основною метою має формування правильного, компетентного мовлення майбутніх бакалаврів із документознавства. Сайт та його розробка має займати може перші три місяці навчального семестру і стане виконуватись на базі університету. Цільовою аудиторією можуть стати студенти других, третіх та четвертих курсів із документознавчих спеціальностей, відібрані за різними критеріями: некомпетентне мовлення, що потребує вдосконалення, активність та ініціативність, бажання взяти участь у такому проєкті (небажання означає, що не варто змушувати такого студента чи студентку), зацікавленість власне у тематиці проєкту, творчі здібності студентів.

Висновки.

Мовленнєва компетентність фахівців є необхідним компонентом

професійної компетентності у сучасних умовах, коли принцип «усебічно розвинена особистість» стає найпріоритетнішим в освіті та, взагалі, у професійній діяльності фахівців високого рівня. Означені вище педагогічні умови спрямовані на вирішення актуальної проблеми формування мовленнєвої компетентності майбутніх бакалаврів з документознавчих дисциплін за умови виконання таких моментів, як:

- ✓ використанні міжпредметних зв'язків у процесі підготовки майбутніх фахівців із документознавчих спеціальностей;
- ✓ оволодіння мовленнєвою вправністю в роботі з текстами офіційно-ділового стилю як професійно необхідною особистісною якістю;
- ✓ готовність до оволодіння нормами сучасної української літературної мови з метою результативного професійного комунікування та документоукладання;
- ✓ спонукання студентів до мовленнєвого вдосконалення, із метою до чого передбачаємо залучення студентів у створенні сайту «Документознавство: історія та сучасність».

Література:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. К., 2001. 222 с.
3. Культура фахового мовлення : навчальний посібник / за ред. Н. Д. Бабич. Чернівці : Книги – ХХІ, 2006. 496 с.
4. Стамбульська Т. І. Формування культури мовлення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Івано-Франківськ, 2018. 307 с.
5. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія / Богуш А. М. та ін. ; за заг. ред. А. М. Богуш. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.

Abstract. The article considers the problem of insufficient speech competence of specialists in document science. Definitions of language personality and characteristics of competent speech of future bachelors in document science are described. Interdisciplinary connections are defined as one of the pedagogical conditions for the formation of speech competence of document experts. The definition of interdisciplinary connections and their significance in education is given. The definition of the concept of integration in education is mentioned as inseparable from the concept of interdisciplinary. The creation of a documentary site in conjunction with the Department of Informatics and Ukrainian Language and Literature is called a possible way to implement interdisciplinarity in the training of future specialists in documentary studies. It is indicated what such a site on document science can be filled with, what is the purpose of its creation, possible participants and deadlines.

Key words: specialists in documentary specialties, language personality, speech competence, interdisciplinarity, website creation.

Науковий керівник: д.п.н., проф. Семеног О. М.

Стаття відправлена: 24.01.2022 г.

© Сьоміна А. А.

УДК 37.091.3.043.2:617

METHODS IMPROVING OF PRACTICAL EXERCISES WITH FOREIGN STUDENTS OF MEDICAL UNIVERSITY (SPECIALITY "NURSING" (EDUCATIONAL LEVEL - JUNIOR NURSE)).

Yurkiv O.I./Юрків О.І.

ORCID: /0000-0001-6824-7120

с.med.s., assoc.of prof./к.мед.н, доцент

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Teatralna, 2

Буковинський державний медичний університет, Чернівці, вул. Театральна, 2

Summary. Along with testing students at practical classes in paediatric disciplines other types of work may be used: discussion of a clinical problem, assertion, persisting students' own opinion, discussions with the teacher, working out and practical skills acquisition; all these measures significantly improve the thematic material acquisition.

Key words: methods improving, teaching, foreign students, medical university.

Introduction.

The active reformation of education, including higher medical education, is still in progress in Ukraine [1, 2, 5]. Current development of medical education in Ukraine, stages of its reformation, issues related to improving the quality of education of medical graduates require new approaches to the educational process organization. On the principles of ECTS (european credit transfer system) of educational process, developed new curricula for teaching "nursing in pediatrics".

Introduction to the educational process of innovative and interactive technologies creates conditions for improving the quality of practical training of future professionals.

The scientific progress stipulated the search and introduction of new technologies into the educational system. In recent years, medical education undergoes a natural process of considerable modernization [2].

Currently, the main task of higher education is to preserve and provide the required quality of professional training of specialists and search for mechanisms to improve it [1, 5].

Practice shows that motivational activities of students during extracurricular training can not be the only key to successful mastering practical skills and skills that form the professional competence of the future expert. The necessary search and evaluation of modern innovative methods of training in educational reform healthcare industry to improve the quality of practical training of health professionals focused on the needs of modern medicine [7,7,5].

Thus, the necessary search and evaluation of innovative teaching methods in modern conditions of educational reform healthcare industry to improve the quality of practical training, which focused on the needs of modern medicine [1,3,4].

Reformation of higher education and advanced requirements for the training of future specialists led to changes in subject teaching [8, 9]. These facts are especially important in teaching paediatric disciplines to foreign students.

This article provides examples for improving the practical training to students enrolled in the specialty "Nursing" (junior specialist). It is the use in practical classes

online learning model effectively improves the absorption of the thematic material. The main purpose is to promote the active potential of students by involving them in dialogue and frank conversation, discussion of pediatric problems, argumentation of opinion, analysis of their actions in dealing with situational clinical tasks when working in the profile department and at the bedside. During interactive learning, students learn to think critically, make informed decisions, communicate with each other.

The main part.

It is absolutely obvious that textbooks and teaching manuals for foreign students, even the most modern ones, can not develop practical skills in therapeutic and pediatric discipline to future professionals. The central role in this process belongs to the teacher. Creating an optimal environment in which international students are able to perform treatment management of therapeutic patients and children, be present during various manipulations is the main task of the teacher.

Feature of preparation is that to a new level in terms of ECTS (european credit transfer system) of training necessary to carry out the formation of professional and competent professional with diverse functional duties. Additionally, the introduction of the ECTS system in the course of the so-called Bologna process is not yet entirely completed. It takes some time for the universities to adapt this new system and that can lead to inaccuracies and adjustments in the next years. In addition, you should keep in mind that this evaluation work hours for an average student. But no student average! We could spend a lot more time on the course, which is not so well acquainted with the problem, and perhaps much less for the course, which is of interest to us and is known.

For approved curricula the study of professionally oriented subjects submitted to a final state certification, set aside about 25% of class time. Of these, 17,8% is teaching lectures, 40,7% are independent extracurricular training of students and the rest of the time is for the workshops. In such a shortage Initial time ensure the necessary level of mastering practical skills of graduates has relevance.

The teacher motivates learning activities of students, encourages them to learn, organizes the learning process for it to have the maximum effect. And this organization should be held at the level of actions and capabilities of each individual student. One of the most common problems of learning and mastering therapy and pediatric disciplines by foreign students is the problem of free communication between foreign students and patients, especially during the first years of study.

In this situation the teacher acts as an interpreter and that is the teacher who the atmosphere between the student and the patient depends on, as well as the students' interest in questioning and the patient's confidence, discussion of various therapy and paediatric problems, debates, alternative treatment methods, taking into account the opinion of each student, developing their clinical thinking.

Thus, the true concept of the terms "group" and "teacher" is revealed without distinguishing between the group of students who want to learn or who can be taught, and those who do not want to learn; in such situation the teacher aims to giving best knowledge to everyone.

Using the methods of individual approach to each student in teaching therapy

and paediatric disciplines enables to change one's attitude to learning object radically, turning it into a subject, that is to make each student a co-author of practical classes. In team work there appears an element of competition and mutual responsibility of students for their work in the classroom, for their knowledge in the subject, that's why the teacher is going to teach students with a greater respect.

In this regard one should improve thematic training rooms, provide them with modern equipment, completely supply classes with "theme" patients, and effectively use the material and technical base of the department, especially in the clinic. In such system of educational process organization a teacher has some real opportunity to conduct detailed discussions with students on the most important topic issues, which are held in the format of free debate, where all class attendees are actively involved.

With the right motivation and the perfect logistics, even the student who trained less than at the beginning of class, gets the necessary amount of information required on the subject after its completion.

Learning achievements are significantly improved when it is possible to use the technology of remote visualization via videotransmission from procedure (manipulation) classroom in the educational process.

When foreign students become interested in learning, we can eventually observe a significant reduction in groundless class missing. Teacher training activities motivate students, encourage them to study, organize the learning process so that it had the maximum effect. And this organization must take place at the level of action and opportunities for each student.

There has been improvement of thematic training rooms, equipping them with modern equipment, more fully provide thematic sessions patients effectively use the material and technical base of the department, especially in the clinic.

Preparing practical class with foreign students, the teacher should carefully think over the structure of the class, outline the problem and its solution and identify the ways to solve it.

One of the urgent and effective innovation is the introduction of computer technology, distance learning, which greatly expands the range of training student brings novelty allows using photos and videos to create an information environment, serves an important factor of activation of cognitive knowledge of pediatric and internal disciplines.

For students who study was performed unsatisfactorily individual work. They are actively involved in the preparation of independent, abstract work. Particularly productive this work was done during classes.

Conditions for independent work schedule drawn up in accordance supplied workshops, the presence of all relevant documentation and materials for the students individual work. The lecture material taught to students covered all issues of treatment and prevention.

The teachers should be primarily guided by the fact that in addition to providing students with a certain amount of practical skills, they have to teach students how to approach learning creatively, to distinguish between the important and the secondary, skillfully use the acquired knowledge. Thus, if there is a real desire to achieve a high quality of training specialists, especially foreign students, the forms of educational

process should be constantly improved.

So, to motivate foreign students to change teaching technologies and develop them in clinical thinking. Enhancing teaching and learning activities will be achieved only with the introduction of innovative technologies in which the classes are becoming more affordable, interesting and complete.

Conclusion.

1. Nowadays the peculiarities of foreign students' training require a substantial improvement in the teaching of clinical pediatric and therapy disciplines in higher educational establishments, particularly in fundamental clinical disciplines which are first to introduce clinics to a student and provide their first skills.

2. Introduction of new innovative technologies of educational process organization ensures proper specialists' training, which conforms to government standards.

3. Creating an optimal environment in which students are able to care and establishing contact with children to attend the various interventions in the intensive care unit, specialized in manipulating departments, diapering, feeding and cooking mixes infants - is the main task of the teacher pediatric discipline.

4. Creating an optimal environment in which students are able to care and establishing contact with patients to attend for various manipulations, procedures in relevant departments, feeding, bathing, transportation of specialized departments, various functional studies - is the main task of the teacher of internal medicine.

References:

1. Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти – 12 березня 2010 р.

2. Ковальчук Л.Я. Впровадження новітніх методик і систем навчального процесу в Тернопільському державному медичному університеті імені І. Я. Горбачевського / Л. Я. Ковальчук // Мед. освіта. - 2009. - №2. – С. 10–14.

3. Ковальчук Л.Я. Новітні шляхи вдосконалення підготовки фахівців у Тернопільському державному медичному університеті імені І.Я. Горбачевського / Л. Я. Ковальчук // Мед. освіта. – 2010. – №2. – С. 27–30.

4. Сухарніков М. Ю. Концептуальні підстави розробки і впровадження національної рамки (академічних) кваліфікацій України / М. Ю. Сухарніков. – К.: Вища школа, 2012.– №3.– С.17.

5. Про затвердження Положення про національну систему рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1475 від 20.12.2011р.

6. Вершинська О.Б. Проблеми формування навчальної мотивації студентів ВНЗ / О. Вершинська // Мед. освіта. – 2011. – №3. – С. 9-12.

7. Думанський Ю.В. Освоєння студентами практичних навичок при кредитно-модульній організації навчального процесу: проблеми та пошук шляхів їх вирішення / Ю. Думанський, О. Талалаєнко, М.Первак // Мед. освіта. – 2011. – №3. – С. 79-81.

8. Новаченко Т.В. Використання активних та інтерактивних форм і методів навчання у вищій школі / Т.В. Новаченко // Міжнародний науковий форум:

соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – Вип. 6: збірник наукових праць. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 227-234.

9. Poikela P. Comparison of meaningful learning characteristics in simulated nursing practice after traditional versus computer-based simulation method: A qualitative videography study. / P.Poikela, H.Ruokamo, M.Teras // Nurse Education Today. – 2015. – Vol.35. – P. 373-382.

УДК 658.512.2:378(477)

CURRENT STATE OF DESIGN EDUCATION IN UKRAINE

СУЧАСНИЙ СТАН ДИЗАЙНЕРСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Averianova N.M. / Авер'янова Н.М.

с.р.с. / к.філос.н.

ORCID: 0000-0002-1088-2372

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Volodymyrska Street, 60, 01601

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, вул. Володимирська, 60, 01601

Gook L.Y. / Гук Л.Й.

Open International University of Human Development «Ukraine»,

Kyiv, Lvivska Street, 03115

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Київ, вул. Львівська, 23, 03115

Анотація. У статті показано, що дизайн у сучасному світі відіграє значну роль як для економічної конкурентоспроможності держави, так і для покращення якості життя людей. Сучасний дизайн демонструє, що поступово відбувається його трансформація, пов'язана зі зміною поглядів і переконань молодих дизайнерів щодо осмислення суті сучасного дизайну, свого місця на ринку послуг та на свою професійну діяльність. Досягнення теорії та практики дизайну, комп'ютерні технології дають можливість успішно розвиватися новим продуктам виробництва. Акцентується увага на проблемах дизайнерської освіти в Україні, яка має свою специфіку та відрізняється у певній мірі від дизайнерської освіти розвинених країн.

Ключові слова: дизайн, дизайнер, індустрія дизайну, дизайнерська освіта, Україна.

Вступ.

У наші дні професія дизайнера динамічно розвивається і є вкрай затребуваною на ринку послуг. Водночас, у руслі трансформацій соціуму та нових реалій життя, змінюється і сама модель професії дизайнера. Тому питання, які торкаються проблем дизайнерської освіти в Україні є актуальними та диктуються вимогами часу. Сутність дизайну як особливої сфери культури та мистецтва, як виду проектної діяльності, завдання, які стоять перед дизайнерами, в різний період у своїх працях вивчали зарубіжні та українські науковці: З.Бегенау, Л.Безмоздін, М.Белов, Т.Бистрова, О.Бойчук, Т.Габрель, В.Глазичев, В.Гропіус, В.Даниленко, Й.Іттен, І.Зісер, К.Кантор, Н.Ковешнікова, Б.Курлішук, Д.Лауер, Т.Мальдонадо, О.Михайлова, С.Михайлов, Д.Норман, В.Папанек, Т.Писаренко, І.Розенсон, В.Рунге, С.Хан-Магомедов, В.Шимко, С.Шумегга та ін. Становлення та розвиток дизайнерської освіти в Україні, її принципи і методи навчання, перспективи дизайн-освіти в Україні висвітлені у працях вітчизняних дослідників: О.Боднара, О.Бойчука, Г.Брюханової, Т.Габреля, В.Даниленка, А.Дяченко, С.Лопухової, С.Мигаля, Н.Орлової, Л.Оршанського, В.Прусака, І.Рижової, М.Сопільняка, В.Титаренко, О.Тригуб, О.Фурси, А.Шевченко та ін. [2]. Проте, багато аспектів щодо специфіки дизайнерської освіти в Україні залишилося поза увагою вчених.

Основний текст.

Сьогодні дизайн – це діяльність, яка включає в себе велику кількість напрямів, будь-який аспект життя людини може стати предметом креативної діяльності дизайнера. Тобто дизайн постає не як складова процесу виробництва, а як метод концептуального формотворення, який застосовують для покращення умов існування людини у напрямках естетики, функціональності, бізнесу та ін. Для розвитку дизайну в Україні, а значить для її конкурентоспроможності на світовому ринку, необхідні фахівці-професіонали з відповідною освітою, знаннями і вміннями. Тому дизайн-освіта в нашій державі має ефективно вирішувати поставлені складні завдання – формувати у майбутніх дизайнерів високі професійні якості; формувати дивергентне мислення та розвивати креативність; вивчати нові технології та застосовувати їх у дизайн-проектуванні; інтегрувати українську дизайнерську освіту в світовий художній процес; розширювати міжкультурні комунікації.

У переважній більшості, сьогоднішні українські студенти (майбутні дизайнери) – це випускники загальноосвітніх шкіл, які не мають базової художньої підготовки. І хоча впродовж багатьох років вчителями та науковцями піднімалося питання щодо належного місця мистецьких дисциплін у загальноосвітніх школах та удосконалення рівня їхнього викладання, однак ці проблеми залишалися поза увагою української освіти [1]. Тому не дивно, що професійна підготовка дизайнерів значно ускладнюється та уповільнюється, адже у вищих навчальних закладах необхідно надолужувати базові знання з мистецьких дисциплін. Відповідно, складно забезпечити у відносно короткий термін високий професійний рівень, оволодіти в повному обсязі професійними вміннями та навичками, досягнути серйозну теоретичну підготовку з історії мистецтва, освоїти досвід кращих художніх шкіл світу та ін. Значною проблемою у професійній підготовці дизайнерів є й те, що постійно відбувається скорочення кількості годин навчального плану, а це, в свою чергу, призводить до скорочення обсягів практичних і теоретичних завдань та їхнього спрощення [2].

Освіта за останні роки, у зв'язку з розвитком технологій та пандемією COVID-19, суттєво змінилась в усьому світі. Це сприяло тому, що в навчальних закладах, зокрема і дизайнерських, почали застосовувати різні види навчання: «електронне навчання», «дистанційна освіта», «змішане навчання», «онлайн-кампуси» та ін. Дослідниками прогнозується, що світовий ринок онлайн-освіти до 2023 р. складатиме \$282,62 млрд. За оцінками Global Market Insights, у 2017 р. він вимірювався сумою \$159 млрд, 2018 р. – \$190 млрд, 2019 р. – \$205 млрд [3, с. 11], тобто попит на онлайн-освіту поступово і впевнено зростає. Відповідно, традиційна система навчання, дидактичні принципи та технології потребують змін і нових підходів. Однак, дизайнерська освіта в Україні вперто зберігає напрацьовану методологію, адже, з одного боку, дизайнерська освіта – це специфічна освіта, яка вимагає академічних методик у навчальному процесі. Знання з перспективи, композиції, пластичної анатомії, кольору потрібні дизайнерам, а їх можна засвоїти лише на систематичних заняттях академічних дисциплін. Саме такі дисципліни як «Рисунок», «Живопис», «Композиція» та

інші практичні навчальні предмети викликають певні труднощі при їхньому онлайн-навчанні. А з іншого боку, сучасні об'єктивні обставини вимагають змін у методиці викладання, тому варто використовувати здобутки мистецьких закладів освіти, які мають досвід онлайн-навчання. Наприклад, Лондонський університет мистецтв (University of the Arts London, UAL), зіткнувшись з проблемами пандемії COVID-19, переосмислив і реорганізував навчальний заклад так, щоб надавати знання студентам у цифровому форматі. Він пропонує курси переддипломної підготовки, бакалаврат, магістратуру та аспірантуру. UAL упродовж останніх трьох років займає 2-е місце в рейтингу QS University World Rankings у галузі мистецтва та дизайну [5]. Каліфорнійський інститут мистецтв (California Institute of the Arts, CalArts, штат Каліфорнія, США) пропонує широку програму онлайн-курсів за спеціалізацією «графічний дизайн». В цілому, пандемія COVID-19 змусила педагогів цього інституту радикально переосмислити підхід до викладання практичних творчих дисциплін [4]. Студенти Глобального кампусу Міжнародного університету мистецтва та дизайну в Маямі (Miami International University of Art & Design Global Campus, штат Флорида, США) повністю навчаються онлайн. Вони мають можливість з будь-якого куточка світу, за наявності Інтернету, зайнятися своєю творчою кар'єрою [6].

Викладати дизайнерські дисципліни, опираючись лише на теоретичні знання – замало, адже справжнє навчання має базуватися на досвіді. Практика дизайну завжди повинна розуміти споживачів і клієнтів, щоб адаптувати дизайн до нових викликів часу. Тому для підвищення рівня фахової компетенції майбутніх дизайнерів, необхідні практикуючі спеціалісти (живописці, графіки, дизайнери). Оскільки заклади вищої освіти України не забезпечують більш вигідну заробітну плату, ніж це роблять великі фірми, то митці-професіонали не поспішають на викладацьку роботу. Варто зауважити, що зазначені проблеми існували й існують і в зарубіжних освітніх закладах. Так, наприклад, науковці за кордоном закликають залучити індустрію дизайну в дизайнерську освіту; кардинально переглянути існуючу стандартну модель працевлаштування/стажування; стимулювати професіоналів-дизайнерів покинути межі комерційного світу та повернутися в освітній процес для того, щоб по новому дослідити, омолодити і оживити свою практику новими ідеями, співпрацюючи зі студентами у їхніх проектах [8]. Така співпраця, на думку зарубіжних вчених і педагогів, корисна для студентів, педагогів і для самих професіоналів-дизайнерів.

Також зарубіжні науковці (наприклад, з Лабораторії дизайну Каліфорнійського університету в Сан-Дієго, США) звертають увагу на неефективність багатьох сучасних навчальних дизайнерських програм та на механізми передачі знань майбутнім дизайнерам. Адже нині, вказують вони, найперше, необхідні такі навчальні програми з дизайну, які б сприяли розвитку творчості та креативності майбутніх дизайнерів, бо їм на практиці доводиться вирішувати все більш складні завдання [7].

В Україні для дизайнерів-випускників (щодо їхньої подальшої дизайнерської практики) значною проблемою стає те, що вони не володіють

базовими розуміннями, як вести творчий бізнес (how to run creative business). Більшість з них не розуміють такі поняття як авторське право (призначене захищати художній твір), ліцензування, маркетинг, реклама та ін. У результаті, значна частина випускників не працює за фахом, а переходить або в іншу сферу художньої творчості, або в сфери економіки, не пов'язані з дизайном, що в цілому стає негативним явищем для розвитку дизайну в Україні. Тому дизайнерам необхідно значно розширювати свої освітні та дослідницькі навички, якщо вони бажають залишатися в дизайнерській сфері, і якщо вони прагнуть розробляти нові технології, які будуть впроваджені в суспільний простір.

Висновки.

Отже, необхідно, щоб вищі навчальні заклади України випускали фахівців, які володіють навичками та вміннями, що дозволяють використовувати дизайн як інструмент для продуктивності і зростання економічного успіху країни. Для цього потрібно включати до педагогічного складу практикуючих дизайнерів; у процесі навчання залучати студентів до розробки практичних проектів під керівництвом дизайнерів-професіоналів; здійснювати зв'язки дизайнерських дисциплін з іншими дисциплінами, які б сприяли розвитку дизайн-мислення та вміння вести творчий бізнес.

Література:

1. Авер'янова Н.М. Образотворче мистецтво: стан і проблеми вивчення. *Рідна школа*. 2001. № 1. С. 53–54.
2. Авер'янова Н.М., Гук Л.Й. Дизайнерська освіта в Україні: проблеми професійної підготовки. *Молодий вчений*. 2021. №2(90). С. 167–170.
3. Исследование российского рынка онлайн-образования. Москва: EdMarket.Digital, 2020. 149 с.
4. Как Калифорнийский институт искусств перешёл на дистанционную запись из-за пандемии. November 19, 2020. URL: <https://www.shure.com/ru-RU/performance-production/louder/how-calarts-shifted-to-remote-recording-amid-covid-concerns>
5. Новый рейтинг QS World University Rankings 2021. UAL занимает 2-е место в мире по искусству и дизайну. URL: <https://artstream.com.ua/news>
6. About Miami International University of Art & Design Global Campus. URL: <https://www.artinstitutes.edu/miami-global-online-programs>.
7. Meyera Michael W., Norman Don. Changing Design Education for the 21st Century. *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*. 2020. Volume 6. Issue 1. Pp. 13–49.
8. Zeegen Lawrence. What use is Design Education? *Iridescent*. 2011. Volume 1. Issue 2. Pp. 48–51.

Abstract. The article shows that design in the modern world plays a significant role both for the economic competitiveness of the state and for improving the quality of life of people. Modern design demonstrates that it is gradually transforming. It is associated with a change in the views and beliefs of young designers on the essence of modern design, on their place in the service market, on their professional activities. Achievements in theory and practice of design, computer

technology make it possible to successfully develop new production products. The attention is focused on the problems of design education in Ukraine, which has its own specifics and differs from design education in developed countries.

Key words: *design, designer, design industry, design education, Ukraine.*

Статья отправлена: 25.01.2022 г.

© Авер'янова Н.М., Гук Л.Й.

УДК 796.526

THE USE OF WEIGHTENING IN SPEED-POWER TRAINING OF ATHLETES IN CLIMBING ВИКОРИСТАННЯ ОБТЯЖЕННЯ У ШВИДКІСНО-СИЛОВОЇ ПІДГОТОВЦІ СПОРТСМЕНІВ У СКЕЛЕЛАЗІННІ

Zyuz V.N. / Зюзь В.М.,

Associate Professor, PhD in Physical Education and Sport, /
доцент, кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
ORCID 0000-0002-3399-5476,

Balukhtina V.V. / Балухтіна В.В.,

Art. teacher Department of Physical Education and Sport / Art. teacher
Department of Physical Education and Sport,
ORCID 0000-0002-1217-4281

SHEE «Priazovskyi State Technical University»,
University str., 7, Mariupol, Donetsk region, Ukraine, 87500/
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»,
вул. Університетська, 7, м Маріуполь, Донецька обл., 87500

Актуальність. В даний час змагання зі скелелазіння проводяться на штучному рельєфі. Зміни в структурі лазіння спричинили за собою зміну арсеналу технічних прийомів, спрямованості фізичного розвитку спортсменів і методик тренувань. Причин низького темпу швидкості лазіння багато: нерішучість; фізична невідповідність; зайве хвилювання та ін.

Функціональна підготовка скелелазя спрямована на розвиток можливостей організму спортсмена і вдосконалення діяльності різних систем. У лазінні на швидкість основне завдання полягає в подоланні маршруту за мінімальний проміжок часу, при цьому ніхто зі спортсменів не замислюється про економічність здійснюваних рухів. У боулдерінг необхідно виконати невелику кількість максимально складних рухів, при цьому спортсмен не економлячи енергію вкладає в них всі свої сили.

Особливе місце в розвитку рухових можливостей спортсмена займають швидкісно-силові якості, високий рівень розвитку яких грає велику роль при досягненні високих результатів.

Сенс застосування обтяжень спортсменом в скелелазінні на штучному рельєфі полягає в тому, що це скорочує час розвитку силових якостей (і силовій витривалості), енерго- і моральні витрати, дозволяє при активному напруженні якостей уникнути загального стомлення.

Спеціальні тренування з обтяженням повинні бути регулярними, так як від цього залежить їх ефективність. Навантаження повинна відповідати фізичній підготовці людини, і якщо поступово збільшувати вагу обтяження, то вдасться домогтися кращих результатів. Тренування виявляється значно ефективнішою в тому випадку, коли вправи виконуються як в режимі подолання, так і в поступовому режимі роботи м'язів, а не використовується тільки один з режимів.

Вирішення поставленого завдання має здійснюватися як власне лазіння в обтяженнях, так і на тренажерах, але в останньому випадку вона повинна бути добре продумана і осмислена.

При занятті з обтяженнями особливий акцент необхідно робити на концентрації свідомості спортсмена його від застосування грубої сили в лазінні по трасі.

Стаття являє собою аналіз тренувального процесу спеціальної фізичної підготовки скелелазя з обтяженням.

Ключові слова: скелелазіння, тренування, фізична підготовка, функціональна підготовка, обтяження, силова витривалість.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Скелелазіння є молодим, видом спорту, який швидко набирає популярність в Україні. Скелелазіння складно координаційний вид спорту, що включає в себе технічні особливості, які необхідно враховувати при підготовці спортсмена не тільки до змагань, а й до кожного тренувального заняття [1].

Технічна підготовка скелелазів зазнала значних змін після появи тенденції лазіння на скеледромах. У скелелазінні, що відноситься до складно-координаційному і швидкісно-силовому спорту, відбувається значна зрушення від координаційної складової в сторону швидкісно-силовий. Змінилися і вимоги до рівня фізичної підготовки скелелазів. У початковий період розвитку скелелазіння, основну частку навантажень несли м'язи передпліч і ніг. Зараз, з переходом на негативні кути нахилу, збільшується навантаження на верхній плечовий пояс, м'язи спини і преса.

Під швидкісними здібностями спортсмена-скелелазя слід розуміти комплекс функціональних властивостей, що забезпечують виконання рухових дій в мінімальний час. У лазінні на трудність швидкісні здібності в своїй елементарній формі (виражаються в латентному часу простих і складних рухових реакцій, швидкості виконання окремого руху) проявляються при здійсненні певних динамічних рухів.

Силові здібності в скелелазінні досить ємне поняття. Різні типи силових здібностей нерідко мало пов'язані або навіть негативно впливають один на одного. У структурі силових якостей спортсмена можна виділити: власне силові здібності, швидкісно-силові здібності і силову витривалість. Силові якості необхідно розвивати відповідно до обраної спеціалізації. У різних видах скелелазіння потрібен різний рівень розвитку цих якостей: у висотному альпінізмі дуже важлива силова витривалість; в скелелазінні (в парних гонках) – необхідний розвиток швидкісно-силових здібностей.

Успіх високого рівня лазіння скелелазя базується на: фізичному, технічному і психологічному аспектах. Без спеціального тренування відсутність або недостатній розвиток одного з них призводить до зупинки росту рівня майстерності на певному рівні, і навіть підвищення обсягу лазіння не призведе до підвищення рівня.

Проаналізувавши, ми прийшли до висновку, що скелелазі приділяють мінімум уваги спеціальної фізичної підготовки (СФП), а про навантаженнях мають лише теоретичне, вельми слабе уявлення.

Спеціальна фізична підготовка для спортсменів – основа вищих спортивних досягнень. Необхідний ретельний аналіз наявності якостей скелелазя, грамотний підбір методів і засобів і професійне планування тренувального процесу. Щоб добре лазити – треба лазити якомога більше, і дуже важливо на різноманітному рельєфі, тоді буде рости майстерність і буде з'являтися необхідний для змагань, досвід лазіння. (Пиратинського А.Є.)

Для тих, хто не володіє спеціальними фізичними якостями, використання обтяження – жилета з набором обважнення від 3 до 8 кг. Регульована вага – це чудовий спосіб поліпшити ефективність тренувань на скеледромі, турніку і брусах. Під час тренувань для певних вправ потрібен обтяжувач, і в цьому

випадку такий жилет стане ідеальним вибором. З його допомогою можна збільшити інтенсивність навантаження при заняттях при проходженні траси, буде сприяти розвитку і вдосконаленню спортивної підготовки, яка дозволить швидко дістатися до фінішної зачіпки. Жилет має бути складним, з обтяженням і регульованою вагою, комфортним і не заважати руху. А можливість регулювати вагу допоможе збільшувати ефективність від тренування до тренування. На жилеті, рівномірно розміщено кишені для вантажів і надійно закривається на «липучку».

Сенс застосування обтяжень в тому, що це скорочує час розвитку силових якостей (і силовій витривалості), енерго- і моральні витрати, дозволяє при активному нарощуванні якостей уникнути загального стомлення, а в деякі періоди тренувального процесу (і змагального) дозволяє спортсменові відпочити.

У сучасних посібниках з скелелазінні підготовці викладаються різні точки зору на фізіологічні основи витривалості при занятті скелелазінням.

Так само, проблеми теоретико-методологічного підґрунтя дослідження приділяють увагу фахівці теорії та методики фізичної культури і спорту (Л.П. Матвеев, В.М. Платонов, А.Д. Новиков); положення теорії управління підготовкою висококваліфікованих спортсменів (Л.П. Матвеев, Ю.В. Верхошанский, В.Н. Платонов, Б.Н.); теорія та методика спортивного тренування скелелазів (А.Є. Пиратинського, К. Дестівель, Ф. Шеррер). Методологічний підхід до проблеми оптимізації процесу вдосконалення техніко-тактичного майстерності тих що займаються, базувався на основних положеннях теорії побудови рухів М.О. Бернштейна, теорії функціональних систем П.К. Анохіна, системного підходу В.М. Платонова та методу термінової інформації В.С. Фарфеля.

У постановці проблеми ми виходили з практичного досвіду фізкультурної та спортивної діяльності. Виділена педагогічна проблема носить комплексний, багатфакторний характер, який продукує і визначає ряд базових протиріч: між актуальною необхідністю дослідження і застосування педагогічних можливостей фізичної культури в тренувальному процесі і недостатністю теоретичної та педагогічної бази таких досліджень.

Основний текст

Мета дослідження:

- виявити рівень спеціальної фізичної підготовленості скелелазів, які спеціалізуються в лазінні на трудність, для розробки і обґрунтування їх модельних характеристик.
- розглянути методики тренувань зі скелелазіння з використанням пристосувань для розвитку СФП.
- розробити і використовувати обтяження у швидкісно-силовій підготовці скелелазів.

Методи дослідження:

- аналіз науково-методичної літератури з фізичної підготовки скелелазів;
- аналіз і узагальнення засобів и основних рухових навичок, які сприяють спеціальної фізичної підготовки скелелазів;

- аналіз інноваційних форм і технологій спортивної діяльності.

Результати досліджень. Метою тренувального процесу є не тільки успішний виступ на змаганнях, а й збільшення складності трас, які намагається подолати спортсмен. Основні тренувальні процеси проводять в закритих приміщеннях, на так званих скеледромах. Скеледроми мають різну висоту стін. Так само створюються різні види рельєфу. Це можуть бути прямі вертикальні доріжки, так само вони можуть мати різний нахил, всілякі вигини, карнизи, стелі та ін.

У лазінні на швидкість основне завдання полягає в подоланні маршруту за найкоротший проміжок часу, при цьому ніхто зі спортсменів не думає про економічність здійснюваних рухів. У боулдерінг необхідно зробити невелику кількість (зазвичай не більше 12) максимально складних рухів, основна увага спортсмена при цьому акцентовано на скоєнні самого руху, яке часто відбувається в динамічному стилі, боулдрінгіст не думає про економію енергії при здійсненні руху, він навпаки вкладає в нього все свої сили. У лазінні на трудність маршрут не закінчується після 12-го перехоплення, на трасах часто зустрічається по кілька ключових місць, що потребують мобілізації всіх силових можливостей. У зв'язку з цим в лазінні на трудність дуже гостро постає питання економії енергії по ходу лазіння і, зокрема, економізації окремих рухів.

Якщо в підготовки скелелаз виконується навантаження з максимальною інтенсивністю, то розвивається швидкісні якості, а збільшивши обсяг навантаження і зменшивши її інтенсивність він формується витривалість. Тому, коли спортсменам планується обсяг і інтенсивність навантажень, вони повинні насамперед визначити на що саме навантаження повинна бути спрямована, які якості вона буде формувати: фізичну, технічну, тактичну і психологічну.

Серед усіх проявів фізичних якостей скелелаз, чільну роль відіграють силова витривалість і максимальна сила. Важлива також роль вибухової сили і швидкісний здатності м'язів. Від рівня розвитку швидкісної сили і витривалості залежить здатність скелелаз здійснювати ті чи інші боулдрінгові рухи на трасах, а так само рівень розвитку силової витривалості. Вибухова сила і реактивні здатності м'язів виявляються при здійсненні боулдрінгових, особливо динамічних рухів. Є тісний позитивний зв'язок між максимальною силою і силовою витривалістю при роботі вимагає великих опорів - 70-90% рівня максимальної сили.

До основних засобів і методів тренування відносяться вправи: загальні підготовчі (найбільш різноманітні), спеціально-підготовчі (схожі за спрямованістю з обраним видом спорту) і змагальні.

Процес швидкісно-силової підготовки виявляється найбільш ефективним при використанні різних методів. Змішана програма підготовки має перевагу в порівнянні з односторонньою, заснованої на застосуванні одного з методів розвитку сили, або швидкості яким би ефективним він не здавався (В.М. Платонов, 1986; Schroder et al., 1982).

Таким чином, для підвищення якості тренувального процесу нами запропоновано під час лазіння і проходження траси скелелазом методика

використання обтяження – жилета зі змінними металевими пластинами вагою від 3 до 8 кг (в залежності від маси тіла) розташованими на передній і задній поверхні, щоб не порушити центр тяжкості спортсмена. Необхідно у скелелазу розвивати почуття рівноваги, показати на практиці, на трасі правильно вибране положення тіла (тобто уздовж осі центру ваги).

Використання обтяжень скорочує час розвитку різних видів силових якостей і витривалості і дозволить при активному нарощуванні якостей уникнути загального стомлення в деякі періоди тренувального процесу. Тренування по СФП повинна займати у скелелазу 50-60% тренувального часу, а для особливо талановитих в частині тактики і техніки і того більше - 65-70%. Для кращої завантаження ніг намагайтеся користуватися правилом «пріоритету прямих рук».

Педагогічний експеримент проводився з метою виявлення ефективності використання жилета зі змінними металевими пластинами і спрямований на формування спеціальних фізичних якостей специфічних рухових навичок для даного виду спорту, на відпрацювання індивідуальних особливостей техніки спортсмена, техніку лазіння, техніку роботи з мотузкою, техніку роботи в зв'язках. Цей вид підготовки проводиться на реальному рельєфі. Для оцінки спеціальної технічної підготовленості спортсменів різної кваліфікації існують досить точні критерії.

З цією метою, для перевірки ефективності експериментальної програми підвищення швидкісно-силових якостей, у навчальний процес спортсменів експериментальної групи для вдосконалення цих якостей було введено в тренувальний процес на скеледромі використання обтяження у вигляді жилета зі змінними пластинами різної ваги рівномірно розміщених. У контрольній та експериментальній групі заняття проводилися три рази на тиждень по 2 години.

В тренувальному процесі експериментальної групи застосовувався комплекс функціональних властивостей, що забезпечують виконання рухових дій з обтяженням. Вага регулювалася залежно від індивідуальних здібностей займаються. У лазінні на трудність швидкісні здібності у своїй елементарній формі (елементарні форми виражалися в латентному часу простих і складних рухових реакцій, швидкості виконання окремого руху) виявлялися під час проведення певних динамічних рухів.

При вдосконаленні окремих компонентів швидкісних здібностей (швидкості одиночного руху) виконання окремих вправ повинні бути 5-10 с.

Спортсмени контрольної групи у процесі освоєння техніки використовували стандартні методи одиночного руху без обтяження. На початку педагогічного експерименту були отримані вихідні дані, які відображали рівень розвитку рухових здібностей спортсменів контрольної та експериментальної груп. Тестування не виявило достовірних відмінностей ($P > 0,05$) на рівні розвитку рухових здібностей у цих групах. Крім того, перед початком педагогічного експерименту також проводилось оцінювання рівня технічної майстерності. Ці дані були покладені в основу розробки програми.

В експерименті взяли участь 18 спортсменів експериментальної та контрольної груп. За основними показниками технічної та спеціальної фізичної

підготовленості ($P > 0,05$) спортсмени істотно не відрізнялися.

На кожному тренувальному занятті скелелазі виконували однакову кількість спроб з інтервалами відпочинку між серіями. Оптимальний обсяг тренувального навантаження на даному етапі складав 15-20 спроб в одному занятті. Паузи відпочинку між серіями коливається в межах 2-6 хв залежно від характеру вправ, їх тривалості.

У ході експериментальних досліджень було виявлено, що критерієм для підвищення швидкості і відпрацювання техніки скелелазіння стало використання в тренувальному процесі обтяження.

У спортсменів експериментальної групи відзначено підвищення швидкості проходження траси скеледрому на 5,61%, що відповідає в середньому 10,148 сек ($p < 0,001$). У спортсменів контрольної групи приріст показників швидкості склав 0,168 секунд, тобто 2,49%, ($t = 0,448$; $p < 0,001$). За основними показниками технічної та спеціальної фізичної підготовленості спортсмени-скелелазі досліджуваних груп істотно не відрізнялися ($t = 0,013$; $p > 0,5$) (таблиця 1).

Дані проведених досліджень і аналіз педагогічних спостережень дозволили виявити певні тенденції у застосуванні обтяження. Зокрема, його використання протягом 15-20 навчально-тренувальних занять підвищують швидкість та точність дій при проходженні траси скеледрому в скелелазінні без збільшення обсягу й інтенсивності тренувальних навантажень.

Таким чином, нами запропонований новий підхід при розвитку швидкісно-силової підготовки спортсменів і швидкості проходження траси, при освоєнні рухового досвіду в процесі рішення рухової задачі. Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність розробленої методики, яка сприяла збільшення швидкості проходження траси скеледрому, порівняно з традиційною методикою навчання педагогічних дій, які керують специфічними етапами розвитку рухової функції спортсменів. У контрольній же групі так само відзначені невеликі зрушення в кращу сторону за всіма проведеним тестам.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика швидкості (сек.) спортсменів експериментальної та контрольної груп у скелелазінні, $n_1 = n_2 = 18$

Показники швидкості	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ (X_1)	КГ (X_2)	ЕГ (X_1)	КГ (X_2)
Σn_9	96,759	96,876	91,332	95,364
	10,751	10,764	10,148	10,596
% приросту	-	-	5,61	2,49
σ	1,9	1,86	0,87	1,33
t	0,013		0,448	
p	>0,1		<0,001	

Ефективність підготовки повинна регулярно перевірятися контрольними показниками модельних характеристик змагальної діяльності, засобами педагогічних дій і їх самоконтролем. Результати контрольних змагань відобразили ефективність підготовки спортсменів та динаміку виконання освоєних технічних дій з навантаженням.

Отримані дані підтверджують, що ефективність рухового вдосконалення значно підвищується, якщо спрямованість педагогічних дій відповідатиме етапам прискореного розвитку компонентів швидкісних-силових здібностей.

Висновок Аналіз спеціальної науково-методичної літератури свідчить про те, що існуючі наукові та методичні розробки в тренувальному процесі спортсменів-скелелазів не містять достатньо обґрунтованих рекомендацій щодо побудови системи навчання та тренування. Актуальним є розв'язання питань щодо технічної підготовки спортсменів, що займаються на тренувальних заняттях з фізичної силової підготовки.

В ході експерименту була визначена ефективність спеціальної фізичної підготовки, зокрема використання обтяжень у вигляді обтяженого жилета (3-8 кг в залежності від маси тіла) під час лазіння і проходження траси скелелазом.

Було виявлено, що використання обтяження забезпечило значному підвищенню ефективності тренувального процесу за 15-20 навчально-тренувальних занять у скелелазінні, що дозволило підвищити швидкість технічних дій у тих що займаються.

Ефективність розробленої тренувальної структури навчання і вдосконалення швидкісних дій визначилась у результатах змагань спортсменів експериментальної групи до відділення спортивного удосконалення альпінізму.

Перевірка ефективності розробленої методики з використанням обтяження показала, що в змаганнях більшість спортсменів експериментальної групи покращили свої результати і показали кращий час ніж спортсмени контрольної групи.

Отримані результати свідчать, що розроблена методика вдосконалення швидкісної майстерності має більшу ефективність порівняно з традиційною

Література

1. Пахомова А.В. Навчально-методична розробка. Скелелазіння. / А.В. Пахомова - М.: СП, 2005.-156с.
2. Новиков, Н.Т. Забезпечення безпеки скелелазів. / Н.Т. Новиков, А.В. Пахомова - М.: СПбГУ, 1999.- 50с.
3. Новиков, Н.Т. Основи техніки скелелазіння на спеціальних стендах (тренажерах). Навчально-методичний посібник СПбДУ. / Н.Т. Новиков - М.: СПбГУ, 2000. - 106с.
4. Антонович І.І., Спортивне скелелазіння. / І.І. Антонович - М.: Фізкультура і спорт, 1978. - 70с.
5. Захаров П.П. Школа альпінізму. Початкова підготовка: Підручник для інструкторів альпінізму. / П.П. Захаров, П.П., Т.В Степенко - М.: Фізкультура і спорт, 1989.- 127с.
6. Пиратинський А.Є. Підготовка скелелазів. / А.Є. Пиратинський - М.: Фізкультура і спорт, 2017.- 255с.
7. Матвеев Л.П. Теорія і методика фізичної культури (Загальні основи теорії і методики фізичного виховання; теоретико-методичні аспекти спорту та професійно-прикладних форм фізичної культури). / Л. П. Матвеев. - М.: Фізкультура і спорт, 1991. - 543с.

Abstract. Climbing competitions are currently held on artificial terrain. Changes in the structure of climbing entailed a change in the arsenal of techniques, the direction of physical development of athletes and training methods. There are many reasons for the low rate of climbing speed: indecision; physical unpreparedness; excessive excitement, etc.

Functional training of scalalase is aimed at developing the capabilities of the athlete's body and improving the activity of various systems. In speed climbing, the main task is to overcome the route in a minimum period of time, while none of the athletes thinks about the economy of the movements performed. In bouldering, it is necessary to perform a small number of the most difficult movements, while the athlete, without saving energy, puts all his strength into them.

A special place in the development of an athlete's motor abilities is occupied by speed-power qualities, a high level of development of which plays an important role in achieving high results.

The meaning of the use of weights by an athlete in rock-climbing on artificial terrain is that it reduces the time of development of strength qualities (and strength endurance), energy and moral costs, and allows to avoid general fatigue with active build-up of qualities.

Special resistance training should be regular, as their effectiveness depends on it. The load should correspond to the physical fitness of the person, and if you gradually increase the weight of the weights, you will be able to achieve better results. Training turns out to be much more effective when exercises are performed in both overcoming and inferior modes of muscle work, and not only one of the modes is used.

The revision of the set goal should be carried out both as climbing in a weighted vest and on simulators, but in the latter case, it should be well thought out and comprehended.

When training with weights, a special emphasis must be placed on the concentration of the athlete's consciousness from the use of brute force in climbing the track.

The article is an analysis of the training process of special physical training of a climber with weights.

Keywords: rock-climbing, training, physical fitness, functional training, weights, strength endurance.

Статья отправлена: 15.01.2022 г.

УДК 316.6.

STUDY OF PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF YOUTH WITH ADDICTIVE BEHAVIOR**ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЮНАЦТВА З АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ****Kostiu S. Y. / Костю С.Й.***c.p.s., as.prof. / к.п.н., доц.*

ORCID: 0000-0002-1799-4043

*Mukachevo State University, Mukachevo, Uzhhorodska, 56, 89600**Мукачівський державний університет, Мукачево, Ужгородська 56, 89600*

Анотація. У статті розкрито причини адиктивної поведінки осіб раннього юнацького віку. Теоретично проаналізовано причини поширення епідемії, а саме шляхи реклами і пропаганди, на які тютюнові компанії витрачають величезні кошти. Представлені результати важливого аспекту нашого дослідження, а саме психологічних характеристик, особливо самосвідомості юнацтва з адиктивною поведінкою, яка проявляється саме в тютюнопалінні.

Ключові слова: адиктивна поведінка, девіантна поведінка, делінквентна поведінка, юнацький вік, тютюнопаління, залежність, самосвідомість.

Вступ.

Останнім часом підвищився інтерес до адикцій неповнолітніх, що простежується в роботах Ц. Короленка, В. Менделевича, О. Безпалько, А.Капської, Н. Заверіко, О. Карпенко, М. Окаринського, П. Гусака, Н. Бурмаки, О. Савчука, Т. Мартинюк, І. Шишової, О. Мурашкевича. Всі ці дослідники займалися вивченням проблеми адикцій та присвятили безліч своїх праць розробці даної проблеми [1;2].

Адиктивна поведінка юнаків розглядається як одна з форм девіантної поведінки, що виражається в прагненні до відходу від реальності шляхом зміни свого психічного стану за допомогою прийому психоактивних речовин. Самосвідомість юнацтва з адиктивною поведінкою має свої особливості і саме на виявлення цих особливостей спрямоване наше дослідження.

Відсутність спеціальних знань і навичок здорового способу життя, а також своєчасних соціально адаптивних стратегій поведінки в дорослій частини населення - батьків, педагогів, - не дозволяє їм надавати результативну виховну дію, психологічну та соціальну підтримку [1;2].

Основний текст.

На основі аналізу складових самосвідомості та опрацювавши спеціальну літературу щодо методів діагностики, найбільш доцільними для вирішення вказаної проблеми виявились:

- Методика дослідження самооцінки особистості та визначення індексу задоволення собою (спрощена версія Q – сортування В. Стефенсона).
- Тест-опитувальник самовідношення В.В. Століна, С.Р. Пантелєєва.
- Методика оцінки рівня ситуативної та особистісної тривожності (Ч.Д. Спілберга, Ю.Л. Ханіна).

Першою методикою, яку ми застосували для дослідження самосвідомості

юнаків - є методика дослідження самооцінки особистості та визначення індексу задоволення собою (спрощена версія Q – сортування В. Стефенсона).

Результати за даною методикою представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. - Рівень самооцінки за групами досліджуваних (за методикою Q – сортування В. Стефенсона) у %

Рівень самооцінки	Неадекватно занижена	Занижена	Завищена	Неадекватно завищена
1 група		33	60	7
2 група	20	17	50	13

Аналізуючи першу групу досліджуваних, тобто юнаків, які не палять, бачимо, що завищена самооцінка спостерігається у 60 % досліджуваних осіб, що є хорошим показником самооцінки, і відповідно свідчить на користь позитивної «Я-концепції» особистості в даному віці. Такі особи розвиватися, сліdkують за своїм здоров'ям, спілкуються зі своїми ровесниками, друзями.

Неадекватно завищена самооцінка спостерігається у 7% досліджуваних. У даних учнів, за рахунок неадекватно завищеної самооцінки можуть з'являтися труднощі у взаємовідносинах з викладачами, друзями, однокласниками. Неадекватно занижена самооцінка у досліджуваних не спостерігається, що є позитивним явищем. Аналізуючи, групу досліджуваних, які палять, бачимо, що у 50% досліджуваних простежується завищена самооцінка, що на 10% менше, ніж у першій групі. Показники заниженої самооцінки простежуються у 17% досліджуваних та у 20% спостерігається неадекватно занижена самооцінка.

Також результати дослідження ми представили у вигляді діаграми (рис. 1).

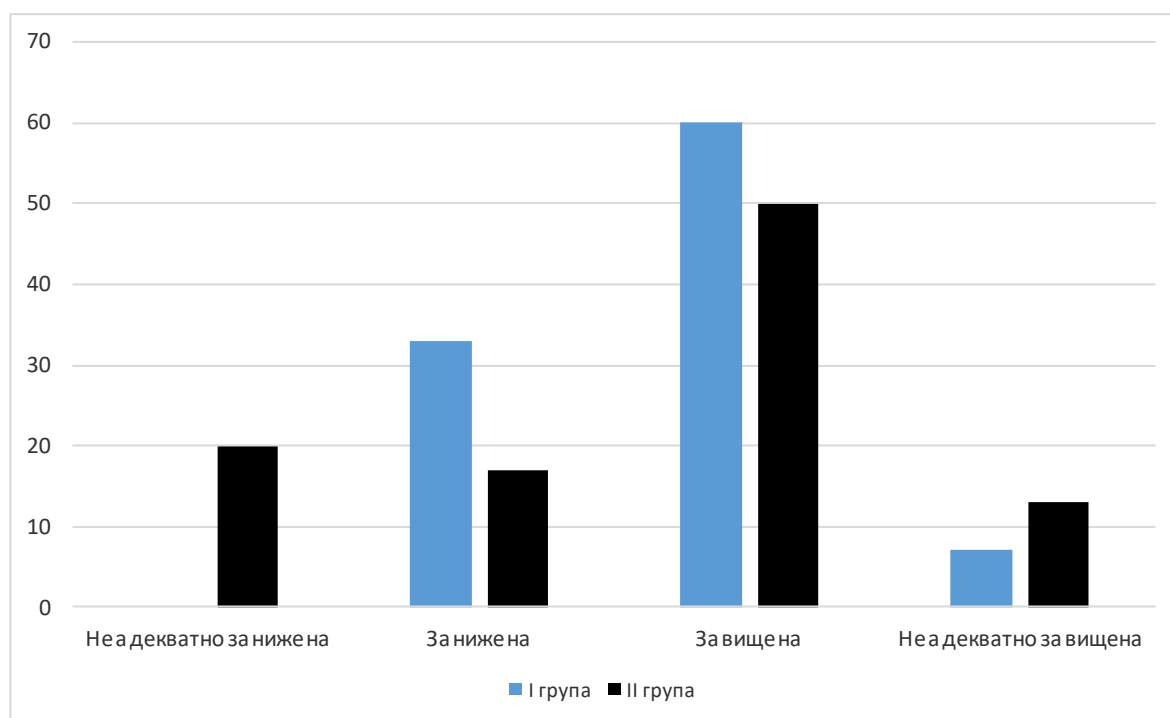

Рис.1 Рівні самооцінки досліджуваних

За допомогою діаграми ми можемо побачити, що завищена самооцінка спостерігається у 60% осіб від загальної кількості опитаних (18 осіб), які не палять. І дещо нижчий показник, у досліджуваних, які палять – 50% (15 осіб).

Наступною методикою для дослідження самосвідомості юнацтва з адиктивною поведінкою був тест-опитувальник самовідношення В.В. Століна, С.Р. Пантелєєва. Результати, отримані за методикою, свідчать про те, що як для першої, так і для другої групи досліджуваних характерне позитивне відношення до себе на рівні глобального відношення до себе, однак з переважання показників у групі досліджуваних, які не палять, зокрема, 83% у досліджуваних, які не палять та 75%, які палять. Ці результати свідчать про загальне позитивне самоставлення учнів: виявлено ціннісне ставлення до власного «Я», що характеризує респондентів як таких, що мають високий рівень самооцінки.

Аналізуючи отримані показники наступного рівня самоставлення, яке диференційоване з самоповагою, аутосимпатією, самоінтересом і очікуваним ставленням до себе по групах досліджуваних, можна зробити висновок, що даний рівень для групи досліджуваних, які не палять характеризується найвищими показниками шкали самоінтересу – 76% та аутосимпатії – 75%.

Узагальнюючи результати дослідження самоставлення юнаків, можемо зробити висновки:

- ✓ досліджувані обох груп мають загальне позитивне самоставлення, ціннісне ставлення до власного «Я», з переважанням даних показників у групи досліджуваних, які не палять, зокрема, 83% у досліджуваних, які не палять та 75%, які палять.
- ✓ слід зазначити, що як серед обох груп досліджуваних є особи з неадекватним критичним самоставленням. Їм притаманний недостатній рівень розвитку рефлексії, їх самосвідомість сформована не в повній мірі, зміст уявлень про власне «Я» стислий і обмежений. Спостерігається тенденція до негативної оцінки себе, своїх індивідуальних особливостей, особливо це проявляється у групи тютюнозалежних досліджуваних.
- ✓ учні, які палять відрізняються більш негативним самоставленням, що підтверджується більш високими показниками за шкалами «ставлення інших» (78%) та «самозвинувачення» (56%). Учням притаманна конформність, виражена мотивація соціального схвалення, а також вибіркове ставлення до себе на шкоду внутрішній чесності та відкритості по відношенню до власної особистості. За звичних умов, у них проявляється позитивний фон самоставлення, але при виникненні несподіваних труднощів може виникати недооцінка власних успіхів, можливостей, підвищення вимог до себе.
- ✓ в учнів, які палять більш низькі показники за шкалою самовпевненості (36%), це свідчить про те, що їх впевненість є ситуаційною, тобто у звичних ситуаціях вони відчують себе впевнено, орієнтовані на успіх, але при несподіваній появі труднощів впевненість знижується, зростає почуття тривоги та стурбованості.

- ✓ низькі показники за шкалою саморозуміння (42%) і самокерівництво (34%) вказують про те, що досліджувані, які палять схильні визнавати деякі свої якості, їх унікальність, в той же час відбувається недооцінка інших якостей, що негативно впливає на здатність сприймати раціональну критику у свою адресу.

Наступною методикою, яку ми використали у ході дослідження є методика оцінки рівня ситуативної та особистісної тривожності (Ч.Д. Спілберга, Ю.Л. Ханіна). Вимірювання тривожності як властивості особистості особливо важливо, оскільки це властивість багато в чому зумовлює поведінку суб'єкта.

В результаті проведеного дослідження за даною методикою всіх учнів було поділено на групи:

- перша група – учні, в яких низький рівень СТ та ОТ;
- друга група – учні, в яких середній рівень СТ та ОТ;
- третя група – учні, в яких високий рівень СТ та ОТ.

Отримані результати дослідження представлені у таблиці (див. табл. 2.).

Таблиця 2. - Рівні вираженості ситуативної тривожності досліджуваних (у %)

Рівні вираженості СТ	1 група	2 група
високий	33%	60%
середній	50%	30%
низький	17%	10%

Отримані результати свідчать, що у досліджуваних 1 групи найбільш вираженим є середній рівень тривожності – 50%, показники високого рівня складають 33%, низький рівень спостерігається у 17% досліджуваних. Аналізуючи групу досліджуваних, які палять, спостерігаємо виражені показники високого (60%) та середнього (30%) рівнів. Показники низького рівня складають лише 10%. Тобто, бачимо підвищену ситуативну тривожність досліджуваних.

Висновки. Отже, аналізуючи результати емпіричного дослідження психологічних характеристик юнацтва з адиктивною поведінкою (на прикладі тютюнопаління) слід зазначити, що загальний відсоток відхилень від норми (реалістичного рівня самооцінки) в групі досліджуваних, які палять переважає.

Для досліджуваних, які палять, на відміну від однолітків характерним є заниження самооцінки, що говорить або ж про справжню або про «захисну» невпевненість у собі, яка допомагає відхилитися від відповідальності, та виправдовує небажання докладати зусиль.

Юнаки, які палять відрізняються більш негативним самоствавленням, що підтверджується більш високими показниками за шкалами «ставлення інших» та «самозвинувачення». Їм притаманна конформність, виражена мотивація соціального схвалення, а також вибіркове ставлення до себе на шкоду внутрішній чесності та відкритості по відношенню до власної особистості.

Література:

1. Горлач Н., Коновал Т., Майструк І., С. Рабодзей. Навички кризового

консультування: формування психосоціальної стійкості в юнаків. Київ : Психолог, 2016. №9-10. С. 78-87.

2. Давиденко О. С. Я-концепція як фактор особистісного самовизначення в ранній юності. *Вісник Міжнародного дослідного центру «Людина: мова, культура»*. Київ, 2008. № 17. С. 16-22.

References.

1. Horlach N., Konoval T., Maystruk I., S. Rabodzey. *Navychky kryzovoho konsul'tuvannya: formuvannya psykhosotsial'noyi stiykosti v yunakiv*. Kyiv: Psykholoh, 2016. №9-10. S. 78-87.

2. Davydenko O. S. YA - kontseptsiya yak faktor osobystisnoho samovyznachennya v ranniy yunosti. *Visnyk Mizhnarodnoho doslidnoho tsentru «Lyudyna: mova, kul'tura»*. Kyiv, 2008. № 17. S. 16-22.

Abstract.

The article reveals the causes of addictive behavior of young adolescents. Theoretically, the reasons for the spread of the epidemic are analyzed, namely the ways of advertising and propaganda, on which tobacco companies spend huge sums. The results of an important aspect of our study are presented, as well as the seeds of psychological characteristics, especially the self-consciousness of young people with addictive behavior, which is manifested in smoking.

Introduction. *Recently, interest in juvenile addictions has increased, which can be traced in the works of Ts. Korolenko, V. Mendelevich, O. Bezpalko, A. Kapska, N. Zaveriko, O. Karpenko, M. Okarinsky, P. Gusak, N. Burmaka, O. Savchuk, T. Martyniuk, I. Shishova, O. Murashkevych. All these researchers have studied the problem of addictions and devoted much of their work to the development of this problem.*

Addictive behavior of young people is seen as a form of deviant behavior, which is expressed in the desire to move away from reality by changing their mental state through the use of psychoactive substances. The self-consciousness of young people with addictive behavior has its own characteristics and it is to identify these features is our study.

The main text. *Based on the analysis of the components of self-awareness and having developed a special literature on diagnostic methods, the most appropriate to solve this problem were:*

- *Methods of studying personal self-esteem and determining the index of self-satisfaction (simplified version of Q - sorting W. Stephenson).*
- *Self-relation test questionnaire VV Stolina, S.R. Panteleeva.*
- *Methods for assessing the level of situational and personal anxiety (Ch.D. Spielberg, YL Khanin).*

Conclusions. *Thus, analyzing the results of an empirical study of the psychological characteristics of adolescents with addictive behavior (for example, smoking), it should be noted that the overall percentage of deviations from the norm (realistic level of self-esteem) in the group of smokers predominates.*

Smokers, in contrast to their peers, are characterized by low self-esteem, which indicates either real or "protective" self-doubt, which helps to evade responsibility and justifies the reluctance to make an effort.

Young people who smoke have a more negative self-esteem, which is confirmed by higher rates on the scales of "attitude of others" and "self-blame". They are characterized by conformity, strong motivation for social approval, as well as a selective attitude towards themselves to the detriment of inner honesty and openness to one's own personality.

Key words: *addictive behavior, deviant behavior, delinquent behavior, adolescence, smoking, addiction, self-awareness.*

Стаття відправлена: 17. 01.2022р.

© Костю С.Й.

УДК 316.77

SOCIAL LONELINESS AS A FACTOR OF TRANSFORMATION OF THE COMMUNICATION SITUATION IN THE CONDITIONS OF THE CORONAVIRUS PANDEMIC

СОЦИАЛЬНОЕ ОДИНОЧЕСТВО КАК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦИИ КОММУНИКАЦИОННОЙ СИТУАЦИИ В УСЛОВИЯХ КОРОНАВИРУСНОЙ ПАНДЕМИИ

Savrutskaya E.P. / Савруцкая Е.П.

dr. sci. (philosophy), prof., honorary prof. / д.филос.н., проф., почетный проф.

ORCID: 0000-0002-1901-6737

Ustinkin S.V. / Устинкин С.В.

dr. sci. (history), prof. / д.и.н., проф.

ORCID: 0000-0003-1481-3208

Linguistics University of Nizhny Novgorod, Nizhny Novgorod, Minina str., 31 A, 603155

Нижегородский государственный лингвистический университет,

Нижний Новгород, ул. Минина, 31 А, 603155

Nikitin A.V. / Никитин А.В.

ph. d. (law), as. prof. / к.ю.н., доц.

ORCID: 0000-0002-7049-7580

Linguistics University of Nizhny Novgorod, Nizhny Novgorod, Minina str., 31 A, 603155

Нижегородский государственный лингвистический университет,

Нижний Новгород, ул. Минина, 31 А, 603155

Russian state University of justice, Nizhny Novgorod, Gagarina avenue, 17, 603022

Российский государственный университет правосудия, Нижний Новгород, проспект

Гагарина, 17, 603022

Goryunova A.A. / Горюнова А.А.

graduate student / аспирант

Linguistics University of Nizhny Novgorod, Nizhny Novgorod, Minina str., 31 A, 603155

Нижегородский государственный лингвистический университет,

Нижний Новгород, ул. Минина, 31 А, 603155

Аннотация. В работе обсуждаются проблемы формирования нового вида социального одиночества, связанного с трансформацией современной коммуникативной ситуации, складывающейся под влиянием коронавирусной пандемии. Цель исследования – доказать необходимость разработки новых подходов к формированию информационной политики СМИ сообразно рискам и вызовам современности с учетом особенностей современных коммуникативных практик, новых цивилизационных условий и эпидемиологической ситуации в мире. Для достижения поставленной цели исследования был использован комплекс научных методов (сравнительный, системный, формально-юридический, контент-анализ, наблюдение, исторический, формально-логический, количественный анализа), который позволил прийти к следующим выводам: во-первых, изменение образа жизни людей в связи с коронавирусной пандемией оказало влияние на трансформацию современной коммуникационной ситуации в мире; во-вторых, неконтролируемое использование социальных сетей, необоснованное в ряде случаев введение властями различные формы самоизоляции, online обучения, изменение и максимальное сокращение привычных видов досуговой деятельности людей породили сложнейшее явление духовно-нравственного и психологического характера – социальное одиночество; в-третьих, привнесение в картину мира элементов чужой культуры, увеличивающаяся в связи с пандемией замкнутость социального пространства коммуникативных практик усиливают влияние фактора недоверия к органам власти, системе образования и

здравоохранения; в-четвертых, трансформации коммуникационных процессов способствуют размыванию традиционных норм общения, разрушают духовно-нравственные основания коллективной национально-культурной идентичности, обедняют языковую культуру, способствуют трансформации столетиями существующую систему этнокультурных кодов; в-пятых, различные аспекты социального одиночества затрагивают не только коммуникативную, но и политическую, национально-культурную и лингвистическую сферы новой реальности; в-шестых, сокращение проблемного поля межличностной коммуникации, обусловленной информационной недостаточностью и неопределенностью, что способствует нарастанию отчужденности в отношениях между людьми; в-восьмых, необходима продуманная программа информационного обеспечения процесса адаптации современного человека любого возраста к ситуации его сегодняшнего бытия в экстремальных условиях; в-седьмых, необходимо создание новой модели культуры социального управления, иметь четкую программу действий для позитивного решения возникающих непредвиденных проблем.

Ключевые слова: социальное одиночество, коронавирусная пандемия, коммуникационная ситуация, образование, социализация, цифровая культура, дистанционное обучение, язык, культурные коды.

1. Введение (Introduction)

Изменение образа жизни в связи с коронавирусной пандемией оказало колоссальное влияние на трансформацию современной коммуникационной ситуации в мире. Виртуализация коммуникационного пространства современной цивилизации в условиях пандемии благодаря новым информационно-коммуникативным технологиям претерпела существенную трансформацию. Расширение возможностей использования социальных сетей, различные формы самоизоляции, введение удаленного в формате online обучения, изменение и максимальное сокращение привычных видов досуговой деятельности и т.д. породили сложнейшее явление духовно-нравственного и психологического характера – социальное одиночество.

2. Материалы и методы (Materials and Methods)

В ранее опубликованной статье [1] авторы уже говорили о новой форме социального одиночества, которая в современных условиях трансформации коммуникационных процессов способствует размыванию традиционных норм общения, разрушает духовно-нравственные основания коллективной национально-культурной идентичности, обедняет языковую культуру, способствуют трансформации столетиями существующую систему этнокультурных кодов [2]. При этом различные аспекты социального одиночества затрагивают не только коммуникативную, но и политическую, национально-культурную и лингвистическую сферы новой реальности. Происходящее разрушение привычных коммуникационных связей, объясняемое коронавирусной пандемией, неминуемо ведет к трансформации положительного настроения в отношении к «другому», в самооценке собственного «Я» и т.д. В картине мира, формируемой закрепляемых в языке и нормах поведения культурными кодами, наблюдаются отклонения в сторону нарушения этих норм, их устойчивости и определенности.

Привнесение в картину мира элементов чужой культуры, увеличивающаяся в связи с пандемией замкнутость социального пространства коммуникативных практик усиливают влияние фактора недоверия к

деятельности органов государственной и муниципальной власти, к системе образования и здравоохранения. Создавшаяся ситуация способствует настроению уныния, самопогруженности человека в состояние осознания своего бессилия изменить ход событий. Опасаясь заражения, люди не хотят встречаться друг с другом, но, вместе с тем, при отсутствии привычных форм межличностного общения, начинают тосковать по привычным формам досуговой деятельности и коллективным корпоративным встречам. Отмечается агрессивность в выяснении отношений между ковидрадикалами и ковидпаникерами, нарастает агрессивная политизация сферы конкуренции вакцин, разрабатываемых в России и в зарубежных странах.

При выполнении исследования использовались следующие научные методы:

- метод сравнительного анализа, позволивший выявить достоинства и недостатки коммуникационного пространства современной цивилизации в условиях пандемии;
- метод количественного анализа, позволил авторам статьи лучше сориентироваться в общем нагромождении фактов, а также смоделировать имеющиеся социальные процессы в период коронавирусной пандемии;
- использование системного метода при изучении предмета исследования позволил формулировать понимание главных, определяющих факторов, влияющих на духовно-нравственные основы российского общества, коллективную национально-культурную идентичности, языковую культуру, систему этнокультурных кодов;
- формально-юридический метод использовался при изучении различных правовых документов;
- контент-анализ использовался при изучении совокупности высказываний на определенную тему.
- исторический метод позволил изучать проблему социального одиночества как динамичный процесс.

3. Результаты (Results)

Проблема борьбы с пандемией, предполагающая разработку новых направлений антикризисного управления в эпидемиологической сфере новой реальности, связывается с необходимостью создания новой модели культуры социального управления (государственного, производственного, корпоративного, а также в сфере малого и среднего бизнеса, в семейных отношениях, досуговой деятельности и т.д.). Исследование этой проблемы приобретает особую актуальность в связи с явной недостаточностью времени для обобщений и выработки практических рекомендаций, а также создания общей картины возможностей и последствий использования новых информационно-коммуникативных технологий (далее – ИКТ) в разработке новой архитектуры коммуникативных практик применительно к миру новой реальности, столкнувшейся с непредвиденными обстоятельствами коронавирусной пандемии.

Неопределенность в развитии ситуации с пандемией, ожидаемая опасность возможности реальной «горячей» войны, сокращение проблемного поля

межличностной коммуникации, порождаемой информационной недостаточностью и неопределенностью, способствуют нарастанию отчужденности в отношениях между людьми. В этих условиях возникает настоятельная потребность в разработке матрицы духовно-нравственных и политических проекций [3], устанавливающих (выстраивающих) архитектуру новой модели, так называемой конструктивной неопределенности, структурные элементы которой могут минимизировать возможности укоренения в массовом сознании населения страны явления социального одиночества и отчуждения. Но здесь возникает вопрос, а каков будет синергетический эффект при сочетании случайных действий политических акторов, определяемых контентом, порожденным непредвиденными обстоятельствами в условиях неопределенности. Очевидно, что в данном случае уместно говорить о так называемом эффекте «черного лебедя» [4].

В данном контексте вырисовываются, прежде всего, проблемы необходимости минимизации воздействия фактора неопределенности на разрастание скрытых и явных форм социального одиночества и факторов их определяющих. Однозначный подход к решению этой проблемы в условиях «нового мира» [5] представляется достаточно сложным в связи с тем, что большая часть исторически сформировавшихся этнокультурных кодов в условиях цифрового виртуализированного мира потеряла свою идейно-психологическую значимость, а новая система культурных кодов как средства социализации личности и механизма формирования духовно-нравственного мира субъекта историко-культурного развития общества еще не получила достаточных оснований как для выводов и теоретических обобщений, так и практических рекомендаций. Однако наблюдаемые во всем мире массовые протестные движения, а также стихийные процессы жестких противостояний проводимой государственной политике и практике борьбы с пандемией выражают негативное отношение населения многих стран к сложившимся средствам и методам их решения.

Перевод деловой и неформальной, но непосредственной, преимущественно межличностной коммуникации в статус коммуникации виртуальной минимизирует возможности социально-психологического взаимовлияния субъектов коммуникативного действия (Ю. Хабермас) на процессы взаимопонимания и достижения согласия между участниками диалога. Пандемия, явившаяся причиной трансформации норм коммуникативного взаимодействия, изменила не только парадигму выживания человечества в новой эпидемиологической ситуации, выдвинув в качестве одного из направлений этих процессов изменение траектории образовательной деятельности в условиях коронавирусной пандемии. Суть этого изменения состоит в переводе системы образования в формат дистанционного обучения в режиме «online». И хотя казалось бы, что процесс дистанционного обучения сохраняет ведущие признаки коммуникации реальной – наличие субъектов коммуникации, использование языка в качестве средства общения, носителя и ретранслятора информации, особого скрепа обеспечения связи времен и поколений, однако эффект коммуникации, опосредованный технологическими

средствами, не дает ожидаемого эффекта эмоционального и интеллектуального планов. По нашему мнению, дело состоит в проблемном поле институтов образования. Здесь язык как этнокультурный код, занимает особое положение в связи с тем, что он является важнейшим каналом обеспечения обратной связи в форме речевого взаимодействия. В условиях сокращения многочисленных форм непосредственного межличностного общения как необходимого условия осуществления коммуникационных процессов, связь между выраженными в словах образами предметно-вещественной среды все более сужается, принимает условный характер. Многообразие предметно-образовательной деятельности увеличивает богатство лексики, единицы которой удерживаются в более или менее активном состоянии благодаря речевым практикам, т.е. их использованию в непосредственном коммуникативном взаимодействии по каналам непосредственной связи взаимодействующих субъектов и возможностей обеспечения обратной связи.

Трудности взаимодействия в режиме «online» связаны с тем, что образы виртуальной коммуникации, закреплённые в единицах языка как знаковой системы, носят некодированный характер, т.е. реальной привязки образа и слова, его обозначающего нет. Слово является символом того о чем идет речь. Иначе говоря, связь между реальными явлениями и их виртуализированными образами, обозначенными словом, носят условный, символический характер, т.е. она, эта связь, может быть, а может и не быть [6]. Отсюда и трудности в обеспечении требуемой эффективности дистанционного образования, осуществляемого по каналам виртуальной коммуникации. Отсюда и объяснение причин возникновения проблемы нового вида социального одиночества, а также выбора метода и средств минимизации его последствий.

Отвлекаясь от круга проблем, в центре внимания которых оказались важнейшие особенности влияния пандемии на трудности в комплексе факторов дистанционного обучения, обозначим ряд ключевых проблем, возникающих в связи с сохранением опасности дальнейшей трансформации привычных форм коммуникации в системе сложившихся родственных, соседских и дружеских связей в ситуации нового витка коронавирусной пандемии, вызванной новым штаммом коронавируса – омикроном. И хотя в нашей стране предпринимаются колоссальные усилия по борьбе с пандемией, одновременно все очевиднее становится необходимость разработки новых подходов к проблеме сбережения духовно-нравственного мира человека [7], сохранения богатства национальных культур и создания системы новых культурных кодов, регламентирующих коммуникативные процессы и закрепляющих ценностное видение реальности и нормы поведения, определяемые *новыми* цивилизационными особенностями *нового* цифрового мира [8]. И в этой связи можно порекомендовать внесение некоторых изменений в информационно-коммуникативную политику СМИ в работе с представителями различных возрастных групп населения. В первую очередь это касается телевидения в связи с его большими возможностями аудиовизуального воздействия на массовое сознание с целью «снятия» негативных эмоциональных состояний, вызванных неопределенностью в развитии эпидемиологической ситуации. В связи с тем, что Интернет и

телевидение являются основными каналами связи населения с внешним миром, необходима продуманная программа информационного обеспечения процесса адаптации современного человека любого возраста к ситуации его сегодняшнего бытия в экстремальных эпидемиологических условиях. К примеру, почему бы наряду с яркими красочными программами о героях шоу-бизнеса, представителях так называемой «золотой» молодежи, или восторженных восклицаниях в адрес подростков-блоггеров, большей частью нигде не обучающихся и не работающих, но зарабатывающих большие деньги, или описаний подробностей приключений мадам Волочковой, не создать передачи о том, что с 1918 по 1919 гг. по нашей планете путешествовала эпидемия «испанки», унесшая миллионы жизней¹. Сколько интересного и полезного людям, находящимся в условиях самоизоляции, т.е. в ситуациях ограниченной коммуникации, смогли бы принести передачи, напоминающие людям о многочисленных эпидемиях холеры, чумы, черной оспы, брюшного тифа, туберкулеза в течение столетий переживаемых Европой. И каковы заслуги наших отечественных и зарубежных вирусологов, создавших вакцины против массовых инфекционных заболеваний, благодаря чему эта сторона трагедий человечества практически исчезла из проблемного поля мировой цивилизации.

4. Заключение (Conclusion)

В связи с тем, что социальное одиночество как сложное социально-психологическое состояние, причиной которого являются процессы трансформации коммуникативной сферы больших масс людей, рассматриваемый феномен оказывается причиной накопления отрицательных эмоциональных состояний человека, вынужденно оказавшегося в условиях социальной изоляции. В состоянии неопределенности, порождаемой как особенностями цивилизационного развития современного общества, так и эпидемиологической ситуацией, в которую вот уже два года погружен мир, крайне трудно разработать четкую программу действий для позитивного решения возникающих непредвиденных проблем. Очевидно, что, прежде всего, важнейшими факторами позитивного решения данной проблемы являются следующие:

- ✓ доверие подавляющей части населения акторам политического руководства страны;
- ✓ в условиях формирования нового мира, архитектура и приоритеты которого должны иметь достаточно четкие *контуры дальнейшего развития событий*, в соответствии с которыми необходимо наличие конкретных целей и задач, а также разработанной программы действий для их осуществления;
- ✓ возможность минимизации негативных проявлений социального одиночества и его негативного влияния на духовно-эмоциональное состояние различных групп населения страны необходима работа над

¹ За 18 месяцев пандемии с 1918 по 1919 год «испанка» поразила около 550 млн человек, это 29,5% населения Земли. Погибло, по разным подсчетам, от 50 млн до 100 млн человек, это 2,5–5% населения. Характерно, что болезнь забирала в основном жизни молодых и здоровых людей от 15 до 40 лет.

созданием системы новых культурных кодов, соответствующих потребностям и особенностям развития современной цивилизации с учетом возможностей возникновения экстремальных ситуаций.

Литература:

1. Elisaveta Savrutskaya, Sergey Ustinkin, Svetlana Bondyrev, Alexander Nikitin. The Problems of Education and Socialization of Learning Youth in the Conditions of the Coronavirus Pandemic. NORDSCI International Conference 2021, Book 1, Conference Proceedings, ISSN 2603-4107, ISBN 978-619-7495-14-0, 151-160 pp, DOI: 10.32008/NORDSCI2021/B1/V4/14
2. Elisaveta Savrutskaya, Svetlana Bondareva, Sergey Ustinkin, Alexander Nikitin, Dmitry Semenov. The Role of Cultural Codes in Preserving the Integrity and Ethnocultural Uniqueness of National Cultures. 5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2018, www.sgemvienna.org, SGEM2018 Conference Proceedings, ISBN 978-619-7408-34-8 / ISSN 2367-5659, 19-21 March, 2018, Issue 6.1 Vol. 5, 153-161 pp, DOI: 10.5593/sgemsocial2018H/61.
3. Стрельчук А.Р. Культурные проекции коммуникативного пространства в условиях глобализации: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук: 09.00.13 – философская антропология, философия культуры. Нижний Новгород, 2021. 28 с.
4. Нассим Николас Талеб. Черный лебедь. Под знаком непредсказуемости. М.: Колибри, Азбука-Аттикус, 2020. С. 582-587.
5. Э. Шмидт, Дж. Коэн. Новый цифровой мир. Как технологии меняют жизнь людей, модели бизнеса и понятие государства. М.: Издательство «Манн, Иванов и Фарбер», 2013. С. 47-50.
6. Тоффлер Э. Шок будущего. М.: ООО «Издательство АСТ», 2004. С. 189.
7. Указ Президента Российской Федерации от 02.07.2021 № 400 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации». Раздел II пункт 22. Россия в современном мире: тенденции и возможности. WWW. Consultant.ru
8. Строков А.А. Цифровая культура и ценности российского образования: Дис. на соиск. учен. степ. канд. филос. наук: 09.00.13 – философская антропология, философия культуры. Нижний Новгород, 2021.

Abstract. The paper discusses the problems of the formation of a new type of social loneliness associated with the transformation of the modern communicative situation developing under the influence of the coronavirus pandemic. The purpose of the study is to prove the need to develop new approaches to the formation of media information policy in accordance with the risks and challenges of modernity, taking into account the peculiarities of modern communication practices, new civilization conditions and the epidemiological situation in the world. To achieve the goal of the study, a set of scientific methods was used (comparative, systematic, formal legal, content analysis, observation, historical, formal logical, quantitative analysis), which allowed us to come to the following conclusions: firstly, the change in people's lifestyle in connection with the coronavirus pandemic had an impact on the transformation of the modern communication situation in the world; secondly, the uncontrolled use of social networks, unjustified in some cases the introduction by the authorities of various forms of self-isolation, online learning, the change and maximum reduction of the usual types of leisure activities of people gave rise to a complex phenomenon of

spiritual, moral and psychological nature - social loneliness; thirdly, the introduction of elements of foreign culture into the picture of the world, the increasing closeness of the social space of communicative practices in connection with the pandemic strengthen the influence of the factor of distrust of the authorities, the education system and healthcare; fourthly, transformations of communication processes contribute to the erosion of traditional norms of communication, destroy the spiritual and moral foundations of collective national and cultural identity, impoverish linguistic culture, contribute to the transformation of the centuries-old system of ethno-cultural codes; fifthly, various aspects of social loneliness affect not only the communicative, but also the political, national-cultural and linguistic spheres of the new reality; sixth, the reduction of the problem field of interpersonal communication caused by information insufficiency and uncertainty, which contributes to the increase of alienation in relations between people; eighth, a well-thought-out program of information support for the process of adaptation of a modern person of any age to the situation of his current existence in extreme conditions is necessary; seventh, it is necessary to create a new model of a culture of social management, to have a clear program of actions for the positive solution of emerging unforeseen problems.

Key words: *social loneliness, coronavirus pandemic, communication situation, education, socialization, digital culture, distance learning, language, cultural codes.*

Статья отправлена: 23.01.2022

© Савруцкая Е.П., Устинкин С.В., Никитин А.В., Горюнова А.А.

УДК 811.161. 2

THE CONCEPT OF RASA IN PHILOSOPHY OF K. C. BHATTACHARYA

ПОНЯТИЕ РАСЫ В ФИЛОСОФИИ К.С. БХАТТАЧАРЬИ

Kornienko O.M. / Корниенко А.Н.

c.ph.s., as.prof. / к.филос.н., доц.

Kornienko L.M. / Корниенко Л.М.

senior teacher / ст. преподаватель

ORCID: 0000-0002-0727-3250

Sumy National Agrarian University, Sumy, Gerasima Kondratyeva 160, 40021

Сумской национальный аграрный университет, Сумы, Г.Кондратьева, 160, 40021

Аннотация. В статье рассматриваются эстетические воззрения известного индийского философа колониального периода К.С. Бхаттачарьи, а именно его толкование теории Расы. Автор пытается показать, что философия Бхаттачарьи является одновременно и аутентично индийской и космополитически современной. По мнению автора, рассмотрение понятия Раса в контексте собственной феноменологии делает эстетику Кришна Чандра оригинальной и актуальной.

Ключевые слова: свобода, трансцендентальная субъективность, феноменология, чувственность, эстетика.

Вступление.

Одним из значимых этапов в истории индийской философии является англоязычная философия второй фазы колониального периода (1858–1947 гг.). Некоторые из индийских англоязычных философов, которые обучались в системе колониального образования и обучались западной философии, обратились к Адвайта-веданте с намерением создать здоровую культурную идентичность для нации, которая могла бы с достоинством стоять на одном уровне с Западным миром. Обращение в этот период индийской философии к классической адвайте породило богатую и разнородную плеяду таких академических философов как А. Ч. Мукерджи (1888–1968), Р.Д. Ранаде (1886–1957), Р. Б. Дас (1886–1945), С. Радхакришнан (1888–1975), пытавшихся переосмыслить санскритскую адвайту на английском языке, с помощью категорий западной, в первую очередь идеалистической, философии. Эти философы писали в контексте культурного слияния, которое было порождено британским колониальным правлением Индии. Они представляли индийскую философию на языке и в формате, которые сделали ее доступной и приемлемой для англоязычного мира за пределами субконтинента.

Основной текст.

Наиболее известным представителем этой плеяды является Кришна Чандра Бхаттачарья (1875–1949). Всю свою профессиональную карьеру он провел в Калькуттском университете, где был профессором философии. Его ранние труды были посвящены логике и философии языка. Затем он обратился к темам метафизики и феноменологии по вопросам философии Джайнизма и Веданты, в частности природы иллюзии и ошибок. На его философию оказали влияние в первую очередь Кант и Гуссерль на Западе, а также Веданта, Нья, Вайшнавизм в Индии. Самыми известными его работами являются эссе "Сварадж в идеях", "Понятие раса" и "Понятие философии".

Целью этой статьи является рассмотрение эстетических воззрений Бхаттачарьи, в русле фундаментальных вопросов, которые стояли перед индийскими философами колониального периода - вопросов аутентичности и актуальности. В отличие от западной философии, где эстетика составляет периферийную сферу, индийская философия на протяжении тысячелетий воспринимала искусство как один из центральных проводников философского и религиозного понимания, ставя эстетику в центр философской дисциплины. Отличительной чертой традиции Веданты и индийской философии в целом является центральность эстетического опыта для духовного пробуждения, а эстетической теории - для философских спекуляций. Никакое индийское объяснение субъективности или фундаментальной природы реальности не обходится без этого эстетического измерения, и поэтому практика искусства в этих традициях является главной для человеческой жизни.

Эстетика Бхаттачарьи также является ключевой составляющей его понимания проблемы субъективности, проблемы, которая и в наши дни Д. Чалмерсом была названа "трудной проблемой".

Исследование этой проблемы для Бхаттачарьи в работе «Субъект как свобода» есть обсуждение самопознания Канта в «Критике чистого разума» с позиции Веданты. Учение кантовской критической философии о том, что я есть непознанным знатоком является анафемой для Бхаттачарьи. Согласно системе Веданты, знание себя - это сама цель философской и духовной практики, и я, будучи тем, с чем мы наиболее тесно связаны, должно быть познаваемым, если в действительности вообще есть нечто, что может быть познано – поскольку все, что известно, как объект, должно быть известно по отношению к я. С другой стороны, учитывая, что «я» никогда не является объектом, а только субъектом, и учитывая, что мысль всегда объективна, то есть направлена на объект, «я» с точки зрения этой традиции не может мыслиться. Бхаттачарья серьезно относится к собственной ассоциации Канта с трансцендентальной субъективностью и свободой. Осознание наших действий, в том числе наших мыслей, как наших собственных, является в то же время осознанием нашей свободы как мыслителей, субъектов и действующих лиц. И это условие нашей субъективности, что мы знаем, что эти действия являются нашими; следовательно, мы знаем, что мы свободны; следовательно, мы знаем себя. Это знание о себе - это не знание от знакомства, а скорее прямое осознание того факта, что мы есть сами, знание того, кто мы есть, и знание нашей свободы. По этим причинам Бхаттачарья полагает, что на собственных условиях Канта самопознание, несмотря на протесты Канта об обратном, должно быть возможным. Веданта, из-за сродности, указанной выше к более широкой кантовской перспективе, предоставляет объяснение того, как это возможно.

Бхаттачарья развивает кантовскую идею о прямой связи между субъективностью и свободой. Он выделяет три уровня субъективности, каждому из которых отвечает определенный уровень свободы. Первый уровень субъективности – это телесная субъективность, осознание и познание себя как тела. Второй уровень субъективности – уровень психической субъективности, когда мы осознаем себя ментальными субъектами, чьи прямые

интенциональные объекты являются репрезентациями. Подходя к последнему уровню субъективности – духовной субъективности, Бхаттачарья идет не кантовским путем к третьей Критике, а по пути Веданты, которая акцентирует внимание на эстетической чувствительности как пути к пониманию Брахмана. Согласно Веданте, эстетическое переживание всегда требует отчужденности или свободы от объекта и достижения особой формы субъективности, по которой человек связан с миром, и, что наиболее важно, с абсолютном.

Предметом эстетического дискурса Бхаттачарьи является теория Расы. Естественно, речь идет не о расе (англ. race) в антропологическом смысле, а о фундаментальном и довольно многозначном понятии индийской философии (*rasa*), а теория Расы является важным вкладом Индии в современную эстетическую теорию. Это понятие трудно перевести на европейские языки. Здесь уместно привести тезис самого Бхаттачарьи, который отмечал: «Индийская эстетика предлагает показательное понятие *rasa*, для которого сложно найти английский эквивалент» [Bhushan, Garfield 2011: 195]. Речь идет о сложной проблеме толкования, которая возникает для любого, «кто захочет проанализировать понятие *rasa* на английском» [Bhushan, Garfield 2017: 293]. Только прибегнув к распространенным английским эквивалентам, претендующим быть переводом *rasa*: «вкус», «ощущение», «сущность», мы сразу заметим, что каждое из этих понятий «имеет собственную историю в западной интеллектуальной традиции, отличающуюся от индийского исторического употребления этого термина» [ibid.]. Таким образом, мы имеем классическую проблему непереводимости, которую можно решить только дескриптивно: объяснить смысл *rasa* – это не подобрать «ближайший» эквивалент из арсенала западной философии, а дать описание тех содержаний, носителем которых является оригинальный термин. Существует большая академическая литература, посвященная описанию *rasa* с позиций западной мысли. Мы ограничимся здесь обращением к соответствующей статье Британской энциклопедии, описывающей *rasa* как: «...Индийское понятие эстетического вкуса, существенный элемент любого произведения изобразительного, литературного или театрального искусства, которое может только быть предложено, а не описано. Это своего рода созерцательная абстракция, в которой внутреннее человеческое чувство пронизывает окружающий мир воплощенных форм. ... Согласно Бхарате, основными человеческими чувствами являются восторг, смех, печаль, гнев, энергия, страх, отвращение, героизм и удивление, все они могут быть переработаны в созерцательной форме в виде различных рас: эротической, комической, патетической, яростной, героической, ужасной, одиозной, чудесной и отреченной от мира [quietistic]. Эти расы включают в себя компоненты эстетического опыта. Способность ощущать вкус расы — это награда за заслуги в каком-то предыдущем существовании» [Rasa 2015]. Таким образом, *rasa* выступает как совершенная эстетизация индивидуальной чувственности, соответствующая внутренней природе этой чувственности, которой в индуизме, особенно в адвайта-веданте, является Брахман. Итак, *rasa* доступна тем, кто способен усовершенствовать свою чувственность путем соответствующих

эстетических и других практик.

Бхаттачарья пытается изобразить теорию Расы таким образом, чтобы совместить традиционное с современным и донести настоящую индийскую эстетику до современной мировой аудитории. Рассматривая концепцию Расы в эссе «Понятие Расы», он вообще избегает каких-либо ссылок на санскритскую традицию. В отличие от своего современника Кумарасвами, считавшего, что Расу могут вызвать лишь предметы традиционно индийского искусства, Бхаттачарья предлагает транскультурное понимание этой эстетической идеи, которую просто называют индийским термином – «раса». Избегая любых ссылок на всю санскритскую традицию, он помещает свою философскую дискуссию в современный мир, обращается к светской сфере обычных предметов и людей.

Бхаттачарья просит своего читателя рассмотреть три различных степени взаимодействия с объектом и спрашивает о характере воздействия, присущего каждой форме взаимодействия на пути к определению специфического характера расы. В качестве примера он рассматривает ребенка, наслаждающегося своей игрушкой. Какова природа чувства радости, которое испытывает ребенок по отношению к этой конкретной игрушке? Далее он рассматривает радость, которую испытывает дедушка, наслаждающийся наслаждением своего внука по отношению к игрушке. Какова природа этого чувства? И, наконец, он предлагает подумать об удовольствии незнакомца, когда он воспринимает всю сцену, которая включает в себя удовольствие деда от игры его внука. Какова природа этого чувства? Совершенно обыденный пример Бхаттачарьи приглашает его аудиторию в воображаемое пространство, пространство, культурно нейтральное и универсально резонансное. Затем он предлагает подумать с ним о том, какие чувства возникают на каждом этапе - у ребенка, у дедушки, у незнакомца. Таким образом, он заставляет нас рассмотреть возможные отношения между субъектом и объектом, выраженные в виде чувств, для которых он предлагает термины первичная радость (прямая и чисто личная), симпатическая радость (косвенная, но все же личная) и созерцательная радость (безличное). Бхаттачарья вводит понятия расстояния, отрешенности и свободы в качестве измерений отношения между субъектом и объектом при анализе этих трех «степеней чувств». Здесь стоит отметить связь между использованием здесь понятия свободы и его анализом субъективности указанным выше.

Радость ребенка так тесно связана с игрушкой (его объект), что радость невозможна без объекта. Радость несвободна, как и всякая конкретная игрушка, которая является источником особой радости, которую испытывает ребенок (можно представить, что происходит, когда эту игрушку забирают и заменяют другой). Отражением дедушкиной радости является не сама игрушка, а чувство ребенка (по отношению к этой конкретной игрушке): поэтому она дистанцируется от игрушки (объекта ребенка), но все еще тесно связана с чувствами этого ребенка (которые затем становятся объектом). В этом смысле радость дедушки также несвободна, хотя и более свободна, чем радость ребенка, поскольку она не привязана к конкретному предмету, вызывающему

радость ребенка. Хотя он не связан с объектом ребенка или каким-либо конкретным явлением, он тем не менее связан с конкретным объектом, а именно с чувствами ребенка. Радость третьего лица в созерцании сцены сосредоточена не на игрушке и не на ребенке, а на чувстве сочувствующей радости. Зритель не имеет личной связи с дедушкой, ребенком или игрушкой. Эта радость, хотя в данном случае она является особенной для зрителя, безлична в том, что Бхаттачарья называет чувственным содержанием. Его надлежащим объектом является не особая, а та универсальная эмоция, которую испытывал дедушка, и в этом случае эмоция деда является лишь символом. Эта безличная природа чувств становится возможной благодаря дистанции, отрешенности и последующей свободе от частного и, следовательно, от личного и просто мирского. В этом последнем уровне чувств, считает Бхаттачарья, лежит явно эстетическое наслаждение, а именно раса. Чтобы продемонстрировать продуктивность своего анализа эстетического опыта с точки зрения отрешенности или свободы Бхаттачарья обращается к расе бибатса или отвращения. Он утверждает, что способность получать эстетическое удовольствие от чего-то, что человек считает отталкивающим или уродливым, демонстрирует возможность подняться на более высокий, более отстраненный уровень созерцания, на котором личная непосредственная реакция на объект может быть свободно эстетизирована, демонстрируя освобождение чувства от непосредственной причинности объекта. Таким образом «[в] индийской теории искусства эстетическая сущность понимается как субъективный абсолют или раса, а не как объективный абсолют или красота» [см.: Bhushan, Garfield 2011: 201]. Здесь мы находим четкое отделение теории индийской расы от традиционной западной ориентации на теорию красоты. Различие основано на теме, близкой к эпистемологии Бхаттачарьи, отношения между субъектом и объектом. Следовательно, Бхаттачарья демонстрирует как разницу, так и общность между индийскими и европейскими традициями. Раса и теория красоты, в его анализе, являются теориями реализации; но направление поглощения в этой реализации другое. Европейский подход подчеркивает поглощение в объект и определяет главную эстетическую ценность объекта; индиец, по его мнению, подчеркивает поглощение в эстетическом опыте субъекта и находит эстетическое значение в этом опыте. Таким образом, Бхаттачарья утверждая, что существует множество форм эстетической реализации, показывает, что индийский подход является отличительным.

Заключение и выводы.

Эстетическая теория Бхаттачарьи оригинальна как сама по себе, так и успехом в решении проблем аутентичности и актуальности. «Анализ опыта с точки зрения свободы и анализ свободы с точки зрения перспектив от первого, второго и третьего лица - анализ, основанный на феноменологии, разработанной в «Субъекте как свобода», - это особый вклад в глобальную эстетическую теорию. Это также новый способ интерпретации расы и приведения этой классической индийской рубрики в диалог с современной теорией» [Bhushan, Garfield 2017: 297].

Литература.

1. Bhushan, N., & Garfield, J. L. (2017). *Minds Without Fear: Philosophy in the Indian Renaissance*. Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/oso/9780190457594.001.0001>
2. Bhushan, N., & Garfield, J. L. (2011). *Indian Philosophy in English: From Renaissance to Independence*. Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199769261.001.0001>
3. Rasa. (October 01, 2015). Retrieved January 14, 2022, from Encyclopædia Britannica website <https://www.britannica.com/art/rasa>

Abstract. *The article deals with the aesthetic views of the famous Indian philosopher of the colonial period K.S. Bhattacharya, namely his interpretation of the theory of Rasa. The author, through the analysis of the texts of Bhattacharya's philosophical works "Subject as Freedom", which outlines his phenomenology and "The Concept of Rasa", which outlines his aesthetic views, tries to show that the philosophy of Krishna Chandra is both authentically Indian and cosmopolitanly modern, both in form and by content. According to the author, considering the concept of Rasa in the context of his own phenomenology makes Krishna Chandra's aesthetics original in the interpretation of Rasa, and in bringing this classic Indian heading into a dialogue with modern theory.*

Key words: *aesthetics, freedom, phenomenology, sensibility, transcendental subjectivity.*

УДК 811. 111'37

CLASSIFICATION OF CAT AND DOG CONCEPTS

КЛАСИФІКАЦІЯ КОНЦЕПТІВ CAT і DOG

Novikova O.V. / Новікова О.В.

c.ph.s, associate prof. / к.ф.н., доц.

Oles Honchar Dnipro National University,

Gagarin avenue 72, 49010

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,

проспект Гагаріна 72, 49010

Анотація. Статтю присвячено дослідженню класифікації лінгвокультурних концептів CAT і DOG як одиниць концептосфери британців. У сучасній лінгвістиці спостерігаємо поглиблений інтерес до проблем взаємозв'язку мови, свідомості та культури. Особливо актуальним є дослідження ментальних образів та їх відтворення в певній мові, оскільки аналогічний матеріал дає змогу звернути увагу на загальне, специфічне та унікальне в етнокультурі певного народу, наближаючи нас до розуміння когнітивного образу світу. Студіювання концептів як основних конструювальних одиниць картини світу дає змогу отримати інформацію про світосприйняття народу – носія мови. Концепти як ментальні сутності, що відбивають знання про світ і корелюють з предметами, процесами та явищами дійсності, маркують фрагменти національної мовної картини світу.

Ключові слова: концепт, концептосфера, лінгвокультура, вербалізація, концептуальна картина світу, класифікація.

Вступ.

Серед вагомих здобутків концептології можна виокремити побудову типології концептів. Ураховуючи деякі узагальнення, ключовими критеріями систематизації концептів постають такі: середовище буття та актуалізації, зміст концепту, його універсальність чи специфічність, місце в ієрархії або питома вага в концептосистемі, ступінь варіативності, формат актуалізації та інші. Чимало авторів присвячують свої роботи питанню вивчення типології концептів, зокрема, А. П. Бабушкін [1], О. О. Залевська [2], Й. А. Стернін [6] та ін.

З. Д. Попова та Й. А. Стернін зазначають, що питання про типологію концептів – одне з перших теоретичних питань, поставлене когнітивною лінгвістикою в процесі її становлення. Пошуки визначення концепту, його ментальної специфіки тісно пов'язані з проблемою класифікації концептів, якій дослідники приділяли неабияку увагу [4]. Упродовж останнього десятиліття в когнітивній лінгвістиці науковців під час вивчення мовних категорій цікавлять конкретні принципи виокремлення концептів, їхня класифікація і встановлення ієрархії концептів, які обумовлені мовною категоризацією [3, с. 128].

Концепти CAT і DOG, репрезентовані у дослідженні, уналежнено до частотних концептів англійської лінгвокультури. Оскільки ці тварини були одомашнені першими і постійно перебували поруч з людиною, більшість реалій пов'язана саме з образами кішки та собаки.

Основний текст.

Актуальність нашого дослідження зумовлена нагальною потребою задовольнити запити сучасної когнітивної науки щодо вирішення таких

фундаментальних проблем, як з'ясування особливостей представлення знань про світ і способи їх концептуалізації в мові. Незважаючи на виникнення низки наукових праць, присвячених розгляду концептів у тій чи тій лінгвокультурі, останні ще залишаються маловивченою проблемою.

Мета роботи – виявити особливості класифікації концептів CAT і DOG в англійській лінгвокультурі.

У сучасній когнітивній лінгвістиці завдяки працям Н.Д. Арутюнової, А.П. Бабушкіна, В.І. Карасика, О.С. Кубрякової, М.В. Піменової, З.Д. Попової, Г.Г. Слишкіна, Ю.С. Степанова, Й.А. Стерніна та ін. можна окреслити дві основні класифікації концептів: за змістовим наповненням і за ступенем інтеграції семантичних структур.

У межах першого підходу потрібно звернути увагу на класифікацію А. П. Бабушкіна. Розглядаючи концепти як «дискретні одиниці (ментальні образи) колективної свідомості», А. П. Бабушкін підкреслює, що кожна концептуальна одиниця має відповідну клітинку в національно-обумовленій «концептосфері» мови [1]. Він вважає можливим класифікувати концепти за способом їх вираження і словникового уявлення. Дослідник розрізняє чотири типи концептів: 1) лексичні концепти; 2) фразеологічні концепти; 3) концепти конкретних імен; 4) концепти абстрактних імен.

Лексичні концепти як форми репрезентації знань науковець поділяє на 1) розумові картини (конкретні зорові образи, сукупність образів у свідомості людей, колективному, національному або індивідуальному: *павіан, сіамські близнюки, сонце, роза, обручка, кішка, собака, дерево, ластівка, наречена, букет, телефон*); 2) схеми (менш докладні образи, розумовий образ предмета або явища, що має просторово-контурний характер: «*річка*» як *блакитна стрічка*; образ дерева загалом (*наочний образ дерева – стовбур і крона*); схематичний образ людини – *голова, тулуб, руки і ноги*). Схема є проміжним типом концепту між уявленням і поняттям, певним етапом розвитку абстракції; 3) гіпероніми (дуже узагальнені образи: *взуття, спорт, тварини, посуд, меблі, комахи, фрукти, овочі*); 4) фрейми (сукупність збережених у пам'яті асоціацій, це досить об'ємний, багатокомпонентний концепт, який сформований на основі інформації, «один із способів подання стереотипної ситуації (*базар, «бабине літо», ресторан*); 5) інсайти (знання про функційне призначення предмета, охоплювання тих чи тих відносин і структури ситуацій загалом, «упакована» в слові інформація про конструкції, внутрішній устрій або функційного призначення предмета: *барабан, гітара, комп'ютер, телефон, магнітофон, радіо*); 6) сценарії (знання про сюжетний розвиток подій, тобто, сценарії або скрипти – це динамічно представлений фрейм як певна послідовність етапів, епізодів, які тривають у певний проміжок часу як причинний ланцюжок, що експлікує звичайну послідовність подій.

За складністю структури можна виокремити три типи концептів. 1. *Однорівневий концепт*, що містить лише чуттєве ядро та є характерною структурою для концептів, які слугують предметними образами для деяких концептів-уявлень. Серед прикладів однорівневих концептів дослідники наводять такі: *хвилина, каштан, жовтий*. 2. *Багаторівневий концепт* має кілька

когнітивних шарів, що відрізняються за ступенем абстрактності та доповнюють базовий шар (*грамотність*). 3. *Сегментний концепт*, сформований на основі базового чуттєвого шару, який оточений кількома сегментами, що є рівними за ступенем абстрактності (*толерантність*).

Цікавою, на нашу думку, є також асоціативна класифікація концептів Г. Г. Слишкіна [5, с. 203], який виокремлює: 1) пропорційні концепти, тобто ті, що поповнюють як інтразону (сукупність асоціацій, що входять до концепту) та екстразону (сукупність асоціацій, що виникають у зв'язку з концептом), наприклад *силач*; 2) сформовані концепти, тобто такі, утворення інтразони яких вже завершилося, але екстразона продовжує функціонувати. До таких концептів можна уналежнити, наприклад, явища природи (FLOOD, SNOW, STORM тощо), або тварин (CAT, DOG та ін.). Дослідник зазначає, що сформовані концепти є певним «будівельним матеріалом» для збагачення інших ментальних одиниць [5, с. 205]. Наприклад, спираючись на лексикографічні джерела, ми помітили, що лексема *cat* є одним з вербалізаторів концептів FOP, FANCY DAN (*a man who is concerned with his clothes and appearance in an affected and excessive way*), а також актуалізує концепт SHE-DEVIL (*slang: a malicious or spiteful woman*) [7], що й умотивовує зазначене; 3) концепти, що формуються, тобто ще не мають екстразони, але їхня інтразона є досить розвиненою. До таких концептів, на нашу думку, можна зарахувати стилістично забарвлені або субкультурні елементи лінгвокультури, що нещодавно виникли, наприклад, STREAMER, JOURNALIST, BLOGGER, HACKER тощо; 4) суміжні концепти, інтразона яких постійно розширюється, а екстразона – відсутня через високий ступінь абстракції концептуалізованих понять, наприклад, LOVE, HAPPINESS, HEROISM; 5) рудиментарні концепти, тобто такі, що майже, або повністю втратили інтразону, та наявні у певних частинах своєї екстразони, як приклад подібного концепту Г. Г. Слишкін наводить актуальне у давнину вироблення баклуш, тобто невеликих дерев'яних виробів. Номінативна щільність зазначеного концепту була досить великою у минулому, а тепер він функціонує для представників культури лише у складі немотивованого фразеологізму «бити баклуши» (не робити нічого важливого).

Висновки.

Отже, наявність різноманітних класифікацій свідчить про складність змістової і структурної організації концептів. Щодо досліджуваних концептів CAT і DOG, вважаємо доречним уналежнити ці концепти до універсальних одиниць концептосфери, що притаманні носіям різних лінгвокультур, адже мова як загальнолюдське явище має наднаціональний характер, але в кожній лінгвокультурній спільноті виявляє специфічні ознаки. Концепти CAT і DOG зараховуємо до розумових картинок (адже це конкретні зорові образи, представлені у свідомості людини). Концепти CAT і DOG є біологічними концептами разом з такими концептами, як HUMAN, BIRD, FLOWER, TREE, а за частотою використання належать до актуальних та ключових концептів, адже вони широко представлені на лексичному та фразеологічному рівнях англійської мови. Концепти CAT і DOG в англійській лінгвокультурі можна вважати постійно актуальними, динамічними та сформованими концептами,

оскільки утворення інтразони (сукупність асоціацій, що входять до концепту) яких вже завершилося, але екстразона продовжує функціонувати (сукупність асоціацій, що виникають у зв'язку з концептом).

Література

1. Бабушкин А. П. Типы концептов в лексико-фразеологической семантике языка, их личностная и национальная специфика : автореферат дисс. на соискание учёной степени доктора филол. наук. : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика». Воронеж, 1996. URL: <http://www.disscat.com/content/typy-kontseptov-v-leksiko-frazeologicheskoi-semantike-yazyka-ikh-lichnostnaya-i-natsionalnay>
2. Залевская А. А. Концепт как достояние индивида // *Психолингвистические исследования*. Слово. М., Гнозис, 2005. С. 234-244.
3. Пименова М. В. Типы концептов и этапы концептуального исследования // *Вестник Кемеровского государственного университета*. Вып. № 2 (54). Т. 2. 2013. С. 127-131.
4. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. М. : АСТ, Восток-Запад, 2007. 315 с.
5. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты и метаконцепты : Монография. Волгоград : Перемена, 2004. 340 с.
6. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 170 с.
7. The Oxford English dictionary: in 20 vols. / ed. by J. Simpson. Oxford: Oxford University Press, 2009.

Abstract. *The article deals with the study of classifications of linguistic and cultural concepts CAT and DOG as units of the British conceptsphere. In modern linguistics, we see a deep interest in the problems of the relationship between language, consciousness and culture. The study of mental images and their representation in a certain language is especially relevant, as similar material allows us to draw attention to the general, specific and unique in the ethnoculture of a nation, bringing us closer to understanding the cognitive image of the world. Studying concepts as the main constructive units of the worldview makes it possible to obtain information about the worldview of the people – the native speaker. Concepts as mental entities that reflect knowledge about the world and correlate with objects, processes and phenomena of reality, mark fragments of the national linguistic picture of the world.*

Key words: *concept, sphere of concepts, linguoculture, conceptual worldview, linguistic view of the world, classification.*

Стаття відправлена: 13.01.2022 р.
© Новікова О.В.

TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Kushnir L.V. / Кушнір Л. В.

Senior Lecturer / старший викладач.

ORCID: 0000-0002-2568-3827

Gurkina T. Y. / Гуркіна Т. Ю.

Senior Lecturer / старший викладач.

ORCID: 0000-0003-0074-9022

Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture,

Dnipro, Cherneshevskoho, 24 – A, 49600

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури,

Дніпро, Чернишевського, 24-А, 49600

Анотація. У статті розглядаються питання щодо викладання української мови для іноземних громадян, розкриваються принципи та методи навчання українській мові, розкривається процес взаємодії викладача і студентів під час навчання, розповідається про етапи засвоєння лексичних знань, освітлюються питання щодо розрізнення рецептивних та репродуктивних лексичних навичок.

Ключові слова: мовна освіта, принципи та методи навчання, іншомовна лексична компетенція, лексичні знання.

Вступ.

Сьогодні мовна освіта у контексті надання освітніх послуг пов'язана з проблемою різниці реалізації підготовки з іноземних мов носіїв та неносіїв мови. Стратегії мовної поведінки, різниця у дидактичному підході, роль у формуванні міжкультурної комунікативної компетенції носіїв і неносіїв мови з точки зору викладачів аналізується крізь призму очікувань і переваг зацікавлених осіб. Методика викладання іноземної мови тісно пов'язана різними науками: педагогікою, психологією, фізіологією, лінгвістикою тощо. Викладання іноземної мови ґрунтується на принципах дидактики. Педагогічна дидактика – це розділ педагогіки освіти, яка розкриває теоретичну освіту і навчання взагалі. Таким чином, можна рахувати, що викладання іноземної мови для студентів у вищих навчальних закладах спрямовано на пошук оптимальних методів передачі знань, здобуття нових вмінь і навичок.

Основна частина

В процесі навчання іноземним мовам принципи навчання мають різний характер: деякі визначають весь процес навчання, деякі надають перевагу конкретному виду навчання мовленнєвої діяльності, інші зосереджуються тільки на специфічній галузі навчання мови. Задача викладача шукати оптимальні методи передачі знань студентам з найкращою якістю сприймання інформації. Зараз швидко розвивається процес цифрового навчання. Поява освітнього середовища створила умови для підвищення якості та розширення можливостей освіти, кардинально змінився доступ до знань – він став більш гнучким та мобільним. Ці обставини впливають на роботу як викладачів-носіїв мови (Native Speakers), так і неносіїв мови (Non-native Speakers), чия рідна мова

не є українською. Вивчення української мови іноземними студентами у вищих навчальних базуються на методиках викладання найважливіших компонентів мовленнєвої діяльності. Згідно Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», розділ V, стаття 21 «Державна мова у сфері освіти» пункт 2. Заклади освіти забезпечують обов'язкове вивчення державної мови, зокрема заклади професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, в обсязі, що дає змогу провадити професійну діяльність у вибраній галузі з використанням державної мови. Українська мова для іноземних студентів українських вищих навчальних закладів є мовою навчання. Рівень володіння мовою має основоположну роль у процесі отримання освіти іноземними громадянами в Україні. Більшість викладачів української мови для іноземних громадян у вищих навчальних закладах є носіями мови, які ставлять за мету розвивати здатність студентів продуктивно діяти в різних, у тому числі професійних ситуаціях. Серед методів навчання українській мові як іноземній домінують комунікативний та контентно-мовний методи інтегрованого навчання. Мова засвоюється в контексті та контенті певної тематики, а організаторами спілкування є викладачі української мови. У процесі вивчення української мови як іноземної за комунікативним підходом значну роль відіграє особистість викладача, який має наявність певних комунікативних якостей: здатність створити невимушену атмосферу, в якій учасники навчального процесу позбавляються страху зробити мовленнєву помилку і позбавляються своєї сором'язливості через неправильну вимову.

Коли іноземний студент вивчає українську мову як іноземну у вищих навчальних закладах, він повинен засвоїти не лише відому кількість слів. Головна ціль оволодіння іноземною мовою - це формування іншомовної лексичної компетенції, яка є важливою рацією оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією. Лексична компетенція з одного боку - це здатність людини оформити свої висловлювання та вирази; а з другого – розуміти мову інших, а для цього необхідні належні навички необхідних знань та лексична усвідомленість.

Іншомовна лексична компетентність – це здатність розуміти та використовувати лексичний матеріал у всіх видах мовленнєвої діяльності у різних комунікативних ситуаціях. Проблема навчання іншомовної лексики залишається актуальною для студентів, які приїжджають вчитися в іншу країну і не володіють мовою.

Лексика в системі мовних засобів є одним з найважливіших компонентів мовленнєвої діяльності. Лексика – це словесна база, яка допомагає студентам надалі швидко спілкуватися українською мовою. Лексика складається із слів. Одиницею навчання лексичного матеріалу є лексична одиниця.

Лексичні знання включають: знання про звукову форму лексичної одиниці, необхідні для її правильної вимови та розпізнавання і розрізнення на слух; знання про графічну форму, правила орфографії, необхідні для правильного написання лексичної одиниці та розпізнавання і розуміння її при читанні; знання з граматики, необхідні для утворення слівосполучень; знання семантики

слів, необхідних для утворення вільних словосполучень. Лексична компетенція складається з лексичних навичок, знання і загального мовного збагнення або природних задатків та їх використання в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Мовленнєві лексичні навички складають усі види мовленнєвої діяльності. Одиниця навчання лексичного матеріалу - це лексична одиниця. Різновидами лексичної одиниці є слово, ціле словосполучення, «готове речення». Згодом потрібно робити лексичні навички читання, аудіювання, говоріння та письма.

Розрізняють рецептивні та репродуктивні лексичні навички. Рецептивні навички – це навички розуміння та сприймання лексичної одиниці в писемному та усному мовленні. Наприклад: обґрунтована здогадка про значення лексичної одиниці; співзв'язок лексичної одиниці з належним явищем, об'єктом; з'ясування, впізнавання та диференціація усної і письмової форм лексичної одиниці.

Під репродуктивними навичками використання лексичної одиниці в усному чи писемному мовленні розуміють вибір відповідного стилю (офіційний чи неофіційний); виклик лексичної одиниці із довготривалої пам'яті; відтворення лексичної одиниці у зовнішньому мовленні; швидка комбінація лексичної одиниці з іншими словами. Коли студент усвідомлює лексичну систему української мови, її поняття, може користуватися нею, у нього формуються вже лексичні знання. До лексичних знань відносять знання: усної і письмової форм слова; основних понять, пов'язаних зі структурою слова: корінь, префікс, суфікс; їх семантики; правил словотвору; здатності слова мати антоніми, синоніми, омоніми, пароніми; синтаксичної і лексичної сполучувальної цінності слова; розуміння схожості або розбіжності у словниках рідної та іноземної мов.

Лексика вивчається не для того, щоб її просто знати, а для того, щоб спілкуватися, вміти поставити запитання та відповісти на нього, користуючись нею у взаємозв'язку з іншими засобами: фонетичними, граматичними та синтаксичними. Загальна мовна усвідомленість – є останнім компонентом лексичної компетенції. Тет вже відбувається взаємодія лексики, фонетики і граматики у мовленні. Студент може робити самостійно контроль під час використання слів у процесі спілкування. У нього спостерігається лінгвістична спостережливість. Цілі формування лексичної компетенції конкретизуються у Навчальній програмі з відібраними темами і сферами спілкування.

Коли відбувається ознайомлення з новими лексичними одиницями, потрібно розкрити насамперед їх значення, зробити семантизацію. Способи семантизації поділяють на перекладні та безперекладні. До безперекладних підходять: мовна семантизація, наочна семантизація (у вигляді демонстрації малюнків, предметів, діапозитивов, картин, жестів, рухів). Наочність може бути зображальною та предметною. Перекладні способи розкриття значень іншомовним лексичних одиниць включають: однослівний переклад, багатослівний переклад, позафразовий переклад, тлумачення, визначення.

У перші місяці навчання студенту-іноземцю важливо сформулювати базові лексичні навички, необхідні для подальшого розвитку іншомовної комунікативної компетенції на відділенні та подальшого навчання на старших

курсах за спеціальністю. На цьому ступені студенти здійснюють формування рецептивних і репродуктивних навичок у межах визначених сфер і ситуацій відповідно особливостей їхніх інтересів, на базі використання мовленнєвих зразків. Щоб досягнути цю мету використовується зображальна і предметна наочність, хорова робота, письмові вправи, робота в парах. Лексичні одиниці вивчаються у межах тем: знайомство; моя родина; робочий день; відпочинок і дозвілля; портрет людини (зовнішність); професії та національності; погода; свята і традиції країни; місто, транспорт (види транспорту); помешкання (дім, квартира); покупки у супермаркеті та на базарі; покупки одягу та взуття.

На другому етапі навчання зростає обсяг лексики. Особистісна, публічна та освітня сфери спілкування залишаються, як і на першому етапі. Розширюється тематика ситуативного спілкування за темами: подорож; у лікарні(відвідування лікаря; симптоми захворювань, медичні заклади, медичні працівники, лікарські засоби); у ресторані та кафе; навчання у вищому навчальному закладі; риси характеру; гроші; види спорту; Україна (географічне положення, населення, кухня, клімат, релігія); кухонні прилади; автобіографія; засоби масової інформації (преса, рубрики, телебачення, радіо). Тематика охоплює різноманітні галузі повсякденного життя; серед яких і є об'єкти з інших навчальних предметів майбутніх професій (лексичний технічний професійний мінімум).

До дійсних обставин спілкування передбачають: використання мовленнєвих ситуацій, самостійна робота студентів, ускладнення видів навчальної діяльності. Потрібно відзначити необхідність, що викладач має забезпечити систематичне повторення раніше вивчених лексичних одиниць за все навчання.

Відомо, що студенти неоднаково швидко запам'ятовують нові слова. Вирішити таку проблему допоможе прийом „активної асистенції”: слабким студентам надаються додаткові вправи, а сильнішим пропонується допомагати їм у роботі. Також пропонуються слабшому студенту виконати інше контрольне завдання. Лише після отримання результату вся група може просуватися далі.

Засвоєння лексичних одиниць відбувається шляхом виконання некомунікативних (повторення слів, словосполучень і мовленнєвих кліше за викладачем); умовно-комунікативних (називання усіх видових понять до певного родового поняття, вибір з ряду слів того слова, що відповідає чи не відповідає певній темі; вибір синоніма чи антоніма, еквівалента рідною мовою до даного слова чи словосполучення; заповнення пропусків у реченнях; вибір із тексту лексичних одиниць, що відносяться до потрібної підтеми, ситуації; вибір однокоренових слів, спрямованих на набуття відповідних знань. Таким чином відбувається формування здатності та навичок використання набутих навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Висновок

Отже, у статті були розглянуті питання щодо викладання української мови для іноземних громадян. Вивчення української мови як іноземної з її носієм допомагають скласти уявлення про культуру іншої країни та критично

переосмислити усталені стереотипи.

Знання загальної характеристики іншомовної лексичної компетенції дає можливість краще навчити українській мові іноземних громадян. Отже, іноземній мові краще навчить фахівець у галузі професійної лінгводидактики. При чому початковий рівень оволодіння мови краще освоювати з носієм мови, оскільки на цьому етапі потрібна двомовність.

Література:

1. Шакірова А. А. Принципы обучения иностранному языку. Сучасні проблеми науки і освіти. Мережеве видання. Казань. №1. Частина 1. 2015. С. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=18324>
2. Закон України про освіту. Документ 2704-VIII. Чинний, поточна редакція від 01.01.2022, підстава – 1089-IX
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
3. Хужаниязова Г. Ю., Жумбаєв Д. Н. Методы обучения иностранному языку как науки. Молодий вчений. №29 (133) Грудень. 2016. С. 48-50.
<https://moluch.ru/archive/133/37300/>
4. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. Київський національний лінгвістичний університет. ISSN 1817-8510// Іноземні мови № 4/2010. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> > cgiirbis
5. Складенко О. В. Сучасні вимоги до вправ для формування лексичної компетенції. Іноземні мови. - 1999. - №3. - С. 3-7

Abstract The article considers the issues of teaching Ukrainian to foreign citizens, reveals the principles and methods of teaching the Ukrainian language, unveils the process of interaction between teacher and students during training, tells about the stages of lexical knowledge, and covers the distinction between receptive and reproductive lexical skills.

Key words: language education, principles and methods of teaching, foreign lexical competence, lexical knowledge.

УДК 811.111'27

THE CATEGORY OF EVALUATION AND ITS REPRESENTATION IN THE SEMANTICS OF METAPHOR

КАТЕГОРІЯ ОЦІНКИ ТА ЇЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ У СЕМАНТИЦІ МЕТАФОР

Kharkavtsiv I. / Харкавців І.Р.

ORCID: 0000-0003-4143-3470

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Abstract. The article is aimed to research the category of evaluation and define its categorical status. Metaphors with rational and emotional evaluative components have been analyzed as well as the role of evaluation in the semantics of metaphors has been determined. The issue of the relationship of evaluativeness, emotivity, intensity, and stylistic component in the structure of word meaning has been also regarded. The evaluativeness of a metaphor has both structuralistic and activity-based characteristics. On the one hand, evaluativeness is a component of the metaphor's meaning structure. On the other hand, the metaphor acts as an axiological mechanism of human speech activity, characterized in pragmatic and socio-cultural aspects.

Keywords: evaluation, evaluativeness, metaphor, communication, evaluation criteria.

Problem statement.

In the process of cognition of the surrounding reality a person, who is in the center of the process of cognition, determines his/her attitude to the world by evaluating events, phenomena, facts, etc. Concerning this and the fact that modern science has a pronounced anthropocentric character, linguistics, integrating into the general scientific paradigm, focus their attention on the speaking and thinking personality. Special attention is paid to a purely human type of activity – evaluation, one of the most important components of the cognition process. The results of general cognitive activity make up the linguistic picture of the world as a set of information that an “ordinary” native speaker has about life, society, the world, and the interrelationships of everything around him. The results of the evaluation are reflected in the statements and represent a valuable fragment of the picture of the world.

The problem of evaluation and evaluativeness with a broad approach intersects with the problems of the interaction of language and speech, subjective and objective in language, with the issues of typology and structure of lexical meaning, with the understanding of expressiveness, emotionality, imagery, stylistic coloring.

The current stage of linguistics development proves that the evaluation category determines the speaker's special attitude to what is being said, to the statement, and therefore is used as a means of the communication strategy of a communicator [3]. This gives us grounds to interpret the category of evaluation as a communicative category, which allows us to significantly enrich the research apparatus and increase the explanatory power of linguistic theory, which strives for a communicative interpretation of the language phenomena.

A review of the literature on evaluation problems shows that, as a rule, its structural, semantic and functional aspects were studied, while the definition of the categorical status of evaluation as well as its role in the semantics of metaphors,

remained out of the researchers' attention. Therefore, the article aims to research the evaluation category, determine its place in metaphor's semantics and systematize the evaluation criteria that underlie the evaluation category of metaphors.

Presentation of the main material. The problem of evaluation processes attracts the attention of researchers in the field of philosophy, logic, psychology, linguistics. The category of evaluation, researched in the works of linguists E. S. Aznaurova [1], N. D. Arutiunova [2], N. A. Lukianova [7], M. S. Retunskaja [9], E. M. Wolf [4], V. N. Telia [10], etc., has always occupied an important place in the semantic space of the language. Much attention in linguistics is paid to the semantic structure of the word, the identification of word meaning types and the criteria for their differentiation, ways of changing and developing the meanings of words.

The lexical meaning of a word reflects and fixes in our consciousness the idea of an object, property, process or phenomenon. The lexical meaning of a word is regarded as a system of elements of varying degrees of complexity that act in an inseparable unity and are determined by the semantics, pragmatics and syntactics of the word.

There are various verbal ways of expressing evaluation. Since any metaphor has an evaluative meaning, it is considered to be one of the elements of an individual's evaluation activity in his/her thesaurus.

Traditional statements in the theory of metaphor have become statements about the semantic ambiguity of a metaphor, its contextual environment and objective features: syntactic and morphological, abstraction, expressiveness, evaluativeness.

In metaphorical transfer, any image that is somehow associated in people's minds with the previous meaning of the word is defined as an internal form [2]. The internal form serves as a bridge connecting the denotative and connotative aspects of the meaning. Therefore, the internal form as an associative-figurative representation is a motive for the implementation of such connotative components as emotionality, evaluativeness, intensity and stylistic component.

The issue of the relationship of evaluativeness, emotivity, intensity and stylistic component in the structure of the meaning of a word has been a source of investigation for a long time. These components of meaning are integrated into the structure of the connotative aspect of the word meaning, but each of them has also a qualitative peculiarity.

Emotionality reflects the fact of the subject's emotional experience of a certain phenomenon, evaluativeness involves a positive or negative assessment of an object or phenomenon, intensity is regarded as the degree of manifestation of action or sign, and the stylistic component is associated with the referring of a word to a certain sphere of communication [8].

Perceiving the phenomena of reality, a person expresses his/her non-neutral attitude to it by evaluating good and bad, and visa versa. Expressed by linguistic means, the assessment is implemented in the component of the meaning of the word, which is called evaluativeness.

Following N. A. Lukianova, we distinguish between the two types of evaluativeness: rational (intellectual), which is an assessment of the surrounding reality (subjects, objects, qualities, phenomena), and emotional, conveyed through the

prism of the human psyche [7].

It has been proved that the emotional evaluativeness of the metaphor is the result of the actualization of the evaluative semes of the connotative aspect of the word meaning. Thus, the negative emotional evaluation of the metaphor *weed* (a skinny, lanky person) is the result of the actualization of the word *weed* original meaning connotative semes.

The rational evaluativeness of the metaphor is the result of the actualization of the word meaning of the evaluative semes denotative aspect. Thus, the rational evaluation of the metaphors *pill* and *doctor* is the result of the actualization of the differential denotative semes of the original meaning of the word *pill*.

Emotions are displayed in the structure of the word meaning through the component called emotivity. According to M. S. Retunskaja, emotivity is a linguistic representation of emotion through different levels of language, including lexical, which is not only associated with the expression of the emotional and evaluative attitude of the sender of speech but also aimed at creating an emotional resonance in the listener [9,10].

M. S. Retunskaja points out that the evaluative vocabulary contains in its meaning information about the emotional attitude to the designated object or phenomenon. Emotional-evaluative information is interpreted as an assessment of the surrounding reality, presented as a positive emotional assessment and its modifications (approval, affectionate attitude, admiration, etc.), and a negative emotional assessment and its modifications (disapproval, neglect, contempt, rude and soft ridicule) [9, 10].

Evaluativeness is a necessary element of emotivity. A person's assessment of an object or phenomenon is often based on emotional experiences. However, emotivity is not always an obligatory element of evaluativeness: the same word in different speech situations expresses either only an emotion or an emotion and an assessment at the same time.

Metaphor is a universal mechanism in the formation of emotional and evaluative units [6]. In the semantic structure of a metaphor, a positive or negative assessment always indicates the presence of emotion. A metaphor doesn't only involve various ideas about evaluation information, but also expresses emotions, for example, contempt, recklessness or vice versa, respect, admiration, etc., as well as possesses stylistic coloring. The integration of evaluativeness makes metaphor an expressive tool. The evaluativeness of a metaphor implements the evaluative attitude of the speech collective to the correlated metaphor for a concept or subject such as good/bad in the scale range from very good to very bad. In general, it can be argued that good is something that is favorable in terms of moral and physical and contributes to the satisfaction of the needs of an individual, a collective, and humanity (including aesthetic and moral needs); and bad is imperfect and false, which is unsatisfactory to the person and the team, and which conflicts with aesthetic and moral and ethical standards [6, 20-32].

In our opinion, expressiveness in the structure of the word meaning is a component of its pragmatic aspect, since it arises as a result of the selection and use of words only in the process of communication. Pragmatics includes both methods of

influence that cause emotional reactions in the addressee, who characterizes expressiveness, and all means of influence associated with goal-setting language activity.

The nature of evaluation processes is based on the juxtaposition of positive and negative qualities like *good/bad*. The nature of the evaluativeness focuses on a person's knowledge of the environmental reality since the evaluativeness determines the value of a particular object, action or feature in the world picture of a certain society. Evaluation features are separated by the norm line. In the positive aspect, there is the presence of some characteristics concerning the norm, which is considered as positive, and in the negative aspect, there are signs of a non-positive norm. The norm assumes the balance of features that are on the scale and correlates with stereotypical ideas about the average number of features that an object should possess [2, 3-11]. The norm as a specific act of evaluation reflects the complex interaction of the universal value system, the author's own value system, and value systems of those social groups (regional, age, religious, etc.) the author interacts with. Deviations from the norm affect negative signs ratings.

According to A. Aznaurova, rational evaluation is based on information about the properties objectively inherent in the object of evaluation as well as about their compliance with certain norms [1,115]. Rational evaluation, therefore, belongs to the norm zone and is neutral.

So, metaphors with a rational evaluative component of meaning include metaphors-terms or metaphors with a neutral meaning, e.g. characterizing a person's appearance or profession.

Following E. M. Wolf, we believe that rational evaluativeness is included in the denotative aspect of the word meaning, and emotional evaluativeness is included in the connotative aspect of the word meaning [4].

The level of evaluativeness in the structure of the evaluation act is determined by the contextual or situational actualization of the word evaluation features, which implies the interaction of the semantics of the word and the semantics of the utterance. In one case, evaluativeness is included in the semantics of the units that make up the structure of the act of evaluation, and in other cases, it can be considered its potential component, which is induced in a certain context [11].

The study of the structure of the evaluation act involves taking into account the human factor, since the subject of evaluation is always a person as a linguistic personality, and the object of evaluation is mainly a person. The designation of an attitude to a person and his physical and mental properties is more characteristic of human communication than the statement of an attitude to objects. The peculiarity of the evaluation is manifested in the form of anthropometrics. V. N. Telia defines anthropometrics as “the ability to think of one entity as if it were similar to another, which means to measure them in accordance with the actual human scale of knowledge and ideas, and at the same time with the system of national and cultural values and stereotypes”, in other words, “a person's awareness of himself/herself as a measure of all things” [10, 40]. Thus, the anthropometric approach puts a person, characterized in social, emotional, pragmatic and other aspects, in the center of attention.

Human knowledge is constantly updating, providing cognitive processing of standard situations. Prior knowledge plays an important role in the perception, understanding, and memorization of a metaphor. When using a metaphor in a person's mind, the frame corresponding to the metaphor correlates with the structure of knowledge stored by human memory, which determines native speakers' ability to adequately perceive the meaning of the metaphor [10].

In general, all approaches to the study of metaphor can be characterized as either structuralist or activity-based.

At the heart of structuralist approaches, the most important object of metaphor research is its structural and semantic organization. Activity-based approaches are based on the understanding of metaphor as a mechanism of speech communication, while a person appears as the organizing center of this mechanism.

The evaluativeness of a metaphor has both structuralistic and activity-based characteristics. On the one hand, evaluativeness is a component of the metaphor's meaning structure. On the other hand, the metaphor acts as an axiological mechanism of human speech activity, characterized in pragmatic and socio-cultural aspects.

Metaphorization is based on the semantic ambiguity of the lexical unit [2], i.e. its ability to have lexico-semantic variants expressing its main (foreground) and figurative (second plan) meaning. Therefore, it is advisable to consider the semantic structure of a metaphor at the level of seminal units of the content plan.

Semes are a hierarchically ordered structure concerning some lexical and semantic variants. The method of component analysis allows us to divide the content side of a metaphor into its components and present its meanings in the form of semes.

In many modern linguistic studies, three types of semes are distinguished in the semantic structure of a word: an archiseme – a general seme of generic meaning, a differential seme of specific meaning and a potential seme that is actualized under certain conditions.

At the seminal level of analysis, the actualization of the evaluative seme in the semantics of the metaphor occurs as a result of the restructuring of the hierarchy of semes [5]. The evaluative seme is hypertrophied, and the archiseme, in its turn, is reduced. Thus, the specificity of the metaphor semantics lies in the actualization of the evaluative seme.

Conclusions. Considering the place and specificity of the evaluation category in the semantics of metaphor we have come to the following:

1. The formalization of the evaluation category in the semantics of metaphor is based on the fact that the evaluation is included in the semantic structure of the metaphor as a component of evaluativeness.

2. The evaluativeness of a metaphor can be attributed to both the denotative and connotative aspects of the metaphor meaning.

3. In the metaphor, the evaluative potential or differential semes of the original word meaning are actualized, replacing the archiseme or reducing it.

4. The evaluativeness of the metaphor implements the evaluative attitude of a person to the object of evaluation according to the type good / bad, in which the norm zone is placed in the center. The norm correlates with stereotypical ideas about the average number of features that the object of evaluation should possess. The norm

assumes a neutral assessment as a reference point of the evaluation quality. The semantics of the original word meaning and the context affect the level of evaluation of the metaphor.

5. The evaluation semantics of the metaphor is based on the anthropometric principle since a person is a necessary component of the structure of any evaluation act. All the concepts of metaphor reflect the structuralist or activity-based aspects of its research. In this context, the evaluative component of meaning in the semantics of a metaphor may be subject to variation.

References:

1. Aznaurova E. S. Pragmatics of the artistic word. Tashkent: Fan, 1988. 121 p.
2. Arutiunova N. D. Types of linguistic meanings. Evaluation. Event. Fact. Moscow: Nauka, 1988. 339 p.
3. Bondarko A.V. Categorization in the grammar system. M.: Languages of Slavic cultures, 2011. 488 p.
4. Wolf E. M. Functional semantics of evaluation. M.: Nauka, 1985. 232 p.
5. Ivankova I. V. Metaphor as a means of expressing implicit evaluation in the language of philosophy. Philological sciences. Questions of theory and practice. Tambov: Diploma, 2016. No. 6(60): Part 3. C. 93-95.
6. Koshel G. G. Evaluative predicate nominations in modern English (based on the material of the person's prerogative names): abstract. thesis for the degree of Candidate of Philology: spec. 10.02.04. "Germanic languages" M., 1980. 27 p.
7. Lukyanova N. A. Expressive vocabulary of colloquial use (problems of semantics). M., 1986. pp. 12-36.
8. Prikhodko G.I. The ways of expressing evaluation in modern English: monograph. Zaporizhzhia. 2001. 362 p.
9. Retunskaa M. S. English axiological vocabulary: monograph. Nizhny Novgorod, 1996. 272 p.
10. Telia V. N. Mechanisms of the expressive coloring of linguistic units: The human factor in language: linguistic mechanisms of expressiveness. 1991. pp. 36-67.
11. Telia V. N. On the difference between rational and emotive (emotional) evaluation / V. N. Telia // Functional semantics: evaluation, expressiveness, modality. M., 1996. pp. 31-38.

Анотація. Метою статті є дослідження категорії оцінки та визначення її категоріального статусу. Проаналізовано метафори з раціональним та емоційно-оціночним компонентами, а також визначено роль оцінки в семантиці метафор. Також було розглянуто питання про співвідношення оцінності, емоційності, інтенсивності та стилістичної складової в структурі значення слова. Оціночність метафори володіє як структуралістськими, так і діяльнісними характеристиками. З одного боку, оціночність є компонентом смислової структури метафори. З іншого боку, метафора виступає як аксіологічний механізм людської мовної діяльності, що розглядається в прагматичному і соціокультурному аспектах.

Ключові слова: оцінка, оціночність, метафора, комунікація, критерії оцінки.

The article is sent on 19.01.2022.

© I. Kharkavtsiv

УДК 78.071.1(470+571)(092)(100=161.2)(7/8)

THE MUSICAL HERITAGE OF PETER TCHAIKOVSKY IN THE CULTURAL AND EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINIAN DIASPORA OF NORTH AMERICA**МУЗИЧНА СПАДЩИНА ПЕТРА ЧАЙКОВСЬКОГО В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ****Nimyllovych O. M./Німілович О. М.,***associate professor/доцент*

ORCID: 0000-0003-1795-9288

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych, Franko, 24, 82100**Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,**Дрогобич, І.Франка, 24, 82100*

У статті висвітлюються аспекти популярності, звучання і вивчення творчості визначного композитора Петра Чайковського, походження і творчі устремління якого тісно пов'язані з Україною. Важлива увага надається панорамі великого зацікавлення творчістю композитора в українській діаспорі Північної Америки, яка яскраво увійшла до педагогічного і концертного репертуару митців – представників третьої і четвертої хвилі української еміграції. Розкривається широта використання творчості Петра Чайковського – від знаних освітніх інституцій до визначних виконавців солістів і колективів та її значення у концертно-виконавській і педагогічній практиці. Вона й сьогодні служить джерелом натхнення для сучасних поколінь виконавців і слухачів.

Ключові слова: *Петро Чайковський, музична творчість, виконавці, музичне виховання, українська діаспора.*

Вступ.

Творчість Петра Чайковського своїм жанровим розмаїттям, мелодизмом, втіленням глибоких психологічних перипетій людської душі й філософських роздумів завжди користувалася великою популярністю в різних куточках світу ще за життя композитора. На сучасному етапі цікавість до неї не згасає, а навпаки зростає захоплення багатогранною спадщиною митця. Великим визнанням завжди користувалися твори П. Чайковського на Північно-Американському континенті. Варто зауважити, що навесні 1891 року композитор здійснив велике концертне турне до США, відгукнувшись на запрошення американського диригента Вальтера Дамроша взяти участь у церемонії відкриття нового концертного залу в Нью-Йорку (згодом названим «Карнегі Голл»). Серія концертів, у яких П. Чайковський диригував своїми симфонічними творами, відбулася у Нью-Йорку, Балтиморі, Філадельфії, інших містах з великим успіхом [17, 21]. У цей час композитор також відкривав для себе цю країну, її традиції. Музика П. Чайковського стала популярною у різних мистецьких колах США, зокрема й в культурних осередках української діаспори.

Основний текст.

Чимало сторінок життєпису композитора, від походження і до творчих устремлінь, пов'язані з Україною. «Протягом майже трьох десятиліть він фактично щороку по кілька місяців (загалом – майже п'ять років) мешкав у мальовничих українських містечках і написав тут близько 40 творів. Очевидно

відчуття краси місцевої природи, милозвучність пісень, барвистість українського традиційного одягу отримували глибоке відлуння в душі композитора, перетворюючись на музичні сторінки «Лебединого озера», «Дитячого альбому», «Мазепи» та інших шедеврів, через які світ і сьогодні відчуває неповторну духовну енергію геніального митця» [4] – зазначає у своєму дослідженні Валерія Жаркова.

Для композитора багатюща спадщина українського народу, контакти з провідними представниками музичної культури України впродовж всього життя залишалися могутнім живильним джерелом для творчості.

Простежуючи історію виконання творів П. Чайковського в українських культурно-освітніх осередках США і Канади в другій половині XX – на початку XXI ст., виводиться цікава панорама великого зацікавлення творчістю композитора, яка яскраво увійшла до педагогічного і концертного репертуару митців – представників третьої і четвертої хвилі української еміграції.

Насамперед варто звернути увагу на «Концерт слов'янської музики», який відбувся 20 січня 1951 року в Монреалі (Канада). У програмі цього благодійного концерту на підтримку Центру Слов'янознавства звучали твори М. Лисенка, Ф. Шопена, П. Чайковського, Б. Сметани та ін. у виконанні кращих українських виконавців – Лілі Карльсон (сопрано), хору організації «СУМ» під орудою П. Негребецького, були також представлені танці слов'янських народів (солістка п. Сосинська) [7, 4].

У 1949 році у Філадельфії піаністка-педагог Зоя Маркович (Ліницька, 1919-1997), після еміграції з України, заснувала власну музичну студію, яку успішно утримувала до 1990 року. Зоя Маркович здобула ґрунтовну музичну освіту в Київській державній консерваторії (1935-1939), у якій працювала як викладач, а також як концертмейстер Київського театру опери та балету ім. Т. Шевченка до 1943 року. Під час Другої світової війни переїхала до Станіслава (тепер Івано-Франківськ), де викладала гру на фортепіано в музичній школі. Емігрувавши спочатку до Європи, до Австрії, працювала концертмейстером в Оперному театрі в Зальцбургу, згодом в Ляндеку, в таборі для переміщених осіб, була директором Української Музичної Школи. У Філадельфії, крім організації власної музичної студії, Зоя Маркович активно займалася вихованням української молоді, створила й була мистецьким керівником вокального тріо «Соловейки» Союзу Української Молоді Америки при осередку ім. УПА (1967-1985), творила музику, концертувала як солістка і акомпанувала співакам М. Дуді й М. Скала-Старицькому, здійснила записи двох грамплатівок (1976).

У педагогічній практиці й роботі студії викладач ставила перед вихованцями мету опанування стилів різних епох, застосовуючи індивідуальний підхід до кожного учня, розвиваючи піаністичну техніку й музикальність. Особливу увагу надавала педагог ансамблевій фортепіанній грі: для початківців обов'язковою була гра в дуеті в чотири руки, а старші студенти виконували твори на двох фортепіано [11, 3].

Щороку численні учні З. Маркович давали звітні концерти, у програмах яких поряд з композиціями Баха, Бетговена, Моцарта, Гайдна, Шуберта,

Шумана, Шопена, Гріга, Глюка, Брамса, Ліста, Мендельсона, Бартока, Лисенка, Барвінського, Косенка, Прокоф'єва, Леонтовича, Ревуцького, Коломійця, Кабалевського, Шутя, Безкоровайного, Берковича, Штогаренка, Фоменка та ін. завжди звучала музика Петра Чайковського. Наведемо кілька прикладів з таких концертів, оголошення й схвальні відгуки на які публікувалися на сторінках українського часопису «Свобода» у США. У концерті 16 червня 1962 року бездоганно прозвучав складний в ансамблевому й музичному плані твір «Andante cantabile» П. Чайковського у виконанні Лесі й Юрія Дуди, а Тамара Федорова виконала «Пісню жайворонка» [10, 3].

З рецензій на концерти (1964, 1968, 1970, 1972, 1973-1975, 1977) проступають відомості про виконання окремих п'єс з Дитячого альбому, циклу «Пори року», що творять калейдоскоп яскравих образів, а також «Теми з варіаціями», Вальсу, Ноктюрну, Експромту та інших творів П. Чайковського, що свідчить про високий рівень підготовки учнів і студентів музичної студії Зої Маркович, які згодом продовжували успішне навчання в музичних коледжах і консерваторіях.

У 1962 році, 28 грудня, відбувся скрипковий рачиталь молодого талановитого музиканта Ярополка Ласовського (1941-2006), сина відомих художника і мистецтвознавця Володимира Ласовського і письменниці Оксани Керч (Гаращак). Концерт відбувся як продовження виставки художніх робіт батька в приміщенні Літературно-Мистецького Клубу в Нью-Йорку. У програмі в супроводі проф. К. Чічки-Андрієнко було виконано Сонати Бетховена, Тартіні, Моцарта, композиції Фоменка, Сарасате, Сен-Санса, прозвучав також і «Романс» П. Чайковського. Як зазначив автор відгуку на концерт Олег Стратичук, своїм речиталем Я. Ласовський «показав і переконав слухачів у тому, що ось тут, на їхніх очах, оформлюється скрипаль віртуоз найвищої кляси. Основна риса блискучого таланту Ласовського, – це суто індивідуальне забарвлення в інтерпретації виконуваних творів. Процес кристалізації інтерпретаційних своєрідностей у скрипаля сягнув таких меж, що його мистецьке «завтра», треба надіятися, здійснить мрії кожного віртуоза» [16, 4]. І мистецька кар'єра молодого скрипаля таки вдалася, адже він став відомим композитором, скрипалем, диригентом, педагогом, закінчивши Нью-Йоркський університет (клас скрипки і музичної педагогіки), Огайський університет зі званням доктора філософії. Викладав у Нью-Йоркському, Огайському, Кларіонському університетах, працював як концертмейстер і диригент відомих симфонічних оркестрів США, написав чимало композицій різних жанрів. Цікаво, що у 2003-2006 роках щороку митець брав активну участь у міжнародному конкурсі «Vivat, musica», який щорічно проходить у Новій Каховці на Херсонщині, де виступав із симфонічним оркестром «Гілея» Херсонської філармонії [9].

Піаніст Роман Рудницький (1942), народжений в Нью-Йорку, в родині відомої співачки Марії Сокіл і композитора й музиколога Антіна Рудницького, випускник Філядельфійської Музичної Академії (у Агі Ямбор) та Філядельфійської Консерваторії (фортепіано у Алісон Дрейка, скрипка у Бориса Куцена), учень Егона Петрі часто виступав з фортепіанними

концертами, а також як соліст зі симфонічними оркестрами. У 1959 році молодий піаніст з великим успіхом виконав цикл з чотирьох концертів «Архитвори фортепіанної музики» (Нью-Йорк, Філадельфія та ін.) [15, 292], виступав у містах Америки, Німеччини, Швейцарії, Іспанії, в 1967 році гастролював в Україні.

6 березня 1966 року в музичній консерваторії в Балтіморі відбувся грандіозний симфонічний концерт, в якому як соліст виступив Р. Рудницький і разом з відомим симфонічним оркестром Пібоді вони виконали Концерт для фортепіано з оркестром № 1 b-moll, тв. 23 Петра Чайковського [2, 5]. Незабаром, 25 березня цього ж року піаніст виконав сольний речиталь, в якому прозвучали композиції Баха, Дебюссі, Гінастера, Шумана, Балакірева і Чайковського, твори якого входили до репертуару виконавця повсякчас.

На творах П. Чайковського, як і на західноєвропейських, американських і українських фортепіанних зразках виховував музикою молодь у США і видатний піаніст, композитор і педагог Ігор Білогруд (1916-1992, навчався в Київській консерваторії у М. Недзведського, Л.Ревуцького, В. Пухальського, В. Грудина, згодом у Гайдельберзі (Німеччина) у Ф. Шері та Г. Нестлера [14]), який від 1949 року заснував у Чикаго і Бервині свою студію гри на фортепіано. Доброю традицією школи стало проведення звітних концертів учнів наприкінці кожного навчального року. У концерті студії, який відбувся 18 червня 1966 року в музичній залі Будинку Мистецтв у Чикаго виступили 38 учнів, виконуючи твори Баха, Бартока, Шуберта, Бізе, Бетговена, Гріга, Чайковського, Куперена, Шумана, Ревуцького, Косенка, Шопена, Рахманінова, Оффенбаха, Дебюссі, Довженка, а також власні твори професора Ігоря Білогруда [13, 3]. Молоді концертанти у віці від 7 до 17 років, як і щороку, подали чудовий зразок зростання майстерності українських музичних талантів.

Варто наголосити, що композиції П. Чайковського педагогічного і концертного плану завжди входили до репертуару вихованців знаного Українського Музичного Інституту Америки.

Видатна піаністка Юліана Осінчук доволі часто включає до свого репертуару твори П. Чайковського. Піаністка українського походження народилася 17 травня 1953 року в Нью-Йорку, а ґрунтовну музичну освіту отримала у відомого піаніста й педагога Романа Савицького, засновника і першого директора Українського Музичного Інституту Америки, згодом у Луїзи Тельми в Гантер-коледжі, проходила вдосконалення в Наді Буланже та Жана Касадеуса, закінчила Паризьку консерваторію [5]. Програма сольного концерту Ю. Осінчук 4 червня 1979 року в залі театру «Орфей» в Нью-Йорку складена була з творів Моцарта, Чайковського, Шопена і Ліста [8, 3]. Сьогодні піаністка керує організацією музичного фестивалю Anorage Festival Of Music і входить до корпорації JLOD Music Enterprises, яка займається записом компакт-дисків класичної музики. До цікавих здобутків піаністки, поряд із записами творів зарубіжних і українських композиторів, належить поява фортепіанного альбому «Петро Ілліч Чайковський» [5].

Творчість П. Чайковського завжди привертає увагу відомого скрипаля, симфонічного і хорового диригента українського походження Адріана Бриттана

(1948 р. н.). Проте «його «найсильніша любов» – це диригентура оперою і якраз тому він сам залишив працю в університеті, де диригував у першу чергу симфонічною оркестрою, а побіч диригентства треба було теж уділяти багато часу педагогічній діяльності» [3, 6]. Симфонічна і оперна музика Бетховена, Брамса, Дворжака, Мусоргського, Шуберта, Мендельсона, Сібеліуса, Бородіна, Генделя, Гайдна, Ліста, Моцарта, Россіні, Чайковського, Вівальді, Вагнера, Хачатуряна, Гріга, Гумпердінка, Йоганна і Ріхарда Штраусів, сучасних американських композиторів завжди звучить під вправною батutoю диригента.

Від 1990-х років, коли Україна здобула незалежність, чимало українських митців гастролювали на американському континенті з великим успіхом також виконуючи композиції Петра Чайковського. До прикладу, в концерті під орудою диригента Львівського театру опери і балету Мирона Юсиповича 12 і 13 лютого 1999 року в залі The Centre in the Square в Канаді прозвучали твори М. Лисенка, М. Глінки, А. Лядова, а також Петра Чайковського – Скрипковий концерт (в чудовому виконанні оркестру і соліста Стефана Сітарського, концертмейстера колективу) і драма «Francesca de Rimini». Після цього музичного вечора в часописі «The Record» зазначалося, що: «... Диригентом цього концерту серії Masterpiece Series був український диригент Мирон Юсипович, якого виконання програми було з витонченим нюансами досвідом» [1, 24].

Цікавою подією стало відзначення 30-річчя Квартету ім. М. Леонтовича у 2002 році в Карнегі Голл. На цей час всі учасники квартету переїхали на проживання з України до США (Олег Криса (І скрипка), Петро Криса (ІІ скрипка), Борис Девятков (альт) і Володимир Пантелєєв (віолончель). Незважаючи на складні умови, адже музиканти мешкали у трьох різних штатах, вони активно концертують. На ювілейному концерті прозвучали твори Дворжака, Сильвестрова і Чайковського (Квартет № 2, F-dur). Богдан Марків, автор рецензії на цей вечір музики, зазначив: «Перед написанням 2-го квартету Чайковський кілька років відпочивав у мальовничих місцевостях України. Композитор навіть наголошував факт, що завдяки прекрасним описам Гоголя України йому вдалося написати таку гарну музику. Квартет Чайковського звучав у вершинному виконанні. Досконале відчуття змісту, прецизно відіграні технічні деталі, зі знаменитим підходом до агогії темпу, надали живих кольорів цій експресивній музиці. Заангажованість у грі всіх виконавців була така інтенсивна, що заворожила публіку, яка незчулася, коли прозвучали останні акорди 35-хвилинного твору» [12, 17].

Ще однією музичною подією став концерт «Музика Східної Європи», який відбувся 7 грудня 2002 року в Українському Інституті Америки в Нью-Йорку, де прозвучали камерно-інструментальні твори Богуслава Мартіну (Дует для скрипки і віолончелі, виконавці Олег Криса – скрипка, Натеніел Розен – віолончель), Вірка Балея (Партита для скрипки і фортепіано, прем'єра, Олег Криса – скрипка, Вірко Балея – фортепіано) і Петра Чайковського (Фортепіанне тріо тв. 50, Белла Давідович – фортепіано, Олег Криса – скрипка, Натеніел Розен – віолончель). Концерт відбувся з величезним успіхом і виконавці повторили програму ще і 5 квітня 2003 року [6, 5; 13].

Заключення і висновки.

У своїй творчості Петро Чайковський, великий мелодист, розкриваючи насамперед свій внутрішній світ, водночас тонко вмів передавати хвилювання, пережиття і емоції сучасників. Проте його мелодії, образи і теми й сьогодні полонять серця людей в цілому світі. Розмаїття жанрів, неповторний стиль, оригінальність і винахідливість музичної мови композитора, відгуки фольклорних скарбів українського народу в його мелодиці та композиторська індивідуальність завжди вражали душі українців за кордоном й сьогодні служать джерелом натхнення для сучасних поколінь виконавців і слухачів.

Література:

1. Бризгун-Соколик О. Канада аплодує львівському диригентові. *Свобода*. 1999. Ч. 13. 26 березня. С. 24.
2. Виступ Романа Рудницького. *Свобода*. 1966. Ч. 39. 2 березня. С. 5.
3. Волинська Л. Адріян Бриттан дістав велике завдання. *Свобода*. 1984. Ч. 9. 17 січня. С. 6.
4. Жаркова В. Чайковський і Україна: святкові міркування напередодні ювілею. URL: <http://mus.art.co.ua/chaykovs-kyu-i-ukraina-sviatkovi-mirkuvannia-naperedodni-iuvileiu/>
5. Житкевич А. Холодні клавіші рояля. URL: <https://meest-online.com/culture/holodni-klavishi-royalya/>
6. Концерт «Музика Східної Європи». *Свобода*. 2002. Ч. 48. 29 листопада. С. 5; *Свобода*. 2003. Ч. 13. 28 березня. С. 13.
7. Концерт слов'янської музики. *Свобода*. 1951. Ч. 10. 13 січня. С. 4.
8. Концерт Юліани Осінчук. *Свобода*. 1977. Ч. 135. 14 червня. С. 3.
9. Кузик В. Лісовський Ярополк Володимирович. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=53361
10. Л. Д. Концерт учнів проф. Зої Маркович у Філадельфії. *Свобода*. 1962. Ч. 132. 13 липня. С. 3.
11. Л. Д. Концерт учнів проф. Зої Маркевич у Філадельфії. *Свобода*. 1964. Ч. 141. 31 липня. С. 3.
12. Марків Б. 30-ліття Квартету ім. М. Леонтовича. *Свобода*. 2002. Ч. 6. 8 лютого. С. 17.
13. О. Л. Концерт учнів музичної студії проф. І. Білогруда. *Свобода*. 1966. Ч. 150. 16 серпня. С. 3.
14. Ревуцький В. Білогруд Ігор Михайлович. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=40770
15. Рудницький А. Українська музика: історично-критичний огляд. Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1963. 406 с.
16. Стратичук О. Скрипковий реситаль Яра Ласовського. *Свобода*. 1963. Ч. 19. 30 січня. С. 4.
17. Тюменева Г. Чайковський і Україна. К. 1955. 52 с.

Abstract. The article highlights aspects of the popularity, sound and study of the works of the outstanding composer Peter Tchaikovsky, whose origins and creative aspirations are closely linked to Ukraine. Important attention is paid to the panorama of great interest in the composer's work in the Ukrainian diaspora in North America, which is clearly included in the pedagogical and concert repertoire of artists - representatives of the third and fourth waves of Ukrainian emigration.

Compositions of P. Tchaikovsky's pedagogical and concert plan are always included in the repertoire of students of the Ukrainian Music Institute of America, music studio of pianist-teacher Zoya Markovich in Philadelphia, piano studio of pianist, composer and teacher Igor Belogrud in Chicago and Berwyn. They demonstrated a high level of training of pupils and students.

Tracing the history of Tchaikovsky's works in the Ukrainian cultural and educational centers of the United States and Canada in the second half of the XX – early XXI century, based on reviews and reviews in the press, the repertoire of well-known performers from the diaspora was revealed. First of all, it is a performance of Tchaikovsky's works by violinist Yaropolk Lisovsky, pianists Roman Rudnytsky and Yuliana Osinchuk, violinist, symphonic and choral conductor of Ukrainian origin Adrian Brittan, as well as musicians from Ukraine, who performed in the United States - the conductor of the Lviv Opera and Ballet Theater Myron Yusypovych, quartet named after M. Leontovych from Kyiv.

Summing up, it is noted that Tchaikovsky's melodies, images and themes still captivate the hearts of people around the world. The variety of genres, unique style, originality and ingenuity of the composer's musical language, reviews of folklore treasures of the Ukrainian people in its melody and composer's individuality have always impressed Ukrainians abroad and today are a source of inspiration for modern generations of performers and listeners.

Key words: Peter Tchaikovsky, musical creativity, performers, musical education, Ukrainian diaspora.

СОДЕРЖАНИЕ/CONTENTS

Education and pedagogy

- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-002> 3
 FACTORS THAT REDUCE THE RISK OF EMOTIONAL
 BURNOUT IN MEDICAL STUDENTS
Piddubna A.A., Honcharuk L.M., Andrushchak M.O.
Kornivskyi B.A., Davydiuk A.V., Makoviichuk K.Y.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-014> 7
 THE DEVELOPMENT OF VERBAL INTELLIGENCE OF A
 TEACHER IN THE POSTGRADUATE EDUCATION
Safarian S.I.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-018> 15
 FORMATION OF TEACHER'S READINESS FOR MASTERING
 AND USE OF ELECTRONIC TEACHING MANUALS
Krauchenia E.M., Zeng Jian
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-020> 20
 INNOVATIVE APPROACHES IN THE FORMATION NEW
 CONCEPTS UNDER LEARNING SUBJECT ELECTRICAL ENGINEERING
Anisimov N.V.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-025> 26
 THE MUSICAL-FOLKLORE LITOEERACY IN THE INITIAL
 CLASSES IN THE CONDITIONS OF A MULTIETHNIC ENVIRONMENT
Todorov V. N., Velixar V. N.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-037> 33
 THEORETICAL PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT
 OF METHODS FOR APPLYING EDUCATIONAL TASKS IN
 THE PROCESS OF TRAINING WOULD-BE DOCTORS IN SURGERY
Klimanskyi R.P., Samoilenko O.V.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-041> 38
 TEACHING LEGAL DISCIPLINES IN NON-LEGAL
 INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION
Zakrevska A.A.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-042> 46
 COMPUTER AND MULTIMEDIA TECHNOLOGIES AT
 PRACTICAL CLASSES IN PHYSICS
Matvieieva T.V., Chursanova M.V., Gareeva F.M.
- <https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-044> 56
 ASIAN EXPERIENCE OF INCLUSIVE EDUCATION IMPLEMENTATION
Fert O.G., Holub R.I.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-051> 62

USE OF COMPUTER TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL
PROCESS OF TEACHING THE DISCIPLINE "INFECTIOUS
DISEASES AND PHTISIA TRY"

Davydenko O.M., Myronyk O.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-052> 65

CASE METHODS AS A PROSPECTIVE DIRECTION IMPROVING THE
EFFICIENCY OF TEACHING THE SUBJECT "EPIDEMIOLOGY AND
PRINCIPLES OF EVIDENCE-IMPROVED MEDICINE"

Davydenko O.M., Myronyk O.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-066> 69

PRINCIPLES OF ORGANIZATION OF METHODOLOGICAL WORK IN
PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN MODERN REALITIES

Skrypnyk N.I.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-071> 75

IMPACT OF INTERNATIONALIZATION ON HIGHER EDUCATION
EFFICIENCY

Debych M.A.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-081> 83

SPEECH COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN
DOCUMENTARY STUDIES: PEDAGOGICAL CONDITIONS

Siomina A. A.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-089> 88

METHODS IMPROVING OF PRACTICAL EXERCISES WITH
FOREIGN STUDENTS OF MEDICAL UNIVERSITY (SPECIALITY
"NURSING" (EDUCATIONAL LEVEL - JUNIOR NURSE).

Yurkiv O.I.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-092> 93

CURRENT STATE OF DESIGN EDUCATION IN UKRAINE

Averianova N.M., Gook L.Y.

Physical education and sport

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-049> 98

THE USE OF WEIGHTENING IN SPEED-POWER TRAINING
OF ATHLETES IN CLIMBING

Zyuz V.N. , Balukhtina V.V.,

Psychology and sociology

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-019> 106

STUDY OF PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF YOUTH WITH ADDICTIVE BEHAVIOR

Kostiu S. Y. / Косцю С.Й.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-063> 111

SOCIAL LONELINESS AS A FACTOR OF TRANSFORMATION OF THE COMMUNICATION SITUATION IN THE CONDITIONS OF THE CORONAVIRUS PANDEMIC

Savrutskaya E.P., Ustinkin S.V., Nikitin A.V., Goryunova A.A.

Philosophy

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-017> 119

THE CONCEPT OF RASA IN PHILOSOPHY OF K. C. BHATTACHARYA

Kornienko O.M., Kornienko L.M.

Philology, linguistics and literary studies

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-005> 125

CLASSIFICATION OF CAT AND DOG CONCEPTS

Novikova O.V.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-024> 129

TEACHING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Kushnir L.V., Gurkina T. Y.

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-038> 134

THE CATEGORY OF EVALUATION AND ITS REPRESENTATION IN THE SEMANTICS OF METAPHOR

Kharkavtsiv I.

Art history and culture

<https://www.sworldjournal.com/index.php/swj/article/view/swj11-05-060> 140

THE MUSICAL HERITAGE OF PETER TCHAIKOVSKY IN THE CULTURAL AND EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINIAN DIASPORA OF NORTH AMERICA

Nimylovyh O. M.

Scientific publication

International periodic scientific journal

ScientificWorldJournal

Issue №11

Part 5

January 2022

In Bulgarian, Ukrainian, Russian and English

Indexed in
INDEXCOPERNICUS
high impact factor (ICV: 82.07)

*Academy of Economics named after D.A. Tsenov
Bulgaria jointly with SWorld*

Signed: January 30, 2022

e-mail: editor@sworldjournal.com
site: www.sworldjournal.com

www.sworldjournal.com

Articles published in the author's edition

www.sworldjournal.com